

Γιώργος Παπαναστασίου

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

2023

1. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ – ΣΠΟΥΔΕΣ

Όνοματεπώνυμο	Γεώργιος Παπαναστασίου
Πατρώνυμο	Κωνσταντίνος
Ημερ. γέννησης	21 Νοεμβρίου 1965
Τόπος γέννησης	Κοζάνη
Επάγγελμα	Γλωσσολόγος
Πανεπιστημιακές Σπουδές	Πτυχίο Φιλολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. με ειδίκευση στη Γλωσσολογία (1988), με βαθμό «Λίαν Καλώς 8,386»
Μεταπτυχιακές Σπουδές	Εγγραφή στον μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. (1988) με τα εξής μαθήματα (ειδίκευση Γλωσσολογία): <i>Ιστορικοσυγκριτική Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής γλώσσας</i> υπό την εποπτεία του καθηγητή κ. Μ. Σετάτου, <i>Ιστορία της Μεσαιωνικής και Νέας Ελληνικής</i> υπό την εποπτεία του αναπλ. καθηγητή κ. Ν. Κατσάνη και <i>Διαχρονική Φωνολογία</i> υπό την εποπτεία του αναπλ. καθηγητή κ. Αγ. Χαραλαμπίδου.
Μεταπτυχιακός	Εγγραφή στον μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών της <i>École Pratique des Hautes Études</i> του Πανεπιστημίου της Σορβόνης του Παρισιού (1992) και παρακολούθηση (1992-1993) μαθημάτων ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας, αρχαίας ινδικής, αρχαίας ιρανικής, κουρδικής, αρμενικής γλώσσας, τευτονικών γλωσσών, τοχαρικής γλώσσας, αρχαίας ελληνικής διαλεκτολογίας και συγκεκριμένα: 1. <i>Le verbe indo-européen: expansion de la conjugaison – Reconstruction culturelle et étymologie: éthniques; symbolisme animal</i> με την καθηγήτρια κ. F. Bader, 2. <i>Syntaxe indo-européenne: les conjonctions</i> με τον καθηγητή κ. J. Klein, 3. <i>Introduction au védique – Explication d’hymnes védiques: les hymnes aux Asvins du Rgveda</i> με τον καθηγητή κ. J. Haudry, 4. <i>Poésie sanskrite: explication du Harshcarita – Les techniques indiennes anciennes de conservation et d’interprétation des textes: récitation védique, vyâkarana</i> με τον καθηγητή κ. P.-S. Filliozat, 5. <i>Introduction à la grammaire avestique et lecture de l’hymne à Tishtrya (Yasht 8) – Recherches sur la phonétique et la morphologie historiques du kurde et de ses dialectes</i> με τον καθηγητή κ. P. Lecoq, 6. <i>Questions de grammaire comparée de l’arménien – Les emprunts de l’arménien à l’iranien</i> με τον καθηγητή κ. Ch. de Lamberterie, 7. <i>Germanique ancien: questions de linguistique comparée, reflets de la tradition indo-européenne: les jumeaux divins dans le monde germanique</i> με τον καθηγητή κ. J. Haudry, 8. <i>Initiation au tokharien et lecture de textes, étymologies tokhariennes</i> με τον καθηγητή κ. G.-J. Pinault και 9. <i>Inscriptions dialectales de Grande Grèce – Inscriptions archaïques du Pont Euxin</i> με τον καθηγητή κ. L. Dubois.
Μεταπτυχιακός	Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης DEA με βαθμό «Άριστα» στην <i>Ιστορικοσυγκριτική Γραμματική των Ινδοευρωπαϊκών Γλωσσών</i> από

Τίτλος	την <i>École Pratique des Hautes Études</i> του Πανεπιστημίου της Σορβόνης του Παρισιού (1993), αναγνωρισμένο ως ισότιμο προς τα απονεμόμενα από τα ελληνικά Α.Ε.Ι. με απόφαση του ΔΙ.Κ.Α.Τ.Σ.Α. της 16ης Μαρτίου 1994.
Σπουδές στην Ηλεκτρονική Γλωσσολογία	Παρακολούθηση μαθημάτων <i>Πληροφορικής Γλωσσολογίας</i> από τον καθηγητή κ. Μ. Gross στο Πανεπιστήμιο Paris VII της Γαλλίας (1992-1993) στο πλαίσιο υποτροφίας Erasmus.
Διδακτορικό Δίπλωμα	Διδακτορικό Δίπλωμα με βαθμό «Άριστα» από το Τμήμα Φιλολογίας του Α.Π.Θ. Η εκπόνηση της διατριβής με θέμα: <i>Προβλήματα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στα πλαίσια της ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας: το αρκτικό α-</i> ξεκίνησε το 1992 με πρόεδρο της τριμελούς επιτροπής εποπτείας τον καθηγητή κ. Μιχάλη Σετάτο και μέλη τον καθηγητή κ. Χρήστο Τζιτζιλή και την επίκουρη καθηγήτρια κ. Μαριάννα Μαργαρίτη-Ρόγκα και ολοκληρώθηκε το 2001, οπότε και υποστηρίχθηκε με επιτυχία στις 30 Μαρτίου. Η αναγόρευσή μου σε διδάκτορα έγινε στις 5 Απριλίου 2001.

2. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

1. Στο Τμήμα Φιλολογίας του Α.Π.Θ. (2002-σήμερα)

Στις 7-2-2002 εκλέχθηκα λέκτορας με θητεία στο Τμήμα Φιλολογίας του Α.Π.Θ. με αντικείμενο «Ιστορική Γλωσσολογία με ειδίκευση στην Ινδοευρωπαϊκή Γλωσσολογία». Διορίστηκα με την αριθμ. Α 8796/12-3-2002 Πρυτανική Πράξη (ΦΕΚ 139/26-6-2002/τ. ΝΠΔΔ) και ανέλαβα τα καθήκοντά μου στις 29-8-2002.

Στις 4-6-2008 εκλέχθηκα επίκουρος καθηγητής με θητεία στο Τμήμα Φιλολογίας του Α.Π.Θ. με αντικείμενο «Ιστορική Γλωσσολογία με ειδίκευση στην Ινδοευρωπαϊκή Γλωσσολογία». Διορίστηκα με την αριθμ. 59986/3-7-2008 Πρυτανική Πράξη (ΦΕΚ 685/24-7-2008/τ. Γ') και ανέλαβα τα καθήκοντά μου στις 22-8-2008.

Με την αριθμ. 14504/17-4-2013 Πρυτανική Πράξη (ΦΕΚ 465/29-4-2013/τ. Γ') μονιμοποιήθηκα ως επίκουρος καθηγητής στο Τμήμα Φιλολογίας του Α.Π.Θ. με αντικείμενο «Ιστορική Γλωσσολογία με ειδίκευση στην Ινδοευρωπαϊκή Γλωσσολογία».

Στις 30-4-2015 εκλέχθηκα αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Φιλολογίας του Α.Π.Θ. με αντικείμενο «Ιστορική Γλωσσολογία με ειδίκευση στην Ινδοευρωπαϊκή Γλωσσολογία». Διορίστηκα με την αριθμ. 28861/28-7-2015 Πρυτανική Πράξη (ΦΕΚ 1031/13-10-2015/τ. Γ') και ανέλαβα τα καθήκοντά μου στις 20-10-2015.

Στις 18-11-2021 εκλέχθηκα καθηγητής στο Τμήμα Φιλολογίας του Α.Π.Θ. με αντικείμενο «Ιστορική Γλωσσολογία με ειδίκευση στην Ινδοευρωπαϊκή Γλωσσολογία». Διορίστηκα με την αριθμ. 37653/28/12/2021 Πρυτανική Πράξη (ΦΕΚ 39/21-1-2022/τ. Γ') και ανέλαβα τα καθήκοντά μου στις 25-1-2022.

2. Στο Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Α.Π.Θ. (1991-σήμερα)

Κατά τα χρονικά διαστήματα από 3-4-1991 έως 31-12-1992, από 4-7-1995 έως 31-12-1995 και από 1-2-1996 έως 30-11-1998 εργάστηκα στη σύνταξη του Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών.

Την πρώτη περίοδο (3-4-1991 έως 31-12-1992) μου ανατέθηκαν καθήκοντα βοηθού του καθηγητή κ. Ευάγγελου Πετρούνια με αντικείμενο τη συλλογή του λεξικογραφικού υλικού για την ετυμολογία των λημμάτων του Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής του Ινστιτούτου. Το αποτέλεσμα αυτής της ερευνητικής δραστηριότητας ήταν το υλικό που αποτέλεσε τη βάση για τη σύνταξη του ετυμολογικού τμήματος του Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής.

Τη δεύτερη περίοδο (4-7-1995 έως 31-12-1995) η συμβολή μου συνίστατο στην ενοποίηση του τρόπου παρουσίασης της ετυμολογίας κάθε λέξης.

Την τρίτη περίοδο (1-2-1996 έως τον Νοέμβριο του 1998, οπότε ολοκληρώθηκε το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής) μου ανατέθηκαν καθήκοντα συντάκτη του Λεξικού και συγκεκριμένα η σύνταξη λημμάτων που δεν είχαν συνταχθεί, η ανασύνταξη λημμάτων που δεν είχαν συνταχθεί ικανοποιητικά και, γενικότερα, ένα μέρος των τελικών διορθώσεων στο κείμενο του Λεξικού.

Μεσολάβησε, τον Μάιο του 1996, η εκλογή μου στη θέση του επιστημονικού συνεργάτη του Ινστιτούτου, στην οποία υπηρέτησα από 1-6-1996 έως 30-11-1999.

Τον Νοέμβριο του 1999 εκλέχθηκα στη θέση του διευθυντή του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών και ανέλαβα τα καθήκοντά μου την 1-12-1999, τα οποία ασκώ μέχρι σήμερα.

3. Παλιότερες ιδιότητες, συνεργασίες και ερευνητικές δραστηριότητες

(α) Στο Α.Π.Θ. (1992)

Κατά το διάστημα από 1-5-1992 έως 30-9-1992 εργάστηκα στο ερευνητικό πρόγραμμα Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων του Α.Π.Θ. με επιστημονικό υπεύθυνο τον καθηγητή κ. Μιχάλη Σετάτο.

Σκοπός του ερευνητικού προγράμματος ήταν η καταγραφή σε ηλεκτρονικό υπολογιστή του υλικού που είχε ήδη συλλεγεί από το προσωπικό του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. για τη σύνταξη ενός πολύγλωσσου (ελληνικής, αγγλικής, γαλλικής, γερμανικής) Λεξικού Γλωσσολογικών Όρων, καθώς και ο εντοπισμός και η καταγραφή νέων όρων σε πιο πρόσφατες δημοσιεύσεις. Το πρόγραμμα ολοκληρώθηκε στις 17 Σεπτεμβρίου 1992, οπότε και παραδόθηκε σε έντυπη και σε ηλεκτρονική μορφή στους εκπροσώπους του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ.

(β) Στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (1998-2000)

Κατά το διάστημα από 1-12-1998 έως 31-12-2000 εργάστηκα ως επιστημονικός συνεργάτης του Ηλεκτρονικού Κόμβου για την υποστήριξη των διδασκόντων την ελληνική γλώσσα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.

Ως μέλος της Δράσης 1, που ήταν επιφορτισμένη με την παραγωγή θεωρητικού υλικού για την υποστήριξη του γλωσσικού μαθήματος και της οποίας επιστημονικός υπεύθυνος ήταν ο καθηγητής Α.-Φ. Χριστίδης, συνέταξα κείμενα που πραγματεύονται τον γλωσσικό δανεισμό, τη σχέση γλώσσας και γραφής, την ορθογραφία της νέας ελληνικής, τις νεοελληνικές γραμματικές, τα λεξικά της νέας ελληνικής και, σε συνεργασία με την κ. Μαρία Θεοδωροπούλου, το γλωσσικό λάθος και τα οποία περιλαμβάνονται στον τόμο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας 2001. Έχω συμβάλει, επίσης, στη διόρθωση και επεξεργασία των υπόλοιπων κειμένων του *Εγκυκλοπαιδικού οδηγού*, καθώς και στη σύνταξη ενός λεξικού γλωσσολογικών όρων που βρίσκεται μαζί με τα υπόλοιπα κείμενα στην ιστοσελίδα του Ηλεκτρονικού Κόμβου (www.komvos.edu.gr).

Ως μέλος της Δράσης 2, που ήταν επιφορτισμένη με τη δημιουργία λεξικών, συμμετείχα (1-12-1998 έως 31-7-1999) στην ομάδα για τη σύνταξη της *Επιτομής του Λεξικού της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας* (τόμ. Α), υπό την αιγίδα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (Θεσσαλονίκη 2001). Η συμβολή μου σε αυτή την ερευνητική δραστηριότητα συνίστατο στη συνόψιση και στον έλεγχο των πληροφοριών που δίνονται στο *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας* του καθηγητή κ. Εμμ. Κριαρά για τη δημιουργία της *Επιτομής* με βάση τις οδηγίες σύνταξης που είχαν θεσπιστεί από τους επικεφαλής της ομάδας. Συμμετείχα επίσης (1-8-1999 έως 30-6-2000) στην ομάδα εργασίας για τη διόρθωση του D. Georgakas, *A Modern Greek-English Dictionary* (ψηφίο Α), Νέα Υόρκη & Αθήνα, 2005.

(γ) Στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (2011-2013)

Κατά το διάστημα από 1-11-2011 έως 30-9-2013 εκπόνησα, μαζί με τη φιλόλογο δρ. Ελένη-Βάσω Μελικίδου, το έργο “Επιλογή, σύνταξη και ψηφιακή διαμόρφωση εκπαιδευτικού υλικού (με βάση τα σχολικά εγχειρίδια και Λεξικά) για τη διδασκαλία του λεξιλογίου της ελληνικής γλώσσας σε όλες τις τάξεις της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης”.

Συγκεκριμένα, συντάξαμε μια πρόταση για τον τρόπο διδασκαλίας του λεξιλογίου στο Δημοτικό. Το δικό μου κύριο έργο αφορούσε την κατάρτιση ενός “Λεξικού” με προθήματα, επιθήματα, καθώς και με πρώτα και δεύτερα συνθετικά (το ονομάσαμε “Μορφολεξικό”), το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει μια βάση για τη διδασκαλία του λεξιλογίου στο Δημοτικό. Στόχος είναι οι μαθητές να μπορούν να κατανοήσουν τις διαδικασίες παραγωγής και σύνθεσης της νέας ελληνικής, να αναλύουν τις παράγωγες και σύνθετες λέξεις στα μορφήματά τους και να σχηματίζουν νέες. Το έργο παραδόθηκε εμπρόθεσμα και είναι δημοσιευμένο ηλεκτρονικά (βλ. 9.Γ16).

(δ) Στο Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού (2016-2020)

Από 1-4-2016 έως 30-6-2020 διετέλεσα μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού (ΦΕΚ 179/1-4-2016/τ. Υ.Ο.Δ.Δ.).

3. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

Από το χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2002-2003, οπότε και ανέλαβα τα καθήκοντά μου στο Τμήμα Φιλολογίας, δίδαξα τα εξής μαθήματα:

2002-2003

χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (2 τμ.)
	μεταπτ.	ΓΛΩ 834 «Λαρυγγική θεωρία» (με τον κ. Χρ. Τζιτζιλή)
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 341 «Ιστορικοσυγκριτική γραμματική των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών I»
	μεταπτ.	ΓΛΩ 835 «Αρχαίες ελληνικές διάλεκτοι» (με τις κ. Μ. Μαργαρίτη-Ρόγκα και Μ. Καραλή)

2003-2004

χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (2 τμ.)
	μεταπτ.	ΓΛΩ 837 «Θέματα ινδοευρωπαϊκής μορφολογίας»
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 341 «Ιστορικοσυγκριτική γραμματική των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών I»

2004-2005

χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 341 «Ιστορικοσυγκριτική γραμματική των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών I»
	μεταπτ.	ΓΛΩ 833 «Λαρυγγική θεωρία»
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (2 τμ.)

2005-2006

χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας»
	μεταπτ.	ΓΛΩ 837 «Θέματα ετυμολογίας της αρχαίας ελληνικής»
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (2 τμ.)

2006-2007

χειμ. εξάμ.:		εκπαιδευτική άδεια
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (2 τμ.)

2007-2008

χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 341 «Ιστορικοσυγκριτική γραμματική των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών I»
	μεταπτ.	ΓΛΩ 837 «Θέματα ετυμολογίας της αρχαίας ελληνικής»
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (2 τμ.)

2008-2009

χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 341 «Ιστορικοσυγκριτική γραμματική των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών I»
	προπτ.	ΓΛΩ 370 «Ιστορικοσυγκριτική γραμματική των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών II: Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες»
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (3 τμ.)

2009-2010			
χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 341 «Ιστορικοσυγκριτική γραμματική των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών Ι»	
	μεταπτ.	ΓΛΩ 837 «Θέματα ετυμολογίας της αρχαίας ελληνικής»	
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (3 τμ.)	
2010-2011			
χειμ. εξάμ.:		εκπαιδευτική άδεια	
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (2 τμ.)	
2011-2012			
χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας»	
	μεταπτ.	ΓΛΩ 834 «Ετυμολογία της ελληνικής γλώσσας»	
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (2 τμ.)	
2012-2013			
χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας»	
	μεταπτ.	ΓΛΩ 831 «Η λαρυγγική θεωρία»	
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (2 τμ.)	
	προπτ.	ΓΛΩ 305 «Ιστορία της ελληνικής γλώσσας ΙΙ: από την ελληνιστική εποχή έως σήμερα»	
2013-2014			
χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας»	
	μεταπτ.	ΓΛΩ 834 «Ετυμολογία της ελληνικής γλώσσας»	
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (2 τμ.)	
	προπτ.	ΓΛΩ 305 «Ιστορία της ελληνικής γλώσσας ΙΙ: από την ελληνιστική εποχή έως σήμερα»	
2014-2015			
χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας»	
	μεταπτ.	ΓΛΩ 860 «Ζητήματα ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας»	
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ιστορική γραμματική της ελληνικής γλώσσας» (2 τμ.)	
	προπτ.	ΓΛΩ 305 «Ιστορία της ελληνικής γλώσσας ΙΙ: από την ελληνιστική εποχή έως σήμερα»	
2015-2016			
χειμ. εξάμ.:		εκπαιδευτική άδεια	
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ελληνική Γλώσσα ΙΙΙ: Νέα Ελληνική» (2 τμ., σε συνεργασία με τις Δ. Παπαδοπούλου, Α. Ρεβυθιάδου)	
	προπτ.	ΓΛΩ 368 «Ζητήματα Ιστορικής γραμματικής της ελληνικής γλώσσας»	
2016-2017			
χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 305 «Ελληνική γλώσσα ΙΙ: ελληνιστική έως μεσαιωνική»	
	προπτ.	ΓΛΩ 368 «Ζητήματα Ιστορικής γραμματικής της ελληνικής γλώσσας»	

εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ελληνική Γλώσσα III: Νέα Ελληνική» (2 τμ., σε συνεργασία με τον Ν. Αμβράζη)
	μεταπτ.	ΓΛΩ 860 «Ζητήματα ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας»
2017-2018		
χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 305 «Ελληνική γλώσσα II: ελληνιστική έως μεσαιωνική»
	μεταπτ.	ΓΛΩ 800 «Ζητήματα νεοελληνικής ορθογραφίας»
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ελληνική Γλώσσα III: Νέα Ελληνική» (2 τμ., σε συνεργασία με τον Ν. Αμβράζη)
	μεταπτ.	ΓΛΩ 868 «Βαλκανικές διάλεκτοι και Βαλκανική γλωσσολογία»
2018-2019		
χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 305 «Ελληνική γλώσσα II: ελληνιστική έως μεσαιωνική»
	προπτ.	ΓΛΩ 368 «Ζητήματα Ιστορικής γραμματικής της ελληνικής γλώσσας»
	μεταπτ.	IBΓ 926 «Σχέσεις γραφής και προφοράς από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα»
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ελληνική Γλώσσα III: Νέα Ελληνική» (2 τμ., σε συνεργασία με τον Ν. Αμβράζη)
	μεταπτ.	IBΓ 906 «Διαλεκτολογία και τυπολογία» (σε συνεργασία με τον Χρ. Τζιτζιλί)
2019-2020		
χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 305 «Ελληνική γλώσσα II: ελληνιστική έως μεσαιωνική»
	μεταπτ.	IBΓ 902 «Ζητήματα Ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας»
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ελληνική Γλώσσα III: Νέα Ελληνική» (2 τμ., σε συνεργασία με τον Ν. Αμβράζη)
	μεταπτ.	IBΓ 910 «Γλωσσικές επαφές» (σε συνεργασία με τον Χρ. Τζιτζιλί)
2020-2021		
χειμ. εξάμ.:		εκπαιδευτική άδεια
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ελληνική Γλώσσα III: Νέα Ελληνική» (2 τμ., σε συνεργασία με τον Ν. Αμβράζη)
	μεταπτ.	IBΓ 902 «Ετυμολογικά ζητήματα της ελληνικής γλώσσας»
2021-2022		
χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 341 «Εισαγωγή στην Ιστορική Γλωσσολογία»
	μεταπτ.	IBΓ 902 «Ζητήματα Ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας»
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ελληνική Γλώσσα III: Νέα Ελληνική» (2 τμ., σε συνεργασία με τον Ν. Αμβράζη)
	μεταπτ.	IBΓ 914 «Ετυμολογικά ζητήματα της ελληνικής γλώσσας»
2022-2023		
χειμ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 341 «Εισαγωγή στην Ιστορική Γλωσσολογία»
	μεταπτ.	IBΓ 902 «Ζητήματα Ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας»
εαρ. εξάμ.:	προπτ.	ΓΛΩ 303 «Ελληνική Γλώσσα III: Νέα Ελληνική» (2 τμ., σε συνεργασία με τον Ν. Αμβράζη)
	μεταπτ.	IBΓ 902 «Ετυμολογικά ζητήματα της ελληνικής γλώσσας»

4.1 ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΙΣΗΓΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ

(για εκλογή ή εξέλιξη μελών ΔΕΠ)

Μέλος της τριμελούς εισηγητικής επιτροπής:

α) για την εξέλιξη του κ. Ανδρέα-Λαδίσλαου Κατώνη στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή με γνωστικό αντικείμενο «Ιστορική γλωσσολογία: Ινδοευρωπαϊκές σπουδές» του Τμήματος Ιταλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Α.Π.Θ. (2010)

β) για την πλήρωση θέσης λέκτορα με γνωστικό αντικείμενο «Γλωσσολογία: Διαχρονική μελέτη της ελληνικής γλώσσας» στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών (2010)

γ) για την πλήρωση θέσης αναπληρωτή ή επίκουρου καθηγητή με γνωστικό αντικείμενο «Ιστορική Γλωσσολογία» στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (2017)

δ) για τη μονιμοποίηση του κ. Δώρα Κυριαζή στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή με γνωστικό αντικείμενο «Ιστορική γλωσσολογία» του Τμήματος Φιλολογίας του Α.Π.Θ. (2017)

ε) για την εξέλιξη του κ. Δώρα Κυριαζή στη βαθμίδα του αναπληρωτή καθηγητή με γνωστικό αντικείμενο «Ιστορική γλωσσολογία» του Τμήματος Φιλολογίας του Α.Π.Θ. (2020)

στ) για την εξέλιξη της κ. Δήμητρας Δελλή στη βαθμίδα του καθηγητή με γνωστικό αντικείμενο «Ιστορική γλωσσολογία» του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου (2023)

ζ) για τη μονιμοποίηση του κ. Αθανάσιου Γεωργακόπουλου στη βαθμίδα του επίκουρου καθηγητή με γνωστικό αντικείμενο «Ιστορική γλωσσολογία» του Τμήματος Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Α.Π.Θ. (2023)

5.1. ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ

Α) Ως επόπτης:

α) της κ. Ελένης Παπαδάμου (θέμα «Το μορφολογικό σύστημα των βορείων ιδιωμάτων της Καστοριάς στο φως των σχέσεων διαλεκτολογίας και βαλκανικής γλωσσολογίας») (υποστηρίχθηκε τον Ιούνιο του 2018)

β) της κ. Ευγενίας Κλείδωνα (θέμα «Η αυτοπάθεια στην ιστορία της ελληνικής») (υπό προετοιμασία)

β) Ως μέλος της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής:

α) της κ. Μαίρης Χρίτη (θέμα «Οι γλωσσολογικές απόψεις των νεοπλατωνικών υπομνηματιστών του Αριστοτέλη») (υποστηρίχθηκε τον Απρίλιο του 2012)

β) του κ. Χαράλαμπου Χριστοδούλου (θέμα «Το ιδίωμα της ΒΔ Πάφου») (υποστηρίχθηκε τον Μάρτιο του 2015)

γ) της κ. Ελπίδας Τηλικίδου (θέμα «Ιδιωτισμοί: γνωσιακή, τυπολογική, διαχρονική μελέτη») (υποστηρίχθηκε τον Σεπτέμβριο του 2021)

δ) του κ. Ελπίδας Τηλικίδου (θέμα «Ιδεολογικό πλαίσιο στην περιοδολόγηση της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας: Από την προελληνική/πρωτοελληνική στη νέα ελληνική») (υποστηρίχθηκε τον Μάιο του 2023)

γ) Ως μέλος της επταμελούς επιτροπής βαθμολόγησης:

α) της κ. Ειρήνης Σεχίδου (θέμα «Μελέτη μιας βαλκανικής διαλέκτου της ρομανί και των επαφών της με την ελληνική: η διάλεκτος του Αγίου Αθανασίου Σερρών»)

β) της κ. Ελένης Μότσιου (θέμα «Μεταφορά και παιδί: όψεις μιας εξελικτικής διαδικασίας»)

γ) του κ. Νικολάου Λίωση (θέμα «Γλωσσικές επαφές στη νοτιοανατολική Πελοπόννησο»)

δ) του κ. Παύλου Αλμπανούδη (θέμα «Το ιδίωμα της βόρειας Θράκης: Το Μεγάλο και το Μικρό Μοναστήρι Α Ρωμυλίας»)

ε) της κ. Ειρήνης Κρίκη (θέμα «Μορφοσυντακτικοί νεωτερισμοί στη γλώσσα των μη φιλολογικών παπύρων: οι αναφορικές δομές»)

στ) του κ. Κυριάκου Ιωάννου (θέμα «Η παράδοση και τα εκδοτικά προβλήματα του ποιητικού έργου του κύπριου ποιητή Βασίλη Μιχαηλίδη: το παράδειγμα της ‘9ης Ιουλίου του 1821 εν Λευκωσία Κύπρου’)

5.2. ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

(1) της κ. Μαρίας Ποντίκη (θέμα «Η προέλευση της κατωιταλικής με βάση τη γεωγραφική κατανομή αρχαϊσμών της διαλέκτου»),

(2) του κ. Αντώνη Κουντούρη (θέμα «Οι αντωνυμίες σε μεσαιωνικά κυπριακά κείμενα»)

(3) της κ. Ευγενίας Κλειδώνα (θέμα «Οι αυτοπαθητικές αντωνυμίες σε κείμενα της ύστερης ελληνιστικής περιόδου»),

(4) του κ. Ανδρέα Βασιλείου (θέμα «Η πολυτυπία του ρήματος σε μεσαιωνικά κυπριακά κείμενα»),

(5) του κ. Γιώργου Κυριαζίδη (θέμα «Το λεξιλόγιο της αρχαίας ελληνικής με βάση τις μεταπτωτικές βαθμίδες»),

(6) της κ. Ανθούλας-Ισμήνης Λυπυρίδου (θέμα «Αναγνωστικά 20ου αιώνα»)

(7) της κ. Δάφνης Παπαδοπούλου (θέμα «Αισχρολογία στον αρχαίο ελληνικό κόσμο: Κωμωδία και Ιαμβική Ποίηση»)

(8) της κ. Μαρία-Παναγιώτας Χαλδογερίδου (θέμα «Χρονολογήσεις των λέξεων και τύπων του λεξικού της κοινής Νεοελληνικής με βάση το Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας του Εμμ. Κριαρά, την Επιτομή του λεξικού του Κριαρά και του *Lexikon zur Byzantinischen Graezitaet*»),

(9) της κ. Στυλιανής Προδρομίδου (θέμα «Το πρόθεμα ανα- στις νεοελληνικές διαλέκτους»), και άλλων.

5.3. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΒΑΘΜΟΛΟΓΗΣΗΣ

(μεταπτυχιακών εργασιών)

(1) του κ. Edson Reis Meira (θέμα «Η εξέλιξη του απαρεμφάτου σε μεσαιωνικά κείμενα της κυπριακής»), (2) της κ. Μερόπης Καραγιάννη (θέμα «Μορφολογική ανάλυση του ρήματος στο *Χρονικό των Τούρκων Σουλτάνων*»), (3) της κ. Έλενας Παπαμερή (θέμα «Το ιδίωμα της Τενέδου»), (4) της κ. Ghada Askar (θέμα «Τουρκική, αραβική και περσική επίδραση στη μεσαιωνική ελληνική»), (5) της κ. Κωνσταντίνας Βαδάση (θέμα «Το ιδίωμα της Δεσκάτης»), (6) της κ. Ελένης Παπαδάμου (θέμα «Διαχρονική και διατοπική εξέταση της εξέλιξης του Υ»), (7) του κ. Ορχάν Αζήζ (θέμα «Το αντωνυμικό σύστημα της πομακικής»), (8) της κ. Asya Borisova (θέμα «Η χρήση του αόριστου άρθρου στις βαλκανικές γλώσσες»), (9) του κ. Χριστόδουλου Χριστοδούλου (θέμα «Ζητήματα φωνητικής και μορφολογικής προσαρμογής των τουρκισμών του κοζανίτικου ιδιώματος στο δυτικομακεδονικό και ευρύτερο βαλκανικό πλαίσιο»), (10) της κ. Σταματίας Μερσούνια (θέμα «Εξέταση του ρηματικού συστήματος της κρητικής διαλέκτου της περιοχής του Χάνδακα μέσα από τις συμβολαιογραφικές πράξεις του νοταρίου Πέτρου Καστροφύλακα (κατάστιχο 37, 1558-1559)'), (11) της κ. Μαρίας Κλαδισίου (θέμα «Μορφολογική εμφάνιση και συντακτική λειτουργία των απαρεμφάτων σε επιγραφές της

λακωνικής μεσσηνιακής και κρητικής διαλέκτου»), (12) της κ. Ελπίδας Μπούκα (θέμα «Το γραμματικό γένος στην ποντιακή: ο σχηματισμός των θηλυκών»), (13) της κ. Μαρίας Παπαστεφανάκη (θέμα «Ρηματική αποκατάσταση: διαχρονική μελέτη των ρημάτων από την αρχαία έως τη νέα ελληνική»), (14) της κ. Ασπασίας Μπέρμπερη (θέμα «Η μορφολογία και η σημασιολογική αλλαγή των τουρκικών δανείων στο Αρχείο Αλή Πασά»), (15) της κ. Μιλένας Ποπωβίδου (θέμα «Σημασιολογική εξέλιξη των τουρκικών λεξιλογικών δανείων στη νέα ελληνική»), (16) της κ. Sebnem Can (θέμα «Ελληνικές επιδράσεις σε μια τουρκική διάλεκτο του Πόντου»), (17) της κ. Καλλιόπης Ελευθεριάδου (θέμα «Συγκριτική εξέταση της μορφολογικής προσαρμογής των επιθέτων τουρκικής προέλευσης στα ελληνικά και στην κοινή σερβική»), (18) της κ. Φωτεινής Πατσικίου (θέμα «Το ρηματικό σύστημα στα μολύβδινα ελάσματα της Δωδώνης»), (19) του κ. Π. Σαρπότα (θέμα «Γλωσσικές στρατηγικές γέλιου: το παράδειγμα του Καραγκιόζη»), (20) του κ. Αντωνίου Κωνσταντινίδη (θέμα «Τα σημεία στίξης στο facebook: δεδομένα από τις αναρτήσεις “τοίχου” εφήβων μαθητών/τριών»), (21) της κ. Ανθής Σάγγου (θέμα «Μελλοντικές και αντιγεγονοτικές ρηματικές δομές κατά την υστεροβυζαντινή και πρώιμη νεοελληνική περίοδο»), (22) της κ. Σόνιας-Βασιλικής Σκορδή (θέμα «Η διαγλώσσα ρουμανόφωνων σπουδαστών της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας: δεδομένα από τις ΕΣΚΕΙΜΑΘ»), (23) του κ. Enkeled Bilali (θέμα «Σύνταξη αντίστροφου, Αλβανοελληνικού λεξικού με βάση το Ελληνο-Αρβανίτικο λεξικό του Π. Κουπιτώρη (γράμματα Λ-Ω): φωνολογικές και μορφολογικές παρατηρήσεις»), (24) της κ. Ειρήνης Ελευθεριάδου (θέμα «Νεολογισμοί σε κείμενα Ελλήνων διαφωτιστών»), (25) της κ. Αικατερίνης Θεριουδάκη (θέμα «Οι ευθείες ερωτήσεις σε πλατωνικούς διαλόγους»), (26) της κ. Παναγιώτας Δαλακούρα (θέμα «Τα επώνυμα της Καβάλας. Γλωσσολογική προσέγγιση»), (27) της κ. Χαρίκλειας Ευγενίδου (θέμα «Γλώσσα και έθνος: Βάσκοι και η εθνική ταυτότητά τους»), (28) του κ. Δημήτριου Κολοβού (θέμα «Τοπωνυμική μελέτη της ακτογραμμής της Λιμνοθάλασσας του Μεσολογγίου») κ.ά.

6. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ

- (1) Διευθυντής του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας για δύο συνεχόμενες θητείες (2018-2020, 2020-2022).
- (2) Μέλος της (Γενικής) Συνέλευσης (και της Γενικής Συνέλευσης Ειδικής Σύνθεσης) του Τμήματος Φιλολογίας κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2003-2004, 2004-2005, 2005-2006, 2009-2010, 2011-2012, 2012-2013, 2014-2015, 2016-2017, 2018-2019, 2019-2020, 2020-2021, 2021-2022, 2022-2023.
- (3) Μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Φιλολογίας κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2003-2004, 2004-2005, 2005-2006, 2007-2008, 2008-2009 και 2009-2010, ως εκπρόσωπος της κατεύθυνσης «Ιστορικής και Βαλκανικής Γλωσσολογίας».
- (4) Μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Γλωσσική επικοινωνία και η νεοελληνική ως ξένη/δεύτερη γλώσσα» από τις 19-1-2006 ως τη διακοπή του προγράμματος.

7. ΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

Μέλος της οργανωτικής επιτροπής των εξής συνεδρίων του Τομέα Γλωσσολογίας:

24η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας (2003).

27η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας. Μνήμη Α.-Φ. Χριστίδη (2006).

28η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας. Θέμα «Γλώσσα και κοινωνία» (2007).

30ή Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας. Μνήμη Μ. Τριανταφυλλίδη (2009).

34η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας. Θέμα «Γλώσσα και εκπαίδευση» (2013).

35η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας (2014) (ως πρόεδρος).

36η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας. Θέμα «Ελληνική διαλεκτολογία» (2015).

38η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας. Θέμα «Διδασκαλία της αρχαίας και της νέας ελληνικής» (2017).

39η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας. Μνήμη Μιχάλη Σετάτου (2018) (ως πρόεδρος).

Μέλος της οργανωτικής επιτροπής των εξής συνεδρίων του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών:

Συνέδριο με θέμα «1976-2011: 35 Χρόνια από τη Γλωσσοεκπαιδευτική Μεταρρύθμιση» (4-6/11/2011). Συνδιοργανωτές: Εργαστήριο Γλώσσας και Προγραμμάτων Γλωσσικής Διδασκαλίας (Παιδαγωγικό Νηπιαγωγών, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας), Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (Α.Π.Θ.), Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας και Διδακτικής της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, ΕΚΠΑ) και Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Διημερίδα με θέμα «Η ελληνική γλώσσα στην προφορική επικοινωνία» (18-19/9/2014).

Ημερίδα με θέμα «Η εκδοτική των κειμένων της νεοελληνικής γραμματείας» (27/4/2015).

1ο Διεθνές Συνέδριο για την Ετυμολογία της Ελληνικής Γλώσσας / 1st International Conference on Greek Etymology (5-6/11/2015).

Διημερίδα με θέμα «Ερωτήσεις-απαντήσεις στην προφορική επικοινωνία» (13-14/10/2016).

1ο Διεθνές Συνέδριο για τις Γλωσσικές Επαφές στα Βαλκάνια και στη Μικρά Ασία / 1st International Conference on Language Contact in the Balkans and Asia Minor (3-5/11/2016).

1ο Διεθνές Συνέδριο για την Κοινή, τις κοινές και την κοινή νεοελληνική. Μνήμη Μιχάλη Σετάτου / 1st International Conference on Koine, koines and the formation of Standard Modern Greek. In Memoriam M. Setatos (3-4/11/2017).

2ο Διεθνές Συνέδριο για την Ετυμολογία της Ελληνικής Γλώσσας: ελληνική και βαλκανική ετυμολογία / 2nd International Conference on Greek Etymology: Greek and Balkan Etymology (9-10/11/2018).

Διημερίδα με θέμα «Πραγματολογικά μόρια στην προφορική επικοινωνία» (24-25/6/2019).

2ο Διεθνές Συνέδριο για τις Γλωσσικές Επαφές στα Βαλκάνια και στη Μικρά Ασία / 2nd International Conference on Language Contact in the Balkans and Asia Minor (8-9/11/2019).

2ο Διεθνές Συνέδριο για την Κοινή, τις κοινές και την κοινή νεοελληνική / 2nd International Conference on Koine, koines and the formation of Standard Modern Greek. (5-6/11/2021).

3ο Διεθνές Συνέδριο για την Ετυμολογία της Ελληνικής Γλώσσας / 3rd International Conference on Greek Etymology (4-5/11/2022).

(προσεχές) 3ο Διεθνές Συνέδριο για τις Γλωσσικές Επαφές στα Βαλκάνια και στη Μικρά Ασία / 3rd International Conference on Language Contact in the Balkans and Asia Minor (3-4/11/2023).

8. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

Συμμετείχα με ανακοίνωση στα εξής συνέδρια:

- 1991: 12η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. (Θεσσαλονίκη, 18-20 Απριλίου).
- 1992: 13η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. (Θεσσαλονίκη, 7-9 Μαΐου).
- 1993: 14η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. (Θεσσαλονίκη, 27-29 Απριλίου).
- 1995: 16η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. (Θεσσαλονίκη, 4-6 Μαΐου).
- 1997: 18η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. (Θεσσαλονίκη, 2-4 Μαΐου).
- 1998: 19η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. (Θεσσαλονίκη, 23-25 Απριλίου).
- 1999: 20ή Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. (Θεσσαλονίκη, 23-25 Απριλίου).
- 2000: 21η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. (Θεσσαλονίκη, 12-14 Μαΐου).
- 2002: 23η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Α.Π.Θ. (Θεσσαλονίκη, 17-19 Μαΐου).
- 2003: 6th International Conference on Greek Linguistics (Ρέθυμνο, 18-21 Σεπτεμβρίου).
- 2007: 3rd International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory (Λευκωσία, Κύπρος, 14-16 Ιουνίου).
- 2007: 8th International Conference on Greek Linguistics (Ιωάννινα, 30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου).
- 2009: 4th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory (Χίος, 11-14 Ιουνίου).
- 2009: A Symposion in Honour of Antonios N. Jannaris (St Andrews, Scotland, 14-17 Ιουνίου).
- 2009: 9th International Conference on Greek Linguistics (Chicago, USA, 29-31 Οκτωβρίου).
- 2010: Συνάντηση Εργασίας για την Ελληνική Γλώσσα και τη Γλωσσική Αγωγή (Θεσσαλονίκη, 28-30 Ιουνίου, συμμετοχή σε στρογγυλή τράπεζα με θέμα «Η διδασκαλία της ελληνικής ως μητρικής»).
- 2011: 10th International Conference on Greek Linguistics (Κομοτηνή, 1-4 Σεπτεμβρίου).
- 2011: Συνέδριο με θέμα «1976-2011: 35 Χρόνια από τη Γλωσσοεκπαιδευτική Μεταρρύθμιση» (4-6/11/2011).
- 2012: 5th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory (Γάνδη, 20-22 Σεπτεμβρίου).
- 2014: Δημερίδα «Η ελληνική γλώσσα στην προφορική επικοινωνία» (στρογγυλό τραπέζι) (Θεσσαλονίκη, 17-18 Σεπτεμβρίου).
- 2014: Ημερίδα «Η διδασκαλία των νεοελληνικών διαλέκτων στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: θεωρητικές προσεγγίσεις και παιδαγωγικές εφαρμογές» (Ρέθυμνο, 18 Σεπτεμβρίου).

- 2015: Συνέδριο «Νεοελληνικές Αναζητήσεις» (Πόζναν, Πολωνία, 16-18 Απριλίου) (προσκεκλημένος ομιλητής).
- 2015: 36η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας. Θέμα «Ελληνική διαλεκτολογία» (Θεσσαλονίκη, 24-25 Απριλίου).
- 2015: 36η Ετήσια Συνάντηση του Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας. Θέμα «Ελληνική διαλεκτολογία» (στρογγυλό τραπέζι) (Θεσσαλονίκη, 24-25 Απριλίου).
- 2015: «1ο Διεθνές Συνέδριο για την Ετυμολογία της Ελληνικής Γλώσσας» (Θεσσαλονίκη, 5-6 Νοεμβρίου).
- 2016: «1ο Διεθνές Συνέδριο για τις Γλωσσικές Επαφές στα Βαλκάνια και στη Μικρά Ασία» (Θεσσαλονίκη, 3-5 Νοεμβρίου).
- 2017: «Καβάφεια 14» (Κάιρο & Αλεξάνδρεια, 13-15 Οκτωβρίου).
- 2017: «1ο Διεθνές Συνέδριο για την Κοινή, τις κοινές και την κοινή νεοελληνική. Μνήμη Μιχάλη Σετάτου» (Θεσσαλονίκη, 3-4 Νοεμβρίου).
- 2018: «2ο Διεθνές Συνέδριο για την Ετυμολογία της Ελληνικής Γλώσσας» (Θεσσαλονίκη, 9-10/11/2018).
- 2019: «2ο Διεθνές Συνέδριο για τις Γλωσσικές Επαφές στα Βαλκάνια και στη Μικρά Ασία» (Θεσσαλονίκη, 8-9/11/2019).
- 2021: 2ο Διεθνές Συνέδριο για την Κοινή, τις κοινές και την κοινή νεοελληνική / 2nd International Conference on Koine, koines and the formation of Standard Modern Greek. (Θεσσαλονίκη, 5-6/11/2021).
- 2022: 3ο Διεθνές Συνέδριο για την Ετυμολογία της Ελληνικής Γλώσσας / 3rd International Conference on Greek Etymology (Θεσσαλονίκη, 4-5/11/2022).
- (προσεχές) 3ο Διεθνές Συνέδριο για τις Γλωσσικές Επαφές στα Βαλκάνια και στη Μικρά Ασία / 3rd International Conference on Language Contact in the Balkans and Asia Minor (Θεσσαλονίκη, 3-4/11/2023).

9.- ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

9.A. ΒΙΒΛΙΑ – ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ – ΕΠΙΜΕΛΕΙΕΣ

Βιβλία

Πριν από την εκλογή μου στη βαθμίδα του Λέκτορα

9.A.1. *Compléments au Dictionnaire Étymologique du Grec Ancien de Pierre Chantraine*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Μάγια, 1994 (σελ. 152).

Το βιβλίο αυτό αποτελεί συμπλήρωμα στο *Dictionnaire Étymologique du Grec Ancien* του Pierre Chantraine (Α-Ω) βασισμένο στις βιβλιοκρισίες που δημοσιεύθηκαν γι' αυτό. Σε αυτό συγκεντρώσα, υπό μορφή λεξικού, τα σχόλια που περιλαμβάνονται στις βιβλιοκρισίες των J. Alsina, N. Bellé, M. Casevitz, F.-X. Druet, J. Irigoïn, D. M. Jones, S. Kratzsch, M. Lejeune, M. Leroy, L. Lupas, W. Meid, P. Monteil, Γ. Μπαμπινιώτη, J.-L. Perpillou, J. Poultney, E. Risch, C. J. Ruijgh, E. Salveschi και O. Szemerényi στο *Dictionnaire Étymologique* του Pierre Chantraine και, με αυτό τον τρόπο, συνέχισα την εργασία των G. Jucquois και B. Devlamminck, *Compléments aux dictionnaires étymologiques du grec ancien* (Louvain: Peeters, 1977), η οποία αφορούσε τα ψηφία Α-Κ. Στον πρόλογο του βιβλίου περιγράφω και κατηγοριοποιώ τις βιβλιοκρισίες, επισημαίνοντας την παρέκκλιση ορισμένων συγγραφέων από τις αρχές του P. Chantraine, όταν αυτοί προτείνουν ή μεταφέρουν ετυμολογικές απόψεις που είναι μάλλον απίθανες ή αναπόδεικτες. Στο κυρίως σώμα του βιβλίου αναφέρω, χωρίς να αξιολογώ, όλες τις ετυμολογικές προτάσεις των βιβλιοκριτών, καθώς επίσης και τις απόψεις των συγγραφέων βιβλίων ή άρθρων στους οποίους οι βιβλιοκριτές παραπέμπουν. Όταν έκρινα ότι οι πληροφορίες που παρέχουν οι βιβλιοκριτές δεν μεταφέρουν με επαρκή τρόπο τις απόψεις των συγγραφέων τις οποίες επικαλούνται, αναζήτησα και κατέγραψα τις πληροφορίες από τον ίδιο τον συγγραφέα στον οποίο γίνεται η παραπομπή. Σε παράρτημα για τα ψηφία Α-Κ αναφέρω απόψεις βιβλιοκριτών που οι G. Jucquois και B. Devlamminck δεν έλαβαν υπόψη κατά τη σύνταξη του βιβλίου τους.

Βιβλιοκρισίες του βιβλίου δημοσιεύθηκαν στο *The Classical Review* 48 (1998) 216-217 και στο *Salesianum* 62 (2000) 829.

9.A.2. *Προβλήματα της αρχαίας ελληνικής στα πλαίσια της ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας: το αρκτικό α-*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 2001. Τομέας Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Α.Π.Θ. (σελ. 482).

Στη διατριβή μου μελετώ τις ποικίλες μορφές και την προέλευση του αρκτικού α- της αρχαίας ελληνικής, με βάση την ετυμολογία των λέξεων στις οποίες αυτό εμφανίζεται.

Με τον όρο “αρκτικό α-” δεν δηλώνεται μόνο το αρκτικό φώνημα /a/ αλλά και η εξαίρεση και το φώνημα /a/ που ακολουθεί ύστερα από το γλωσσιδικό φώνημα /h/, το οποίο αποδίδεται στην καθιερωμένη γραφή με τη δασεία. Και αυτό γιατί η εξέταση του αρκτικού ά- “με φιλή” χωρίς την παράλληλη εξέταση του αρκτικού ά- “με δασεία” θα ήταν ελλιπής, εφόσον δεν θα λάμβανε υπόψη ότι το ένα από τα δύο μορφολογικά στοιχεία που αποτελούν το αντικείμενο της διατριβής, και συγκεκριμένα το αθροιστικό ά-, εμφανίζεται ακριβώς και με τις δύο μορφές, ά- και ά· και ότι σε ορισμένες ελληνικές διαλέκτους, κυρίως στην ιωνική και στην αιολική, το αρκτικό γλωσσιδικό φώνημα /h/ αποβάλλεται ήδη σε πολύ πρόωμη εποχή, με αποτέλεσμα οι

διάλεκτοι αυτές να εμφανίζουν πραγματικά αρκτικό φώνημα /a/, το οποίο αντιστοιχεί σε αρκτικό /ha/ στις υπόλοιπες.

Στο πρώτο κεφάλαιο της διατριβής εξετάζεται το στερητικό $\acute{\alpha}$ -, το οποίο εμφανίζει τις μορφές $\acute{\alpha}$ - και $\acute{\alpha}\nu$ - κυρίως πριν από σύμφωνο και φωνήεν αντίστοιχα, κατανομή η οποία αλλοιώνεται εξαιτίας της αποβολής του ημιφώνου *[μ] στις περισσότερες ελληνικές διαλέκτους και εξαιτίας της αποβολής του μεσοφωνηεντικού /h/.

Το στερητικό πρόθημα ανάγεται στο ινδοευρωπαϊκό στερητικό μόρφωμα *h-, μηδενική βαθμίδα του *ne-, και η ομοιότητα του σχηματισμού στερητικών παραγώγων στις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες αποδεικνύει την ινδοευρωπαϊκή καταγωγή όχι μόνο του προθήματος αλλά και γενικότερα του μηχανισμού παραγωγής στερητικών.

Στη συνέχεια εξετάζονται οι μορφές νη-, να- και νω-, οι οποίες οφείλονται στη συνάντηση του συλλαβικού *h- με ένα από τα λαρυγγικά *h₁-, *h₂- και *h₃- αντίστοιχα, όταν αυτά ακολουθούνται από σύμφωνο. Ειδικά για τη μορφή νη- υποστηρίζεται ότι μορφοματοποιήθηκε, όπως αποδεικνύεται από σχηματισμούς του τύπου νη-κερδής. Η μορφή $\acute{\alpha}\nu\alpha$ - του στερητικού προθήματος στις λέξεις $\acute{\alpha}\nu\alpha$ -εδνος, $\acute{\alpha}\nu\alpha$ -ελλπος και $\acute{\alpha}\nu\alpha$ -πνευστος ερμηνεύεται παραδοσιακά ως αποτέλεσμα επίδρασης του ρήματος $\acute{\alpha}\nu\alpha\acute{\nu}\epsilon\omega$ 'λέω όχι'. Προτείνω, ωστόσο, και θεωρώ ιδιαίτερα πιθανή την προέλευση της μορφής $\acute{\alpha}\nu\alpha$ - από επανάλυση τύπων όπως $\acute{\alpha}\nu\alpha\pi\acute{\nu}\epsilon\upsilon\sigma\tau\omicron\varsigma$ < $\acute{\alpha}\nu$ - + $\acute{\alpha}\pi\acute{\nu}\epsilon\upsilon\sigma\tau\omicron\varsigma$, οι οποίοι σχηματίστηκαν με την επανεισαγωγή του στερητικού προθήματος $\acute{\alpha}\nu$ - πριν από το ήδη υπάρχον στερητικό $\acute{\alpha}$ -. Αν η υπόθεση αυτή είναι σωστή, τότε η προέλευση της μορφής $\acute{\alpha}\nu\alpha$ - παρουσιάζει μερική ομοιότητα με την προέλευση της μορφής $\acute{\alpha}\nu\alpha$ - του νεοελληνικού στερητικού προθήματος σε λέξεις όπως $\acute{\alpha}\nu$ - $\acute{\alpha}$ -λουστος.

Στη συνέχεια του πρώτου κεφαλαίου εξετάζονται οι σχέσεις του στερητικού προθήματος με άλλα μορφολογικά στοιχεία, και συγκεκριμένα η μορφοματική ομωνυμία του με το αλλόμορφο $\acute{\alpha}$ - του αθροιστικού $\acute{\alpha}$ -, η σημασιολογική ισοδυναμία του με το πρώτο συνθετικό $\acute{\alpha}\pi\omicron$ - και με το αρνητικό μόριο μή, η φαινομενική σημασιολογική ισοδυναμία του με το πρόθημα δυσ- και η αντωνυμική σχέση του με τα προθήματα $\acute{\alpha}\gamma\alpha$ -, $\acute{\alpha}\rho\iota$ - και $\acute{\epsilon}\rho\iota$ - και με τα πρώτα συνθετικά πολυ-, μεγα- και μεγαλο-.

Στο δεύτερο κεφάλαιο η εξέταση του αθροιστικού $\acute{\alpha}$ - αποδεικνύει την ύπαρξη δύο αλλόμορφων, $\acute{\alpha}$ - και $\acute{\alpha}$ -, που οφείλονται το μεν $\acute{\alpha}$ - στην κανονική φωνητική εξέλιξη του ινδοευρωπαϊκού *sm-, μηδενικής βαθμίδας της ρίζας *sem-, το δε $\acute{\alpha}$ - στην εφαρμογή του νόμου του Grassmann σε λέξεις με ακόλουθο δασύ σύμφωνο, καθώς και στην ψίλωση που εμφανίζουν η ιωνική και η αιολική διάλεκτος. Τονίζεται ότι τα δύο αλλόμορφα δεν παρουσιάζουν προβλέψιμη κατανομή αλλά και ότι η κατανομή τους είναι σχεδόν ισοδύναμη. Η ύπαρξη του αλλόμορφου $\acute{\alpha}$ - δεν έχει τονιστεί ιδιαίτερα ως τώρα, με αποτέλεσμα συχνά οι ετυμολόγοι να επικαλούνται το φαινόμενο της ιωνικής ή της αιολικής ψίλωσης για να δικαιολογήσουν την απουσία δασείας σε ένα $\acute{\alpha}$ - που το ερμηνεύουν ως αθροιστικό.

Εξετάζονται, στη συνέχεια, τα ετυμολογικά συγγενή, σημασιολογικά ισοδύναμα αλλά εξαιρετικά σπάνια μορφήματα $\acute{\omicron}\mu$ - και $\acute{\epsilon}\nu$ -, καθώς και το αθροιστικό πρόθημα $\acute{\omicron}$ -, ισοδύναμο του $\acute{\alpha}$ -, η μορφή του οποίου οφείλεται στην τροπή *m > o στην αιολική και στην ψίλωση που εμφανίζει αυτή η διάλεκτος. Ενδιαφέρουσα αποδεικνύεται η σχέση του αθροιστικού $\acute{\alpha}$ - με τα επίσης συγγενή αλλόμορφα $\acute{\omicron}\mu\omicron$ - και $\acute{\omicron}\mu$ - του πρώτου συνθετικού $\acute{\omicron}\mu\omicron$ -, το οποίο, ως σημασιολογικά ισοδύναμο, έχει την ίδια λειτουργία με το αθροιστικό πρόθημα και το εκτοπίζει σταδιακά, λόγω της μεγαλύτερης ετυμολογικής διαφάνειας που παρουσιάζει.

Η πραγμάτευση του αθροιστικού $\acute{\alpha}$ - ολοκληρώνεται με την εξέταση της σημασιολογικής ισοδυναμίας που αυτό εμφανίζει σε σύγκριση με το πρόθημα $\acute{\alpha}\gamma\alpha$ - και με τα πρώτα συνθετικά μεγα-, μεγαλο- και πολυ-.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η φωνολογική οντότητα που, από τους μελετητές της ετυμολογίας της αρχαίας ελληνικής, ονομάστηκε προθετικό *ά-*, επειδή δεν αντιστοιχεί σε άλλο φώνημα στις υπόλοιπες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, εκτός από την αρμενική και τη φρυγική. Διακρίνονται οι περιπτώσεις ενός κυριολεκτικά προθετικού *ά-*, σε λέξεις μάλλον προελληνικής προέλευσης, οι οποίες συνήθως εμφανίζουν περισσότερους από έναν τύπους, π.χ. *άσταφίς*, *όσταφίς*, *σταφίς*. Στις λέξεις αυτής της κατηγορίας η εναλλαγή τύπων με και χωρίς αρκτικό *ά-* ή η εναλλαγή αρκτικού *ά-* και άλλου φωνήεντος, συνήθως *ό-*, πρέπει να οφείλεται είτε στην ύπαρξη διαφορετικών τύπων στη γλώσσα από την οποία έγινε ο δανεισμός είτε στη διαφορετική προσαρμογή του ίδιου τύπου στη φωνητική της ελληνικής.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι θεωρίες που διατυπώθηκαν για την προέλευση του προθετικού *ά-* και οι οποίες ομαδοποιούνται σε:

- α) θεωρίες που δέχονται την ανάπτυξη του προθετικού *ά-* στην ελληνική,
- β) θεωρίες που ερμηνεύουν το προθετικό *ά-* ως μορφολογικό στοιχείο,
- γ) θεωρίες που υποστηρίζουν ότι το προθετικό *ά-* οφείλεται σε επίδραση ξένης γλώσσας και
- δ) θεωρίες που δέχονται ότι το προθετικό *ά-* και γενικότερα το προθετικό φωνήεν είναι κληρονομημένο από την ινδοευρωπαϊκή.

Απορρίπτονται οι ερμηνείες που υποστηρίζουν ότι το προθετικό φωνήεν αναπτύχθηκε στην ελληνική, καθώς αυτές δεν ερμηνεύουν τις τρεις μορφές, *ά-*, *έ-* και *ό-*, με τις οποίες αυτό εμφανίζεται και δεν λαμβάνουν υπόψη ότι στην αρμενική και στη φρυγική υπάρχει στις ίδιες λέξεις ένα ανάλογο φαινόμενο. Γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην προσπάθεια του Wyatt να ερμηνεύσει το προθετικό φωνήεν ως προϊόν ανάπτυξης βάσει φωνητικών νόμων, και αυτό γιατί το αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας έδειξε, αντίθετα προς τον στόχο του, την εξαιρετική πολυπλοκότητα των κανόνων που θα ήταν απαραίτητοι για να ερμηνευθεί η ανάπτυξη του προθετικού φωνήεντος. Το πρόβλημα στην ανάλυση του Wyatt είναι κυρίως επιστημολογικής φύσης· και αυτό γιατί οι εξαιρέσεις ενός ή περισσότερων νόμων δεν μπορεί να είναι τόσες όσες και οι περιπτώσεις που αυτός τελικά ερμηνεύει. Παρόμοιο είναι και το πρόβλημα της ανάλυσης του Kurynowicz (1977), ο οποίος επίσης υποχρεώνεται να δεχθεί διαλεκτικές ποικιλίες ή αφομοιώσεις, για να φθάσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα.

Εξίσου προβληματικές από επιστημολογική άποψη είναι οι θεωρίες που ερμηνεύουν το προθετικό φωνήεν ως μορφολογική οντότητα. Και αυτό γιατί δεν κατόρθωσαν να αποδώσουν στο στοιχείο αυτό συγκεκριμένη σημασία ή λειτουργία, γεγονός απαραίτητο για να υποστηριχθεί ότι πρόκειται για μορφολογικό στοιχείο. Κάτι τέτοιο δεν επιτεύχθηκε ούτε από τον Seiler το 1958, ούτε από τον Winter το 1952, ο οποίος, μάλιστα προσπάθησε να συνδέσει το προθετικό *ά-* της ελληνικής με συγκεκριμένο μόρφημα της τοχαρικής Β. Εφόσον, λοιπόν, ούτε οι ομιλητές της αρχαίας ελληνικής είχαν συναίσθηση της ύπαρξης ενός διαφορετικού μορφήματος *ά-* εκτός από το στερητικό και το αθροιστικό, ούτε η σύγκριση της αρχαίας ελληνικής με άλλες γλώσσες παραπέμπει στην – έστω και συγκαλυμμένη – ύπαρξή του, πρέπει το προθετικό φωνήεν να αντιμετωπιστεί ως φωνολογική και όχι ως μορφολογική οντότητα.

Οι Georgien και Carnoy ήταν από τους κύριους υποστηρικτές της άποψης ότι το προθετικό φωνήεν οφείλεται σε επίδραση του πελασγικού υποστρώματος. Η θεωρία αυτή, ωστόσο, δεν θα μπορούσε να προσφέρει τη λύση στο πρόβλημα του ελληνικού προθετικού φωνήεντος, όπως δεν κατάφερε να λύσει πειστικά και άλλα προβλήματα της αρχαίας ελληνικής, αν λάβουμε μάλιστα υπόψη ότι τα χαρακτηριστικά της πελασγικής προσδιορίζονταν συχνά με βάση τις ανάγκες ερμηνείας των φαινομένων της ελληνικής και δεν καθορίζονταν με βάση αδιαμφισβήτητο υλικό της γλώσσας αυτής.

Τελικά, υποστηρίζεται ότι το προθετικό φωνήεν είναι κληρονομημένο από την

ινδοευρωπαϊκή, καθώς μάλιστα η αρμενική και, σε μικρότερο βαθμό, η φρυγική προσφέρουν την αδιάφυστη μαρτυρία ενός ακριβώς αντίστοιχου φαινομένου. Η αναδρομή στις έρευνες του Kurypnowicz (1927) και του Austin (1941) κρίθηκε απαραίτητη, καθώς και οι δύο συνετέλεσαν στην εδραίωση της πεποίθησης ότι το προθετικό φωνήεν ανάγεται σε ινδοευρωπαϊκό λαρυγγικό. Η θεωρία της ρίζας του Benveniste παρείχε, από την άλλη πλευρά, ένα ολοκληρωμένο θεωρητικό υπόβαθρο για τη μελέτη των λαρυγγικών της ινδοευρωπαϊκής, οπότε η συστηματική έρευνα του Beekes (1969) για το προθετικό φωνήεν, ακολουθούμενη από τις συμπληρώσεις και τις επιμέρους παρατηρήσεις του Peters (1980), πρόσφερε μια συνολική ερμηνεία του φαινομένου και ταύτισε τις τρεις μορφές του προθετικού φωνήεντος της ελληνικής με τα λαρυγγικά φωνήματα $*h_1$, $*h_2$ και $*h_3$, που εξελίσσονται στην ελληνική σε ϵ , α και \omicron αντίστοιχα. Θεωρώ, λοιπόν, πιθανότατα την προέλευση του προθετικού $\acute{\alpha}$ - από το ινδοευρωπαϊκό λαρυγγικό $*h_2$ -.

Γενικότερα, εκτός από το ότι η λαρυγγική θεωρία συνδυάζει την ερμηνεία του προθετικού φωνήεντος α) με την ερμηνεία μεταπτωτικών φαινομένων, όπως $\acute{\alpha}\xi\omega$ – $\alpha\ddot{\upsilon}\xi\omega$, β) με την εμφάνιση του φθόγγου M, στη χετιτική, γ) με την έκταση ορισμένων φωνηέντων κατά τη σύνθεση στη βεδική, δ) με τον σχηματισμό των στερητικών συνθέτων από $\nu\eta$ -, $\nu\alpha$ - και $\nu\omega$ - στην ελληνική, και ε) με τον ονομαζόμενο αττικό αναδιπλασιασμό, υπάρχει και ένα επιχείρημα επιστημολογικής φύσης υπέρ της λαρυγγικής προέλευσης του προθετικού φωνήεντος. Το θεωρητικό αίτημα για την ύπαρξη των «coefficients sonantiques» του Saussure, χωρίς να στοχεύει στην ερμηνεία του ελληνικού προθετικού φωνήεντος, οδήγησε στην ανάπτυξη μιας θεωρίας που κατέληξε στην αποκατάσταση φωνημάτων τα οποία στην ελληνική εξελίχθηκαν σε ϵ , α και \omicron , στις ίδιες δηλαδή μορφές με τις οποίες εμφανίζεται το προθετικό φωνήεν. Η ταύτιση, συνεπώς, των φωνημάτων που κλήθηκαν να ερμηνεύσουν τη δομή της ινδοευρωπαϊκής ρίζας με τα φωνήματα που εξελίχθηκαν στο ελληνικό προθετικό φωνήεν είναι απλώς ένα λογικό επακόλουθο.

Ως προς τις λεπτομέρειες της ανάλυσης του Beekes, διαφωνώ με την άποψή του ότι το λαρυγγικό αποβλήθηκε πριν από την ετεροιωμένη βαθμίδα, καθώς παραδείγματα όπως $\acute{\alpha}\gamma\omicron\rho\acute{\alpha}$, $\acute{\alpha}\gamma\omicron\sigma\tau\acute{\omicron}\varsigma$, $\acute{\alpha}\kappa\omicron\upsilon\omega$, $\acute{\alpha}\lambda\omicron\iota\phi\acute{\eta}$, $\acute{\alpha}\mu\omicron\iota\beta\omega$, $\acute{\alpha}\mu\omicron\lambda\gamma\acute{\omicron}\varsigma$, $\acute{\alpha}\omicron\iota\delta\acute{\omicron}\varsigma$ βεβαιώνουν για το αντίθετο.

Τα αποτελέσματα της έρευνας του Beekes έγιναν δεκτά από τον Rix (1976), και, σε ορισμένα σημεία, βελτιώθηκαν από τον Peters (1980). Η εξέλιξη του λαρυγγικού της ακολουθίας λαρυγγικό + u + σύμφωνο σε προθετικό φωνήεν, την οποία προτείνει, είναι μάλλον δύσκολο να αποδειχθεί, καθώς λέξεις όπως $\acute{\alpha}\epsilon\lambda\acute{\eta}$ θα μπορούσαν να προέρχονται από την πλήρη βαθμίδα της ρίζας, ενώ, αντίθετα, η εξέλιξη της ακολουθίας λαρυγγικό + i + σύμφωνο σε i + σύμφωνο με αποβολή του αρκτικού λαρυγγικού είναι καλύτερα τεκμηριωμένη, π.χ. στο επίθετο $\acute{\iota}\theta\alpha\rho\acute{\omicron}\varsigma$ σε σύγκριση με το ρήμα $\acute{\alpha}\acute{\iota}\theta\omega$.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται το “ετυμολογικό” αρκτικό $\acute{\alpha}$ -, όρο που χρησιμοποιώ καταχρηστικά μόνο για τις ανάγκες της παρούσας διατριβής και με τον οποίο εννοώ «κάθε αρκτικό $\acute{\alpha}$ - που δεν είναι στερητικό, αθροιστικό ή άμεσο φωνητικό αποτέλεσμα λαρυγγικού συμφώνου, δηλαδή προθετικό». Πρόκειται, δηλαδή, για το ελληνικό αρκτικό $\acute{\alpha}$ - που αντιστοιχεί σε φώνημα ή ακολουθία φωνημάτων των άλλων ινδοευρωπαϊκών γλωσσών.

Η προέλευση του “ετυμολογικού” $\acute{\alpha}$ - συνδέεται άρρηκτα με την αποδοχή ή μη της λαρυγγικής θεωρίας. Και αυτό επειδή η λαρυγγική θεωρία προβλέπει τη σχεδόν αποκλειστική προέλευση του “ετυμολογικού” $\acute{\alpha}$ - από την ακολουθία $*h_2e$ - ή από τις ακολουθίες $*h_2$ - + συλλαβικό ένηχο σύμφωνο.

Παρά τις όποιες αντιδράσεις στη λαρυγγική θεωρία, πιστεύω ότι η σύλληψή της είναι κατά βάση σωστή, καθώς το φωνολογικό σύστημα που προβλέπει είναι σαφώς οικονομικότερο και

ταυτόχρονα πιο ευέλικτο και λειτουργικό από το παραδοσιακό, στο οποίο η διάκριση ανάμεσα σε μακρά και βραχεία φωνήεντα θεωρούνταν ινδοευρωπαϊκή και επιπλέον αποκαθίσταντο τρεις σειρές ρινικών και υγρών φωνημάτων, απλών *m, *n, *l, *r, συλλαβικών *m̥, *n̥, *l̥, *r̥ και μακρών συλλαβικών *Ä, *ʷ, *m, *ʳ αντίστοιχα.

Καταλήγω, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι το “ετυμολογικό” αρκτικό *ǎ*- προέρχεται από:

*h₂e-, π.χ. ἄγ-ω·

*m̥-, π.χ. ἄγα-θός·

*n̥-, π.χ. ἄδῆν·

*l̥-, π.χ. ἄλφι·

*r̥-, π.χ. ἄρ·

Το αρκτικό *ǎ*- ή *ǎ*- είναι επίσης αποτέλεσμα των *h₂e-, *m̥, *n̥, *l̥, *r̥, ύστερα από την ιδιαίτερη εξέλιξη που είχαν στην ελληνική το αρκτικό σύμφωνα *s- και τα αρκτικά ημίφωνα *j- και *ɥ-. Καθώς το αρκτικό ινδοευρωπαϊκό *s- και εν μέρει το αρκτικό ινδοευρωπαϊκό *ɥ- εξελίχθηκαν στην ελληνική σε γλωσσικό [h] (δασύ πνεύμα) και καθώς το αρκτικό ινδοευρωπαϊκό *ɥ- αποβλήθηκε σταδιακά, ένα ελληνικό α- έγινε αρκτικό (με τον ορισμό που δόθηκε στην αρχή) ακριβώς λόγω αυτών των εξελίξεων. Οι εξελίξεις αυτές δεν παρουσιάζουν ιδιαιτερότητα όσον αφορά το φώνημα /a/, καθώς είναι αναμενόμενες πριν από οποιοδήποτε φωνήεν της ελληνικής.

Αυτό που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η εξέλιξη των αρκτικών ακολουθιών *h₂n̥-, *h₂l̥- και *h₂r̥-. Συγκεκριμένα, η εξέλιξη στις περιπτώσεις αυτές είναι *ǎ*(ν)-, *ǎ*λ- και *ǎ*ρ- και αυτό είναι αυτονόητο, καθώς σε *ǎ*- εξελίσσεται τόσο το αρκτικό *h₂- όσο και τα αρκτικά *n̥-, *l̥- και *r̥-. Αυτό που έχει σημασία είναι να αποδοθεί η εξέλιξη αυτή συγκεκριμένα σε ένα από τα δύο φωνήματα, στο λαρυγγικό ή στο συλλαβικό ἄνηχο. Η σύγκριση με άλλες περιπτώσεις όπου το συλλαβικό ἄνηχο εμφανίζεται ύστερα από *h₁- ή *h₃- αποδεικνύει ότι υπεύθυνο για την εξέλιξη αυτή είναι το λαρυγγικό και όχι το συλλαβικό ἄνηχο, και αυτό γιατί οι ακολουθίες *h₁r̥- και *h₃n̥- εξελίσσονται αντίστοιχα σε *ér*- και *ón*- στα ἔρχο-μαι και ὄμφαλ-ός.

Η εξέταση της προέλευσης του αρκτικού *ǎ*- δείχνει τον κεντρικό ρόλο των λαρυγγικών φωνημάτων στη διαμόρφωση του φωνολογικού συστήματος της ελληνικής. Είναι σαφές ότι στο *h₂- και στην ακολουθία *h₂e- οφείλεται η μεγάλη πλειοψηφία των αρκτικών *ǎ*-, είτε αυτά είναι προθετικά είτε “ετυμολογικά”. Το γενικότερο πρόβλημα της ύπαρξης στην ινδοευρωπαϊκή του φωνήματος /a/ δεν αποτελεί άμεσο στόχο αυτής της διατριβής, ωστόσο τίθεται εκ των πραγμάτων. Από τα παραδείγματα εμφάνισης ινδοευρωπαϊκού /a/ μη λαρυγγικής προέλευσης, που αναφέρει ο Mayrhofer (1986), το ελληνικό αρκτικό α- το αφορούν μόνο οι λέξεις ἄλς < *sal- και ἄγιος < *(H)ag-. Θα πρέπει, πάντως, να διακριθούν οι περιπτώσεις όπου το φώνημα /a/ εμφανίζεται σε ονοματοποιίες και σε λέξεις της νηπιακής γλώσσας. Ειδικά για τις τελευταίες δεν μπορεί να υποστηριχθεί με ασφάλεια η ινδοευρωπαϊκή τους προέλευση, καθώς ο μηχανισμός δημιουργίας τους είναι σε μεγάλο βαθμό πανανθρώπινος.

Τέλος, στο Παράρτημα Α εξετάζονται τα δάνεια της ελληνικής από τις άλλες γλώσσες και στο Παράρτημα Β οι λέξεις που δεν έχουν ακόμη ετυμολογηθεί ή που οι προτάσεις οι οποίες διατυπώθηκαν για την ετυμολογία τους είναι ελάχιστα πιθανές.

Κάθε κεφάλαιο της διατριβής συμπληρώνεται με αναφορές στην εξέλιξη των συγκεκριμένων μορφολογικών ή φωνολογικών στοιχείων ως τη νέα ελληνική, ενώ σε κάθε οικογένεια λέξεων παρατίθενται αναφορές για τις επιβιώσεις λέξεων της αρχαίας στη νέα ελληνική αλλά και για τον λόγιο δανεισμό της νέας ελληνικής από την αρχαία. Δεν πρέπει να αγνοηθεί το γεγονός ότι κάποτε η επιβίωση “αρχαϊσμών” στα νεοελληνικά ιδιώματα διαφωτίζει την ετυμολογία του

αρχαίου ελληνικού προδρόμου της λέξης και ενισχύει τη μία ή την άλλη από τις ετυμολογικές προτάσεις που έχουν διατυπωθεί για αυτή. Έτσι, για παράδειγμα, η σημασία 'παιδί' του ποντιακού χάταλο, το οποίο προέρχεται από το αρχ. *άταλος*, ενισχύει σημαντικά την καθ' όλα τεκμηριωμένη σύνδεση της αρχαίας λέξης με το τευτ. **atalo-* από τους Benveniste και Moussy, οι οποίοι πρότειναν ότι η αρχική της σημασία ήταν 'απόγονος'.

Οφείλω να επισημάνω την αξιοσημείωτη, κατά τη διάρκεια της ιστορίας της ελληνικής, σταθερότητα της παραγωγικότητας του στερητικού *ά-* με τα ήδη αρχαία αλλόμορφα *ἀ-* και *άν-*, σε αντίθεση με τη φθίνουσα παραγωγικότητα του αθροιστικού *ά-*, η οποία μηδενίζεται προς το τέλος της ελληνιστικής εποχής. Επιβεβλημένος είναι, επίσης, ο διαχωρισμός του αρχαίου προθετικού *ά-* από το νεοελληνικό προθετικό *α-*, καθώς δεν υπάρχει καμία σχέση ανάμεσα στο *ά-* της αρχαίας ελληνικής, που προέκυψε από αρκτικό λαρυγγικό, και στο νεοελληνικό προθετικό *α-*, που οφείλεται στη συμμορφωτική των λέξεων μέσα στην πρόταση. Αξίζει να επισημανθεί, τέλος, η γενικότερη σταθερότητα του αρκτικού *α-* κατά την ιστορία της ελληνικής γλώσσας, καθώς, από όλα τα υπόλοιπα αρκτικά φωνήεντα, αυτό αποβάλλεται σε πολύ λιγότερες περιπτώσεις.

Όσον αφορά τον δευτερεύοντα στόχο που έθεσα στη διατριβή, τη συλλογή δηλαδή των νέων ετυμολογικών προτάσεων που εμφανίστηκαν ύστερα από την έκδοση του *Ετυμολογικού Λεξικού της αρχαίας ελληνικής* του P. Chantraine, ώστε αυτές να χρησιμοποιηθούν όχι μόνο για την άντληση πληροφοριών σχετικά με την προέλευση του αρκτικού *ά-* αλλά και για να παρουσιαστούν αυτοτελώς, η συγκομιδή είναι αρκετά πλούσια σε σχέση, πάντοτε, με τον βραδύ ρυθμό με τον οποίο η ετυμολογική έρευνα είναι αναγκασμένη να προχωρά σε κάθε γλώσσα, και ιδιαίτερα όταν πρόκειται για γλώσσα αρχαία. Έτσι, μεγάλο μέρος της διατριβής αφιερώνεται στην παρουσίαση και κριτική αντιμετώπιση των νεότερων ετυμολογικών προτάσεων, από τις οποίες άλλες αποδεικνύονται εύστοχες και τεκμηριωμένες και άλλες απίθανες και ατεκμηρίωτες.

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Λέκτορα

9.Α.3. Νεοελληνική ορθογραφία: ιστορία, θεωρία, εφαρμογή. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2008 (σελ. 542).

Στο βιβλίο επιχειρείται μια συνολική επισκόπηση ιστορικών, θεωρητικών και πρακτικών ζητημάτων που αφορούν τη νεοελληνική ορθογραφία.

Το βιβλίο διαρθρώνεται σε τρία μέρη: I. Γλώσσα και γραφή (κεφάλαια 1-3)· II. Νεοελληνική ορθογραφία: Ιστορία και θεωρία (κεφάλαια 4-5)· III. Νεοελληνική ορθογραφία: Εφαρμογή (κεφάλαια 6-15). Το βιβλίο συμπληρώνεται με δύο παραρτήματα.

Στο 1ο κεφάλαιο (Εισαγωγή) γίνεται η διάκριση της γλώσσας από τη γραφή, ορίζεται η γραφή και διακρίνεται ο προφορικός από τον γραπτό λόγο.

Στο 2ο κεφάλαιο (Συστήματα γραφής) γίνεται η διάκριση των συστημάτων γραφής σε σημασιογραφικά και φωνογραφικά και ορίζεται η αρχή της αμφιμονοσημαντότητας όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ γραφημάτων και της πλευράς του γλωσσικού σημείου που αυτά απεικονίζουν. Ακολουθεί μια αναδρομή στα κυριότερα σημασιογραφικά συστήματα, στην οποία περιγράφονται η σουμεριακή, η κινεζική και η αιγυπτιακή γραφή. Τα φωνογραφικά συστήματα διακρίνονται σε συλλαβικά, όπου γίνεται ειδική αναφορά στη γραμμική Β και στο κυπριακό συλλαβάριο, και αλφαβητικά, όπου εξετάζονται τα συμφωνικά συστήματα, τα συστήματα με ενσωματωμένα φωνήεντα και τα φωνημικά συστήματα. Ακολουθούν πληροφορίες για τα συστήματα που προήλθαν από το ελληνικό αλφάβητο (λατινικό, κοπτικό, γοτθικό, αρμενικό,

κυριλλικό). Ειδικά εξετάζεται η αρχή της αμφιμονοσημαντότητας στα φωνημικά συστήματα και γίνεται η διάκριση ανάμεσα σε επιφανειακά, όπως το αλβανικό, και σε βαθιά, όπως το αγγλικό. Στη συνέχεια αναφέρονται οι ιστορικοί λόγοι για τους οποίους τα περισσότερα φωνημικά συστήματα παραβιάζουν την αμφιμονοσημαντότητα μεταξύ φωνημάτων και γραφημάτων. Δίνονται πληροφορίες για τη δήλωση του τόνου και εξετάζονται θέματα που αφορούν την παράσταση μορφολογικών φαινομένων στη γραφή. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στον τρόπο με τον οποίο εξελίχθηκαν τα συστήματα γραφής. Τονίζεται ότι κάθε σύστημα ακολουθεί τη δική του ιστορική πορεία, η οποία μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την απλοποίηση ή τη διαταραχή των σχέσεων ανάμεσα στις μονάδες του λόγου και τις μονάδες της γραφής. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται σε ζητήματα γραφής και ιδεολογίας, όπως περιπτώσεις ολικού και μερικού επανεγγραφισμού, καθώς και στις στάσεις των ομιλητών απέναντι σε αυτές τις αλλαγές. Αντλούνται παραδείγματα τόσο από την ιστορία των ευρωπαϊκών γλωσσών όσο και ειδικότερα από τη νεοελληνική, με σημεία αναφοράς τις ορθογραφικές μεταρρυθμίσεις του 1976 και του 1982 και τις αντιδράσεις που αυτές συνάντησαν ή συναντούν.

Στο 3ο κεφάλαιο (Η ελληνική γλώσσα και το αλφάβητο) εξετάζονται ζητήματα προσαρμογής του φοινικικού αλφαβήτου στην αρχαία ελληνική, δίνονται πληροφορίες για τα τοπικά ελληνικά αλφάβητα και παρουσιάζονται οι σχέσεις φωνημάτων και γραφημάτων στην αττική διάλεκτο του 5ου-4ου αι. π.Χ. Στη συνέχεια εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους η εξέλιξη της προφοράς της ελληνικής γλώσσας επηρέασε τη σχέση των φωνημάτων με τη γραπτή τους αναπαράσταση. Το κεφάλαιο κλείνει με κείμενα από διάφορες περιόδους της ιστορίας της ελληνικής, ως δείγματα του τρόπου γραφής κάθε εποχής.

Το 4ο κεφάλαιο (Νεοελληνική ορθογραφία: ιστορία) ξεκινά με την παράθεση των αρχών που ρυθμίζουν τη νεοελληνική ορθογραφία: την ιστορική αρχή, την αρχή της απλοποίησης και την αρχή της αναλογίας. Στη συνέχεια τίθενται θέματα που αφορούν τις απόπειρες ρύθμισης της νεοελληνικής ορθογραφίας: απόπειρες εισαγωγής της φωνημικής γραφής (άρνηση της ιστορικής αρχής) κάποτε και με πρόταση για την υιοθέτηση του λατινικού αλφαβήτου, πλήρης εφαρμογή της ιστορικής αρχής (πρόδρομοι, Γ. Χατζιδάκις, *Ιστορικό Λεξικό*), απλοποιημένη ιστορική ορθογραφία (Μ. Τριανταφυλλίδης), ενώ ιδιαίτερη σημασία δίνεται στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν τη νεοελληνική ορθογραφία τα σύγχρονα λεξικά. Ακολουθεί αναφορά στο τονικό ζήτημα, ως μέρος του ορθογραφικού. Τέλος, εξετάζονται περιπτώσεις διγραφίας στη νέα ελληνική: παλιότερης, όπως στην *Ερωφίλη* του Χορτάτση, αλλά και σύγχρονης, με τη χρήση των λατινοελληνικών στο διαδίκτυο.

Το 5ο κεφάλαιο (Νεοελληνική ορθογραφία: θεωρία) αναλύει τον τρόπο που εφαρμόζονται σήμερα οι τρεις αρχές που αναφέρθηκαν, η ιστορική, η αρχή της απλοποίησης και η αρχή της αναλογίας. Παρατίθενται παραδείγματα από την κάθε περίπτωση, και στη συνέχεια εξετάζονται θέματα όπως η ορθογραφία των αντιδανείων, των λέξεων που έχουν υποστεί παρετυμολογία, και τέλος των νεοελληνικών διαλέκτων.

Το 6ο κεφάλαιο (Εισαγωγή) είναι ένα μικρό εισαγωγικό κεφάλαιο στην πρακτική διάσταση της νεοελληνικής ορθογραφίας.

Στο 7ο κεφάλαιο (Ορθογραφία και φωνολογία) παρουσιάζεται η φωνολογική διάσταση της ορθογραφίας. Περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο αποδίδονται τα φωνήματα στη γραφή, εξετάζονται ζητήματα φωνολογικής ανάλυσης και παράστασης των φωνημάτων στην αρχή, στο τέλος και στο εσωτερικό των λέξεων, και παρατίθεται η ορθογραφία βασικών τερμάτων.

Στο 8ο κεφάλαιο (Ορθογραφία και μορφολογία), που αφορά τη μορφολογική διάσταση της ορθογραφίας, δίνονται τρόποι γραφής των κλιτικών και των παραγωγικών επιθημάτων, προθημάτων, καθώς και πρώτων και δεύτερων συνθετικών. Επίσης, ζητήματα ορθογραφίας που θέτουν τα ρήματα (αύξηση, αοριστικό θέμα) και φαινόμενα που συμβαίνουν στα όρια

μορφημάτων. Συμπερασματικά, τονίζεται η μερική μορφολογική διάσταση της νεοελληνικής ορθογραφίας.

Στο 9ο κεφάλαιο (Ορθογραφία και σημασιολογία / λεξικολογία) δίνονται οι τρόποι γραφής των ομωνύμων και τίγονται ζητήματα ομόγραφων λέξεων.

Το 10ο κεφάλαιο (Ορθογραφία και σύνταξη) αναφέρεται στη γραφή με μία ή με δύο λέξεις και σε φαινόμενα που συμβαίνουν στα όρια λέξεων, όπως η γραφή με ληκτικό -ν.

Στο 11ο κεφάλαιο (Ορθογραφία των κύριων ονομάτων) αναλύεται το ζήτημα της ορθογράφησης των κύριων ονομάτων, ο τρόπος εφαρμογής της ιστορικής αρχής σε αυτά, ενώ γίνεται αναφορά σε θέσεις που επιδιώκουν την εφαρμογή διαφορετικών αρχών στην ορθογραφία των ξένων κύριων ονομάτων, με βασική την αρχή της αντιστρεψιμότητας της γραφής. Στη συνέχεια παρουσιάζονται ειδικά προβλήματα που θέτουν τα βαφτιστικά και τα οικογενειακά ονόματα και τα νεοελληνικά τοπωνύμια.

Στο 12ο κεφάλαιο (Τονισμός) παρατίθενται οι κανόνες του μονοτονικού συστήματος όπως αυτό εφαρμόζεται σήμερα, ασκείται κριτική σε αυτό, γίνεται αναφορά στη διακριτική λειτουργία του τόνου και καταγράφονται περιπτώσεις τονικών παρωνύμων. Κρίθηκε, επίσης, σκόπιμο να παρατεθούν οι κανόνες του νεοελληνικού πολυτονικού συστήματος.

Στο 13ο κεφάλαιο (Ορθογραφικά σημεία) περιγράφεται η χρήση των διαλυτικών, του ενωτικού, της αποστρόφου, της υποδιαστολής, του υφέν και της κορωνίδας.

Το 14ο κεφάλαιο (Κεφαλαία γράμματα) παραγματούεται τη γραφή με κεφαλαίο ή πεζό.

Το 15ο κεφάλαιο (Συλλαβισμός) αναφέρεται στους κανόνες του συλλαβισμού.

Το βιβλίο συμπληρώνεται με δύο παραρτήματα, που αφορούν τις κυριότερες συντομογραφίες και τη γραφή των αριθμών και ολοκληρώνεται με ευρετήρια προσώπων, όρων, θεμάτων και τύπων.

Ως γενικός του στόχος μπορεί να θεωρηθεί η προσπάθεια απομυθοποίησης της έννοιας της ορθογραφίας, με την ανάδειξη του συμβατικού της χαρακτήρα: συγχρονικά είναι ένα σύνολο αυθαίρετων κανόνων αλλά ταυτόχρονα κανόνων που η τήρησή τους επιβάλλεται από την κοινότητα.

Το βιβλίο έλαβε το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών 2009 για έργο που αφορά τη μελέτη της ελληνικής γλώσσας.

Μονογραφίες

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή

9.Α.4. «Τα δωδεκανησιακά ιδιώματα», στο Χρ. Τζιτζιλής (επιμ.), *Νεοελληνικές διάλεκτοι (υπό έκδ.)* (78 σελίδες).

Στόχος της εκτενούς αυτής εργασίας, όπως και των υπόλοιπων του συλλογικού αυτού τόμου, είναι να παρουσιάσει μια διάλεκτο ή ομάδα ιδιωμάτων με βάση αρχές που καθορίστηκαν από τον επιμελητή του τόμου. Η σύνταξη του κειμένου έγινε σε στενή συνεργασία μαζί του.

Ύστερα από μια αναφορά στο γεωγραφικό και το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκαν και μιλιούνται τα δωδεκανησιακά ιδιώματα, ακολουθεί η επισκόπηση της έως τώρα έρευνας για αυτά. Στη συνέχεια, τα δωδεκανησιακά ιδιώματα εξετάζονται ως προς 24 βασικά γλωσσικά χαρακτηριστικά, τα οποία επιλέχθηκαν από τον επιμελητή για τη διαίρεση και την κατάταξη των νεοελληνικών διαλέκτων. Με βάση τα χαρακτηριστικά αυτά, τα δωδεκανησιακά ιδιώματα: (1) δεν εμφανίζουν στένωση και κώφωση· (2) διατηρούν τη ρινική προφορά των μπ, ντ και γκ / γγ· (3) εμφανίζουν ουρανοφατνιακά [š], [ž], [tš] και [dž]· (4) διακρίνουν τα απλά από τα διπλά σύμφωνα· (5) εμφανίζουν περαιτέρω ουράνωση των /k/, /g/, /x/, /ɣ/· (6) εμφανίζουν συνίζηση· (7) τρέπουν τη ρηματική κατάληξη -εύω σε -εύγω κτλ· (8) μετακινούν τον τόνο μέσα στο ρηματικό

κλιτικό παράδειγμα· (9) εμφανίζουν τάση για κλειστές συλλαβές· (10) διατηρούν το ληκτικό -ν των ουδετέρων· (11) διατηρούν τη διάκριση ονομαστικής και αιτιατικής πληθυντικού στα αρσενικά σε -ος· (12) χρησιμοποιούν αλλού το είντα και αλλού το τι· (13) διαθέτουν, σε ορισμένα νησιά, τρεις βαθμούς δείξης· (14) χρησιμοποιούν στο γ' πληθ. τις καταλήξεις -ουσι(ν) και -ασι(ν)· (15) χρησιμοποιούν στο β' πληθ. του παρατατικού και του αορίστου την κατάληξη -ετε· (16) σχηματίζουν τον μεσοπαθητικό αόριστο σε άλλα νησιά με -κ- και σε άλλα χωρίς αυτό· (17) σχηματίζουν τον ενικό των οξύτων ρημάτων χωρίς φωνηεντικές επεκτάσεις· (18) σχηματίζουν συνήθως μεικτό (μη σιγματικό και σιγματικό) παρατατικό στα οξύτονα· (19) εμφανίζουν κατά τύπους αύξηση ε-, η- ή μεικτή· (20) σχηματίζουν στερητικά επίθετα κυρίως σε -τος· (21) προτιμούν τα πρωτότυπα ουσιαστικά σε σχέση με τα υποκοριστικά· (22) δηλώνουν το έμμεσο αντικείμενο με γενική· (23) επιτάσσουν την άτονη προσωπική αντωνυμία· (24) εκφέρουν, τουλάχιστον σε κάποια νησιά, το μη πραγματικό με τον παρατατικό του θέλω και υποτακτική. Επίσης, αναφέρονται άλλα χαρακτηριστικά των δωδεκανησιακών ιδιωμάτων και αρκετές διαφοροποιήσεις που υπάρχουν από νησί σε νησί ή και εντός των μεγαλύτερων νησιών.

Στη συνέχεια τα δωδεκανησιακά ιδιώματα περιγράφονται από φωνητική/φωνολογική, μορφολογική, συντακτική κτλ. άποψη. Γίνεται πρώτα η καταγραφή φωνητικών αρχαϊσμών, περιγράφονται τα φωνήεντα και οι εξελίξεις που έγιναν σε αυτά (αποβολή, ανάπτυξη και τροπές αρκτικών και εσωτερικών φωνηέντων, αφομοιώσεις, φαινόμενα σε ακολουθίες φωνηέντων, π.χ. συνίζηση), στη συνέχεια περιγράφονται τα σύμφωνα (αποβολή, τροπές, ανομοιώσεις, ουράνωση, ανάπτυξη, διπλά σύμφωνα) και τα συμφωνικά συμπλέγματα, και η εξέταση της φωνητικής ολοκληρώνεται με αναφορά σε εξελίξεις στα όρια λέξεων και σε θέματα που αφορούν τον τονισμό και την επιτόνιση. Στη μορφολογία, εξετάζεται το άρθρο, το κλιτικό σύστημα των ουσιαστικών (με αναφορά σε αρχαϊσμούς, στη λειτουργικότητα των πτώσεων, σε μεταπλασμούς κτλ.) και των επιθέτων (κλίση, παραθετικά), οι αντωνυμίες όλων των ειδών, τα αριθμητικά, το ρηματικό σύστημα (αρχαϊσμοί, κλίση, σχηματισμός των χρόνων, των εγκλίσεων και των ονοματικών τύπων, ιδιαιτερότητες στην αύξηση, μεταπλασμοί) και τέλος τα άκλιτα (επιρρήματα, προθέσεις, σύνδεσμοι, επιφωνήματα). Όσον αφορά τη σύνταξη, εξετάζονται φαινόμενα που αφορούν τη σειρά των όρων, τη λειτουργία των πτώσεων, τις συμπληρωματικές προτάσεις και τις τροπικότητες. Από ένα κεφάλαιο αφιερώνεται στην παραγωγή (επιθήματα και προθήματα) και στη σύνθεση. Ακολουθεί η εξέταση του λεξιλογίου με αναφορά στους αρχαϊσμούς και σε διάφορες κατηγορίες τους, στα δάνεια και στην προσαρμογή τους, σε λέξεις με φωνητικές, μορφολογικές και σημασιολογικές ιδιαιτερότητες, ενώ σε ξεχωριστό κεφάλαιο εξετάζεται η φρασεολογία. Οι επαφές των δωδεκανησιακών ιδιωμάτων με την κοινή, με άλλα ιδιώματα, και με άλλες γλώσσες καθώς και τα αποτελέσματα αυτών των επαφών (επιδράσεις, σχέσεις) ολοκληρώνουν το κύριο μέρος της εργασίας, όπου επίσης γίνεται αναφορά στη σημερινή κατάσταση των ιδιωμάτων. Στο τέλος, πριν τη βιβλιογραφία, παρατίθενται διαλεκτικά κείμενα από αρκετά νησιά.

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Αναπληρωτή Καθηγητή

9.Α.5. «Το νεοελληνικό λεξιλόγιο αρχαίας ελληνικής προέλευσης», Παράρτημα στο P. Chantraine, *Ετυμολογικό λεξικό της αρχαίας ελληνικής: ιστορία των λέξεων* (μετάφραση του P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: histoire des mots*). Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2022 (202 σελίδες).

Στο *Ετυμολογικό λεξικό της αρχαίας ελληνικής: ιστορία των λέξεων* (μετάφραση του *Dictionnaire étymologique de la langue grecque: histoire des mots*, που επιμεληθήκαμε με τον Δ. Χρηστίδη) του P. Chantraine ανέλαβα να αναθεωρήσω ριζικά το τμήμα κάθε λήμματος του

λεξικού που αφορά την παρουσία αρχαίων ελληνικών λέξεων (λαϊκής και λόγιας προέλευσης) στην κοινή νεοελληνική. Το τμήμα αυτό της πρωτότυπης γαλλικής έκδοσης κρίθηκε μη επαρκές τουλάχιστον για το ελληνόφωνο κοινό, καθώς: (α) δεν δίνει ολοκληρωμένη εικόνα του λεξιλογίου της αρχαίας που χρησιμοποιείται σήμερα στην κοινή νέα ελληνική και (β) δεν διαχωρίζει τις νεοελληνικές λέξεις αρχαίας ελληνικής προέλευσης ανάλογα με το αν έχουν λόγια ή λαϊκή προέλευση στη σημερινή γλώσσα. Στην ελληνική μετάφραση κρίθηκε απαραίτητο αυτά τα ζητήματα να αντιμετωπιστούν εξ αρχής και διεξοδικά, καθώς οποιαδήποτε αποσπασματική επέμβαση στις πληροφορίες που παραθέτει ο P. Chantraine δεν θα έδινε ολοκληρωμένη εικόνα του λεξιλογίου της κοινής (τουλάχιστον) ελληνικής με αρχαία ελληνική προέλευση.

Στην Εισαγωγή του Παραρτήματος δικαιολογείται εκτενώς η επιλογή να αναθεωρηθεί το συγκεκριμένο τμήμα και παρατίθενται οι βασικές αρχές που ακολουθήθηκαν. Σε κάθε λήμμα της μετάφρασης του λεξικού καταγράφονται οι κληρονομημένες λέξεις που προέρχονται από τις αντίστοιχες αρχαίες, και αναφέρονται επίσης πολλά παραδείγματα νεότερων λαϊκών παραγώγων και συνθέτων, για να φανεί αν και σε ποιο βαθμό οι συγκεκριμένες κληρονομημένες λέξεις είναι παραγωγικές. Στη συνέχεια, παρατίθενται οι λόγιας προέλευσης λέξεις κάθε λήμματος του λεξικού, τις οποίες δανείστηκε η νέα ελληνική από την αρχαία, και ακολουθούν παραδείγματα νεότερων παράγωγων και σύνθετων λέξεων λόγιας προέλευσης, με αναφορά επίσης σε μεταφραστικά δάνεια, σε δάνεια από αναγνώριση κτλ. Ειδικά στην περίπτωση των νεότερων παραγώγων και συνθέτων, είτε λαϊκής είτε λόγιας προέλευσης, η παράθεση του νεοελληνικού λεξιλογίου δεν είναι εξαντλητική, καθώς κάτι τέτοιο σε πολλά λήμματα του λεξικού θα λάμβανε δυσανάλογα μεγάλη έκταση με κίνδυνο να αλλοιωθεί ο χαρακτήρας του. Οι λέξεις αντλούνται, γενικά, από το *Λεξικό της κοινής νεοελληνικής* του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών, και οι ετυμολογίες του αποτελούν τη βάση για να εντοπιστούν οι λέξεις αρχαίας ελληνικής προέλευσης.

Η επιλογή να αντιμετωπιστεί εξ αρχής το ζήτημα της επιβίωσης του αρχαίου λεξιλογίου στην κοινή νέα ελληνική οδήγησε στην αναθεώρηση πολλών ετυμολογιών του ΛΚΝ, η οποία ακολούθησε τις εξής κατευθύνσεις: (α) δεν λήφθηκαν υπόψη ετυμολογίες του ΛΚΝ και άλλων ετυμολογικών λεξικών (που συνέδεαν αρχαίες ελληνικές λέξεις με νεότερες) οι οποίες θεωρήθηκαν εσφαλμένες, (β) αξιοποιήθηκαν νεότερες έρευνες που συνδέουν αρχαίες ελληνικές λέξεις με νεοελληνικές (π.χ. στους τόμους *Ελληνική Ετυμολογία*, *Ελληνική και Βαλκανική ετυμολογία*, βλ. 9.Α.6, 9.Α.7), (γ) αξιοποιήθηκαν λεξικά διαφόρων περιόδων της ελληνικής που κυκλοφόρησαν από το 1998 (έτος έκδοσης του ΛΚΝ) και μετά, όπως οι τόμοι 5-8 του *DGE*, το *LBG* (ως το 1998 είχαν εκδοθεί μόνο τα δύο πρώτα τεύχη 2 τεύχη), οι τόμοι 15-22 του *Λεξικού της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας* του Εμμ. Κριαρά, οι 3 τόμοι της *Επιτομής* του ίδιου λεξικού, ο τόμος 6 του *ΙΛ*, και βέβαια το *TLG*. Ειδικά η αξιοποίηση των λεξικών αυτών είχε ως αποτέλεσμα (α) να αναθεωρηθούν χρονολογήσεις λέξεων οι οποίες εντοπίστηκαν παλιότερα, (β) να βρεθούν ενδιάμεσοι τύποι που είτε δείχνουν ακριβέστερα την πορεία που ακολουθήθηκε είτε συνδέουν ασφαλέστερα νεοελληνικές λέξεις με αρχαίες, (γ) να επιβεβαιωθούν ή να απορριφθούν αποδεκτές ως τώρα ετυμολογικές προτάσεις, π.χ. γίνεται δεκτή η σχέση του νεοελλ. *αγγούρι* με το *ἄγγουρα· ῥάξ*, *σταφυλή* του Ησυχίου, και τελικά με το *ἀγουρος* < αρχ. *ἄωρος*, και η σχέση της λέξης *γάιδαρος* με το ελνστ. *γάδαρος* < αρχ. *γάδος*, ενώ το νεοελλ. *άτσαλος* αποσυνδέεται από το αρχ. *ἀτάσθαλος*. (Περισσότερα παραδείγματα αναφέρονται στην κατατεθειμένη «Εισαγωγή» στο Παράρτημα.) Εκτός από αυτό, προτάθηκαν νέες προσωπικές ετυμολογήσεις, οι περισσότερες με παραπομπή σε δημοσιευμένα ή υπό δημοσίευση κείμενα (*EE*, *EBE*). Αξιοποιούνται, για παράδειγμα, οι απόψεις μου (α) για πιθανή απευθείας αναγωγή νεοελληνικών παράγωγων ή σύνθετων λέξεων σε αντίστοιχες τους αρχαίες, π.χ. (μσν.) *αρχίζω* < αρχ. *ἄρχω*, (β) για παραγωγή νεοελληνικών λέξεων από αρχαίες με τη

χρήση διαφορετικών διαδικασιών, π.χ. μέσω της γενικής στα ουσιαστικά (π.χ. παρηγόρια < αρχ. παρηγορία κτλ.) ή μέσω του συνοπτικού θέματος στα ρήματα (π.χ. κλωσώ < αρχ. κλώζω κτλ.). Γενικά, όλες αυτές οι επεμβάσεις είχαν ως αποτέλεσμα οι ετυμολογίες του ΑΚΝ να αναθεωρηθούν/βελτιωθούν σε ένα ποσοστό που προσεγγίζει το 20%.

Με τον τρόπο αυτό το λεξικό του P. Chantraine, επικαιροποιημένο σε μεγάλο βαθμό από τους συνεχιστές του στην Ecole Pratique des Hautes Etudes, αναθεωρείται στην ελληνική του μετάφραση ως προς το σημείο που αποτελούσε το βασικότερο μειονέκτημά του, την επιβίωση των αρχαίων λέξεων στη νέα ελληνική, επομένως, η νεοελληνική του μετάφραση δίνει μια σαφή εικόνα των λεξιλογικών οφειλών της κοινής νέας ελληνικής στην αρχαία.

Επιμέλειες

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Αναπληρωτή καθηγητή

Από το 2017 ως σήμερα επιμελούμαι, μαζί με τον Χρ. Τζιτζιλί, τη σειρά εκδόσεων του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών «Ελληνική Γλώσσα – Συγχρονία και Διαχρονία / Greek Language – Synchrony and Diachrony», στην οποία έχουν εκδοθεί ως τώρα 2 τόμοι, και είναι υπό έκδοση ή υπό προετοιμασία 3 ακόμη. Η σειρά είναι δίγλωσση, με την έννοια ότι περιέχει κείμενα στα ελληνικά και στα αγγλικά, με εκτενείς περιλήψεις στην άλλη γλώσσα, και βασίζεται σε ανακοινώσεις που γίνονται σε ετήσια συνέδρια που διοργανώνονται από το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, περιλαμβάνει όμως, επιλεκτικά, και άλλα κείμενα που εμπίπτουν στη θεματική του κάθε τόμου. Οι βασικές θεματικές των βιβλίων της σειράς είναι (1) η ετυμολογία της ελληνικής (αρχαίας, μεσαιωνικής και νέας), (2) οι γλωσσικές επαφές της ελληνικής, στη διαχρονία της, (3) η διαμόρφωση κοινών γλωσσών (ελληνιστικής Κοινής, νεοελληνικής κοινής, κοινές άλλων γλωσσών των Βαλκανίων).

9.A.6. (με τον Χρ. Τζιτζιλί) *Ελληνική Ετυμολογία / Greek Etymology*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2017, σελ. 664

Το βιβλίο περιλαμβάνει κυρίως άρθρα που ανακοινώθηκαν στο “1ο Διεθνές Συνέδριο για την ελληνική ετυμολογία / 1st International Conference on Greek etymology” (Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 9-10 Νοεμβρίου 2015). Στον «Πρόλογο / Preface» (σ. 9-19 / 20-31), που υπογράφεται από εμένα, επιχειρείται μια παρουσίαση – αποτίμηση των κειμένων που δημοσιεύονται, τα οποία συνέγραψαν, μεταξύ άλλων, οι F. Bader, Γ. Γιαννουλοπούλου, Ε. Καραντζόλα, Χρ. Κατσικαδέλη, Γ. Κατσούδα, Δ. Κυριαζής, Α. Loma, Μ. Meier-Brügger, Δ. Μελισσαροπούλου, Ν. Παντελίδης, Ευ. Πετρούνιας, Α. Ράλλη, Μ. Sala, Μ. Σετάτος, Χρ. Τζιτζιλής, Κ. Τικτοπούλου, Σ. Τσολακίδης, Χρ. Χαραλαμπάκης, S. Petrović, Ι. Φύκιας, J. Vlajić-Popović, Κρ. T. Witczak, ο γράφων κ.ά. Τα 24 κείμενα που περιλαμβάνονται είτε αναφέρονται σε θεωρητικά ζητήματα της ελληνικής ετυμολογίας, είτε αποτιμούν/παρουσιάζουν την κατάσταση στις ετυμολογικές σπουδές της ελληνικής, είτε περιέχουν ετυμολογικές προτάσεις για λέξεις αρχαίες (δείπνον, ζαγμά, ινδουρός, κασσίτερος, μυστίλη, πόλεμος, σέσιλος, χερνής κ.ά.) ή νέες (αστίατρος, γκόμενα, εργοστάσιο, λετρασέτ, μάγκας, μούτρο κ.ά.). Επίσης, υπάρχουν κείμενα όπου εξετάζονται ζητήματα που αφορούν την παρουσία ελληνικών λέξεων σε βαλκανικές γλώσσες και μη, π.χ. στα εβραϊκά ή στα αραμαϊκά.

9.A.7. (με τον Χρ. Τζιτζιλί) *Γλωσσικές επαφές στα Βαλκάνια και στη Μ. Ασία 1 / Language contact in the Balkans and Asia Minor 1*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2019, σελ. 444.

Το βιβλίο περιλαμβάνει κυρίως άρθρα που ανακοινώθηκαν στο “1ο Διεθνές Συνέδριο για τις Γλωσσικές επαφές στα Βαλκάνια και στη Μ. Ασία / 1st International Conference on Language contact in the Balkans and Asia Minor” (Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 3-5 Νοεμβρίου 2016). Στον «Πρόλογο / Preface» (σ. 9-28 / 29-45), που υπογράφεται από εμένα, επιχειρείται μια παρουσίαση – αποτίμηση των κειμένων που δημοσιεύονται, τα οποία συνέγραψαν, μεταξύ άλλων, οι Β. Brendemoen, J. Grković-Major, Ευ. Θωμαδάκη, Κ. Κανάκης, Μ. Kappler, Ε. Καραντζόλα, Χρ. Κατσιαδέλη, Γ. Κατσούδα, Δ. Κυριαζής, Χρ. Μάρκου, Δ. Μελισσαροπούλου, Δ. Παπαζαχαρίου, Ι. Sawicka, Η. Schaller, Κ. Steinke, Ι. Φύκιας, ο γράφων κ.ά. Συνολικά δημοσιεύονται 14 κείμενα για τις γλωσσικές επαφές στα Βαλκάνια και 12 για αυτές στη Μικρά Ασία, όπου εξετάζονται, μεταξύ άλλων, τα αποτελέσματα επαφών της ελληνικής (και των διαλέκτων της) με την παλαιοσλαβική, τη βοσνιακή-κροατική-μαυροβουνιακή-σερβική, τη βουλγαρική, την πομακική, την αλβανική, την τουρκική, την ιταλική/βενετσιάνικη κ.ά., σε διάφορα επίπεδα της γλωσσολογικής ανάλυσης (λεξιλογικό, φωνητικό, μορφολογικό, σημασιολογικό, συντακτικό).

9.A.8. (υπό έκδοση) (με τον Χρ. Τζιτζιλί) Κοινή, κοινές και η διαμόρφωση της κοινής νεοελληνικής / Koine, koines and the formation of Standard Modern Greek. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2021.

Το βιβλίο θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, άρθρα των D. Britain, V. Bubenik, R. Bugarski, Δ. Δελλή, Μ. Kappler, Ε. Καραντζόλα, Δ. Κυριαζή, Δ. Χειλά-Μαρκοπούλου, Μ. Meier-Brügger, Σ. Μοσχονά, Ν. Παντελίδη, Χρ. Τζιτζιλί, Ρ. Trudgill, Σ. Τσιπλάκου, Χρ. Χαραλαμπίκη, του γράφοντος κ.ά., που ανακοινώθηκαν στο “1ο Διεθνές Συνέδριο για την Κοινή, τις κοινές και τη διαμόρφωση της κοινής νεοελληνικής / 1st International Conference on Koine, koines and the formation of Standard Modern Greek” (Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 3-4 Νοεμβρίου 2017), καθώς και του Μ. Σετάτου, από τα αδημοσίευτα κατάλοιπά του, στη μνήμη του οποίου θα είναι αφιερωμένος ο τόμος, όπως ήταν και το συνέδριο.

9.A.9. (υπό έκδοση) (με τον Χρ. Τζιτζιλί) Ελληνική και βαλκανική ετυμολογία / Greek and Balkan etymology. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Το βιβλίο θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, άρθρα των Δ. Δελλή, J. Grković-Major, Th. Kahl, Γ. Κατσούδα, Δ. Κυριαζή, Α. Loma, Μ. Meier-Brügger, Ι. Μανωλέσσου, Χρ. Τζιτζιλί, του γράφοντος (κ.ά., των οποίων δεν έχουν παραδοθεί τα κείμενα), που ανακοινώθηκαν στο “2ο Διεθνές Συνέδριο για την ελληνική ετυμολογία: ελληνική και βαλκανική ετυμολογία / 2nd International Conference on Greek etymology: Greek and Balkan etymology” (Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 9-10 Νοεμβρίου 2018).

9.A.10. (υπό έκδοση) (με τον Χρ. Τζιτζιλί) Γλωσσικές επαφές στα Βαλκάνια και στη Μ. Ασία / Language contact in the Balkans and Asia Minor. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

Το βιβλίο θα περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, άρθρα των R. Alexander, Ρ. Assenova, Β. Brendemoen, Μ. Kappler, Χρ. Τζιτζιλί, του γράφοντος (κ.ά., των οποίων δεν έχουν παραδοθεί τα κείμενα), που ανακοινώθηκαν στο “2ο Διεθνές Συνέδριο για τις Γλωσσικές επαφές στα Βαλκάνια και στη Μ. Ασία / 2nd International Conference on Language contact in the Balkans and Asia Minor” (Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 8-10 Νοεμβρίου 2019).

9.A.11 (με τον κ. Δημήτρη Χρηστίδη) Ρ. Chantraine, Ετυμολογικό λεξικό της αρχαίας ελληνικής: ιστορία των λέξεων. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2022.

Η μετάφραση του P. Chantraine, *Dictionnaire etymologique de la langue grecque: histoire des mots* (αναθεωρημένη έκδοση, 2009) κυκλοφόρησε το 2022 από το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. Η μετάφραση έγινε από τους Γ. Δάρλα και Α. Πέτρου, η επιστημονική της επιμέλεια από τον Δ. Χρηστίδη και τον γράφοντα και η φιλολογική από τις κκ. Ε. Δελιαλή-Δάπη, Σ. Τσολάκη και Ει. Κρίκη. Η ελληνική έκδοση έχει επικαιροποιηθεί από τον Δ. Χρηστίδη, κυρίως όσον αφορά τις παραπομπές σε νεότερες εκδόσεις αρχαίων συγγραφέων.

Πέρα από τον έλεγχο και τη βελτίωση της μετάφρασης, η επιμέλεια από την πλευρά μου είχε ως αποτέλεσμα να διορθωθούν λάθη του πρωτοτύπου όσον αφορά τύπους της αρχαίας ελληνικής και των άλλων γλωσσών που παρατίθενται, ενώ, ειδικά όσον αφορά τον Ησύχιο (με τα γνωστά προβλήματα που παρουσιάζει το κείμενό του), αξιοποιήθηκαν οι νεότερες εκδόσεις (του Latte όπου δεν είχε χρησιμοποιηθεί, του Hansen και των Hansen–Cunningham), και οι γραφές που επιλέγονται στις εκδόσεις αυτές καταγράφονται μαζί με τους τύπους που παρέθετε ο συγγραφέας. Ελέγχθηκαν, επίσης, συνολικά οι βιβλιογραφικές παραπομπές, οι οποίες ενοποιήθηκαν, και διορθώθηκαν αβλεψίες. Στην ελληνική έκδοση περιλαμβάνονται ακόμη, σε σχέση με τη γαλλική, (α) Πίνακας συντομογραφιών των αρχαίων συγγραφέων και των έργων τους που αναφέρονται στο κείμενο, (β) ριζικά αναθεωρημένη η βιβλιογραφία του πρωτοτύπου (της έκδοσης του 2009), στην οποία προστέθηκαν εκδόσεις αρχαίων συγγραφέων, επιγραφών κτλ., όπου κρίθηκε απαραίτητο. (Από το βιβλίο κατατίθενται προς κρίση οι πρώτες σελίδες, με τους αρχαίους συγγραφείς και τη βιβλιογραφία, καθώς και ολόκληρο το ψηφίο Α.)

Στην ελληνική έκδοση περιλαμβάνεται ένα «Παράρτημα» 202 σελίδων, συνταγμένο από τον γράφοντα, με πληροφορίες που αφορούν την επιβίωση αρχαίων ελληνικών λέξεων στην κοινή νέα ελληνική (βλ. παραπάνω, Α.5).

9.Β. Άρθρα

(οι εργασίες παρατίθενται με χρονολογική σειρά)

Πριν από την εκλογή μου στη βαθμίδα του Λέκτορα

Β.1. «Μετακίνηση του τόνου σε τριτόκλιτα επίθετα της ελληνικής γλώσσας», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 12 (1992), 65-81.

Στο άρθρο αυτό υποστηρίζεται ότι ορισμένα αρχαία ελληνικά (οξύτονα) επίθετα σε -ής εξελίχθηκαν κατά τη διάρκεια της ιστορίας της ελληνικής σε (προπαροξύτονα) επίθετα σε -ος, π.χ. νεοελλ. *άβαθος* < ελνστ. *άβαθής* (και όχι < α- + *βάθος*), νεοελλ. *άβλαβος* < αρχ. ελλ. *άβλαβής* (και όχι < α- + *βλάβω*), μσν. *άμελος* < αρχ. ελλ. *άμελής* (και όχι < *αμελώ*), ελνστ. *δύστυχος* < αρχ. ελλ. *δυστυχής* (και όχι < *δυστυχώ*). Με παρόμοιο τρόπο, όπως γίνεται ήδη αποδεκτό από διάφορα ετυμολογικά λεξικά, το αρχ. ελλ. *άτυχής* εξελίχθηκε στο μσν. *άτυχος*, το αρχ. ελλ. *άγενής* εξελίχθηκε στο νεοελλ. διαλεκτ. *άγενος* και το αρχ. ελλ. *άσαπής* στο νεοελλ. διαλεκτ. *άσαπος*. Μετακίνηση του τόνου στην προπαραλήγουσα παρατηρείται σε περιπτώσεις που τα επίθετα είναι αναλύσιμα στα μορφολογικά στοιχεία που τα οποία αποτελούν και, συνεπώς, σημασιολογικά διαφανή. Αντίθετα, σε περιπτώσεις αδυναμίας ανάλυσης της λέξης στα μορφολογικά συστατικά της, δεν συνέβη μετακίνηση του τόνου, π.χ. *ακριβός* < αρχ. ελλ. *άκριβής*. Παρόμοια είναι η περίπτωση αρχαίων επιθέτων σε -ων, τα οποία, όταν είναι αναλύσιμα, ανεβάζουν τον τόνο, π.χ. *άγνωμος* < αρχ. ελλ. *άγνώμων*, ενώ, όταν δεν είναι, τον διατηρούν στην ίδια συλλαβή, π.χ. νεοελλ. διαλεκτ. *χείρος* < αρχ. ελλ. *χείρων*, *μαθός* < αρχ. ελλ.

μτχ. μαθών. Καταλήγω, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι η μετακίνηση του τόνου, όποτε εμφανίζεται στα επίθετα αυτά, συνδέεται με μορφολογικά κριτήρια.

B.2. «Λαρυγγικό στην ινδοευρωπαϊκή ρίζα του εἰμί: τα ελληνικά δεδομένα», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 13 (1992), 47-67.

Στο άρθρο αυτό γίνεται αποδεκτή η ύπαρξη αρκτικού λαρυγγικού *h₁- στην ινδοευρωπαϊκή ρίζα του αρχ. ελλ. ρήματος εἰμί. Φαινόμενα όπως η εμφάνιση αρκτικού ἐ- σε τύπους όπως ἔσμέν, ἔστε καθώς και στο ομηρ. ἔασι και η απουσία δασείας στο αττ. εἰσί (εφόσον αυτό προέρχεται από ινδοευρωπαϊκό *s-enti) δεν θα πρέπει να ερμηνευθούν αναλογικά, όπως συνέβαινε πριν από τη διατύπωση της λαρυγγικής θεωρίας, αλλά μπορούν να αποδοθούν στην ύπαρξη αρκτικού λαρυγγικού *h₁-, οπότε η ινδοευρωπαϊκή ρίζα του ρήματος εἰμί θα πρέπει να αποκατασταθεί ως *h₁es-. Καθοριστική είναι, επίσης, η εμφάνιση αρκτικού ἐ- στον μυκηναϊκό τύπο γ' πληθ. e-e-si, ο οποίος αντιστοιχεί ακριβώς στο χετ. asanzi, εάν δεχθούμε την αναγωγή και των δύο στην ινδοευρωπαϊκή μηδενική βαθμίδα *h₁s-enti, την οποία αναμένουμε στο γ' πληθ. πρόσωπο. Το αρκτικό ἐ- θηλυκών τύπων μετοχής όπως ἔασσα και ἔασα (Μεσσηνία), δικαιολογείται, επίσης, καλύτερα εάν αναχθεί απευθείας σε ινδοευρωπαϊκό λαρυγγικό παρά αν θεωρηθεί αποτέλεσμα αναλογικής επίδρασης. Συμπερασματικά, επιλέγω τη λαρυγγική ερμηνεία αυτών των φαινομένων, επειδή η παραδοσιακή (μη λαρυγγική) ερμηνεία υποχρεώνεται να εισαγάγει το εν μέρει αυθαίρετο στοιχείο της αναλογικής επίδρασης, για να δικαιολογήσει τύπους οι οποίοι στην ουσία είναι γλωσσικά απολιθώματα.

B.3. «Αρχ. περσ. Pārsa-, αρχ. ελλ. Πέρσαι και φωνητικές αλλαγές στην αρχ. ελληνική και αρχ. ιρανική», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 14 (1993), 474-486.

Στο άρθρο αυτό υποστηρίζω ότι η εμφάνιση ελλ. -ε- στη θέση του αρχ. περσ. -ā- στη λέξη Πέρσαι (< αρχ. περσ. Pārsa-), δεν μπορεί να οφείλεται ούτε στην τροπή του ινδοευρωπαϊκού *ā σε *ē, η οποία χαρακτηρίζει την αττικοϊωνική διάλεκτο και χρονολογείται περίπου τον 9ο αι. π.Χ., ούτε σε αναλογική επίδραση του ονόματος Περσεύς. Η λύση πρέπει να αναζητηθεί στον τρόπο με τον οποίο αποδόθηκαν στην ελληνική και άλλα ιρανικά ονόματα, όπως Ξέρξης (< αρχ. περσ. *xšāršā < xšāyāršā), η είσοδος του οποίου στην ελληνική είναι σαφώς χρονολογημένη τον 5ο αι. π.Χ., εποχή κατά την οποία η τροπή *ā > ē είχε ήδη συντελεστεί. Πρόσθετα παραδείγματα όπως Άρταφέρνης < αρχ. περσ. rta-farna-, Μεγάπανος < αρχ. περσ. *baga-rāna- κ.ά. επιβεβαιώνουν την άποψη ότι η απόδοση του αρχ. περσ. a με το ελληνικό κλειστότερο φωνήεν ε είναι αρκετά συνηθισμένη (αν και όχι η μοναδική, καθώς μαρτυρούνται και οι πιο “φυσιολογικές” αποδόσεις του αρχ. περσ. a με ελλ. α, π.χ. Άρταπάτης < αρχ. περσ. rta-pāta-). Η απόδοση αυτή ερμηνεύεται με βάση τη διαφορά του φωνολογικού συστήματος των βραχέων φωνηέντων της αρχαίας περσικής από το αντίστοιχο της αρχαίας ελληνικής, καθώς το πρώτο παρουσιάζει δύο βαθμούς ανοίγματος: 1. /a/ και 2. /i/, /u/, ενώ το δεύτερο τρεις: 1. /a/, 2. /e/, /o/ και 3. /i/, /u/, με αποτέλεσμα το αρχ. περσ. /a/ να είναι πιο κλειστό από το αρχ. ελλ. α, γεγονός που επιτρέπει την απόδοσή του στην ελληνική εναλλακτικά με α και με ε. Η βράχυνση του αρχ. περσ. -ā- σε ε στο όνομα Πέρσαι μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να ερμηνευθεί με βάση τις επιπτώσεις που είχε στην αρχαία ελληνική η εφαρμογή του νόμου του Osthoff, σύμφωνα με τον οποίο η αντίθεση μακρό – βραχύ ουδετεροποιείται πριν από την ακολουθία RC-.

B.4. «Ετυμολογικά: ἄγνια, ἄρπυια, ὄργυια», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 16 (1996), 21-32.

Στο άρθρο αυτό υποστηρίζεται ότι οι αρχαίες ελληνικές λέξεις *ἄγνυια*, *ἄρπυια* και *ὄργυια* πρέπει να αντιμετωπιστούν, από ετυμολογική άποψη, με παρόμοιο τρόπο, καθώς εμφανίζουν κοινά χαρακτηριστικά, όπως η μετακίνηση του τόνου σε ορισμένες πτώσεις, π.χ. *ἄγνυια*, γεν. *ἀγνυιάς*, *ὄργυια*, γεν. *ὄργυιάς*, και η εμφάνιση μεταπτωτικών βαθμίδων κατά την κλίση, π.χ. *ἄρπυια* – *ἀρεπυια*, *ὄργυια* – *ὄρόγυια*. Οι λέξεις αυτές σχηματίστηκαν με βάση τη ρηματική ρίζα και επίθημα **-us-*, στο οποίο προστέθηκε το κλιτικό επίθημα· αποκαθίστανται, επομένως, τύποι **h₂eg-us-ih₂* για το *ἄγνυια*, **h₂rep-us-ih₂* για το *ἄρπυια* και **h₂rog-us-ih₂* για το *ὄργυια*. Η λέξη *ἄγνυια* πρέπει να αναχθεί στη ρηματική ρίζα του *ἄγω*, η λέξη *ἄρπυια* στη ρηματική ρίζα του *ἀνῆρέφαντο* < **ἀναρείπομαι* με παρετυμολογική συσχέτιση προς το *ἀρπάζω*, η οποία δικαιολογεί τη *δασεία* – *που*, εξάλλου, δεν πρέπει να είναι ετυμολογική, καθώς δεν εμφανίζεται στον τύπο *ἀρεπυια* –, και η λέξη *ὄργυια* στη ρηματική ρίζα του *ὀρέγω*.

B.5. «Ρηματικά κλιτικά επιθήματα της ινδοευρωπαϊκής και της αρχαίας ελληνικής», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 18 (1998), 401-413.

Στο άρθρο αυτό εξετάζονται τα ρηματικά επιθήματα των τριών πρώτων προσώπων του ενικού της ινδοευρωπαϊκής και συγκεκριμένα τα παροντικά **-mi*, **-si*, **-ti* και τα παρελθοντικά **-m*, **-s*, **-t*. Η σχέση μεταξύ των δύο σειρών επιθημάτων είναι εμφανής και, όπως έχει ήδη επισημανθεί, τα παροντικά επιθήματα πρέπει να προήλθαν από τα παρελθοντικά (και άρα “βασικά”) με την προσθήκη ενός δεικτικού στοιχείου **-i*, που δήλωνε το παρόν, αλλά παλιότερα, όπως δείχνει η σταδιακή και μη γενικευμένη χρήση του σε όλες τις ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, μάλλον είχε αναφορική – δεικτική λειτουργία. Η εξέταση της επέκτασης αυτού του στοιχείου σε διάφορες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες οδηγεί στην αποκατάσταση των εξής σταδίων:

	ενεστῶτας			παρατατ.	ενεστῶτας		παρατ.
A	<i>*bheroh₂</i> <i>*bherei</i> <i>*bhere</i>				<i>*soh₂</i>		
B	<i>*bheroh₂</i> <i>*bherei</i> <i>*bhere</i>		<i>*bheroh₂m</i> <i>*bhereis</i> <i>*bheret</i>		<i>*esm</i> <i>*ess</i> <i>*est</i>		
Γ1α	<i>*bheroh₂</i> <i>*bherei</i>	<i>*bhereti</i>	<i>*bheroh₂m</i> <i>*bhereis</i> <i>*bheret</i>		<i>*esm</i> <i>*ess</i> <i>*est</i>	<i>*esti</i>	
Γ1β	<i>*bheroh₂</i> <i>*bherei</i>	<i>*bheroh₂mi</i> <i>*bhereti</i>	<i>*bheroh₂m</i> <i>*bhereis</i> <i>*bheret</i>		<i>*esm</i> <i>*ess</i> <i>*est</i>	<i>*esmi</i> <i>*esti</i>	
Γ1γ	<i>*bheroh₂</i> <i>*bherei</i>	<i>*bheroh₂mi</i> <i>*bheresi</i> <i>*bhereti</i>	<i>*bheroh₂m</i> <i>*bhereis</i> <i>*bheret</i>		<i>*esm</i> <i>*ess</i> <i>*est</i>	<i>*esmi</i> <i>*essi</i> <i>*esti</i>	
Γ2	<i>*bheroh₂</i> <i>*bherei</i>	<i>*bhereis</i>	<i>*bheroh₂mi</i> <i>*bheresi</i> <i>*bhereti</i>	<i>*bhero(h₂)m</i> <i>*bheret</i>	<i>*esmi</i> <i>*essi</i> <i>*esti</i>		<i>*esm</i> <i>*ess</i> <i>*est</i>
Γ3	<i>*bheroh₂</i> <i>*bhereis</i> <i>*bherei</i>		<i>*bheroh₂mi</i> <i>*bheresi</i> <i>*bhereti</i>	<i>*bherom</i> <i>*bheres</i> <i>*bheret</i>	<i>*esmi</i> <i>*essi</i> <i>*esti</i>		<i>*esm</i> <i>*ess</i> <i>*est</i>

Το στάδιο Α αντιπροσωπεύει την κλίση που αργότερα έλαβε τον χαρακτήρα της θεματικής, στο στάδιο Β εμφανίζονται τα επιθήματα *-m, *-s και *-t ως δηλωτικά του προσώπου – για τα οποία είναι πιθανή η αντωνυμική προέλευση με βάση την ομοιότητά τους με τις αντωνυμίες *me, *se, *te –, τα στάδια Γ1α, Γ1β και Γ1γ αντιπροσωπεύουν την εμφάνιση και τη σταδιακή εξάπλωση του επιθήματος *-i, ενώ τα στάδια Γ2 και Γ3 δείχνουν τις διαφοροποιήσεις που εμφανίστηκαν στις επιμέρους ινδοευρωπαϊκές γλώσσες. Σε αυτή τη διαφοροποιημένη κατάσταση προστίθεται, ως μορφολογικό στοιχείο δήλωσης του παρελθόντος, η αύξηση, η οποία περιορίζεται στην ελληνική, την ινδική, την αρμενική και τη φρυγική.

B.6. (σε συνεργασία με την κ. Α. Κεχαγιά) «Ένα νέο αντίστροφο λεξικό της αρχαίας ελληνικής», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 19 (1999), 325-338.

Στο άρθρο αυτό παρουσιάζουμε τις γενικές αρχές σύνταξης ενός νέου αντίστροφου λεξικού της αρχαίας ελληνικής με τίτλο *A Reverse Index of Ancient Greek Vocabulary* που, από τα μέσα του 1997, συντάσσεται από ομάδα συνεργατών στην οποία είμαι επικεφαλής. Οι βασικές διαφορές του σε σύγκριση με το *Rückläufiges Wörterbuch der Griechischen Sprache* των P. Kretschmer και E. Locker (1944) θα είναι η εμφάνιση της γραμματικής κατηγορίας στην οποία ανήκει κάθε λέξη και η παράθεση πληροφοριών για την πρώτη εμφάνισή της. Το υλικό στο οποίο βασίζεται το νέο αντίστροφο λεξικό είναι, βέβαια, το λημματολόγιο του *LSJ*, όπως συμπληρώθηκε και αναθεωρήθηκε στο *Revised Supplement* του 1996, καθώς και το λημματολόγιο του *Patristic Greek Lexicon* του G. W. H. Lampe. Λαμβάνονται, επίσης, υπόψη τυχόν προσθήκες ή διορθώσεις του *Diccionario Griego-Español*.

B.7. «Αἴξ, αἴγες, Αἰγαῖος κτλ.», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 20 (2000), 406-417.

Στο άρθρο αυτό εξετάζεται η ετυμολογία της γλώσσας του Ησυχίου αἴγες· τὰ κύματα. Δωριεῖς, για την οποία έχει προταθεί η σύνδεσή της τόσο με τη λέξη αἴξ ‘κατσικά’ όσο και με το αρχ. ινδ. ρήμα *éjati* ‘ταράζομαι, κινούμαι’. Με τη σημασία ‘κύματα’ η λέξη αἴγες απαντά, επίσης, στον Αρτεμίδωρο τον Ονειροκριτικό (2.12) και στον Λόγγο (2.15). Το απόσπασμα του Ηροδότου 8.20.2, όπου αναφέρεται χρησμός του Βάτι που δόθηκε στους Ευβοείς πριν από τη ναυμαχία στο Αρτεμίσιο, μπορεί να ερμηνευθεί καλύτερα εάν δεχθούμε ότι και εδώ η λέξη αἴγες χρησιμοποιείται με τη σημασία ‘κύματα’ > ‘θάλασσα’. Ως προς την ετυμολογία της, δέχομαι ότι πρόκειται για μεταφορική χρήση της λέξης αἴξ ‘κατσικά’, με βάση παράλληλα από άλλες γλώσσες, όπως νεοελλ. προβατάκια ‘κύματα’, αγγλ. *white horses* ‘άσπρα άλογα’ > ‘κύματα’, ισπαν. *palomas* ‘περιστέρια’ > ‘κύματα’, ιταλ. *cavalloni* ‘μεγάλα άλογα’ > ‘κύματα’, γαλλ. *moutons* ‘πρόβατα’ > ‘κύματα’ και ρωσ. *барашки* ‘αρσενικά πρόβατα’ > ‘κύματα’. Το επίθ. *αἰγαῖος* έχει διπλή προέλευση, τόσο από τη σημασία ‘κύματα’ της λέξης αἴγες (π.χ. *Αἰγαῖον πέλαγος*, αρχικά ‘φουρτουνιασμένη θάλασσα’) όσο και από τη σημασία ‘κατσικά’ της λέξης αἴξ (π.χ. *Αἰγαῖον ὄρος*). Η λέξη αἰγίς, τέλος, παράγεται από τη λέξη αἴξ (πρβ. *νεβρός* > *νεβρίς*) και, με βάση τη χρήση της κυρίως στην *Ιλιάδα* αλλά και τον τρόπο που η αἰγίς αναπαρίσταται σε αγγεία κτλ., μπορεί να ερμηνευθεί με βάση τη σημασία ‘κάλυμμα από δέρμα κατσίκας’.

B.8. «Νέκταρ και ἀμβροσία», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 21 (2001), 581-592.

Στο άρθρο αυτό εξετάζεται, κατ’ αρχάς, η σημασία της λέξης νέκταρ και η χρήση της ουσίας που αυτή αντιπροσωπεύει. Τα παραδείγματα δείχνουν ότι δεν αναφέρεται απαραίτητα σε υγρή

τροφή και ότι δεν έχει ως αποτέλεσμα πάντοτε την αθανασία, καθώς η χρήση του νέκταρος μπορεί να στοχεύει στην ενδυνάμωση, τη διατήρηση ή την επαναφορά σε μια προηγούμενη κατάσταση. Το νέκταρ παραλληλίζεται με το αρχαίο ισλανδικό υδρόμελι, το οποίο συνδέεται με την ποίηση, δηλαδή τη “διατήρηση της φήμης στη συλλογική μνήμη” και, με βάση το γεγονός αυτό, είναι πιθανόν η λέξη νέκταρ να ανάγεται στη ρίζα *nek- των νέκυς, νεκρός, λέξεων που, στις παλιότερες μαρτυρίες τους, αναφέρονται σε πολεμιστές που έπεσαν ηρωικά στο πεδίο της μάχης – συνεπώς στην “αθανασία” τους μέσω της διατήρησης στη συλλογική μνήμη – και όχι γενικά στην έννοια του θανάτου. Η λέξη νέκταρ πρέπει τελικά να αναλυθεί ως νέκ-ταρ, όπου το δεύτερο στοιχείο είναι το επίθημα -ταρ, το οποίο ανάγεται σε ινδοευρωπαϊκό *-tr.

B.9. (σε συνεργασία με τον Ε. Πετρούνια) «Η μορφολογία της κλασικής ελληνικής», στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2001, 421-434 (= «The Morphology of Classical Greek», A.-F. Christidis (ed.), *A History of Ancient Greek: From the Beginnings to Late Antiquity*, Cambridge: CUP, 2007, 571-589).

Στο άρθρο αυτό εξετάζεται η κλιτική μορφολογία της κλασικής αττικής διαλέκτου. Στο πρώτο μέρος δίνονται οι βασικές αρχές που διέπουν το ονοματικό σύστημα (διάκριση γενών, αριθμών, πτώσεων) και παρουσιάζονται η αθέματα και η θεματική κλίση των ουσιαστικών και των επιθέτων με τα ανάλογα παραδείγματα κλίσης και με αναφορά στην ινδοευρωπαϊκή προέλευση κάθε κλιτικού επιθήματος. Ακολουθούν πληροφορίες για την κλίση των μετοχών και των αντωνυμιών. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται το ρηματικό σύστημα και, ύστερα από την παράθεση παραδειγμάτων κλίσης, εξετάζεται η ινδοευρωπαϊκή προέλευση τόσο των μεταπτώσεων, που χαρακτηρίζουν τον σχηματισμό των ρηματικών θεμάτων, όσο και των κλιτικών επιθημάτων, στα οποία περιλαμβάνονται η αύξηση και ο αναδιπλασιασμός. Συμπερασματικά, τονίζεται η ποικιλομορφία που παρουσιάζει η κλιτική μορφολογία της αρχαίας ελληνικής, στην οποία κάθε κλιτικό μόρφημα επιτελεί περισσότερες από μία λειτουργίες. Διαπιστώνεται η ισοδυναμία πολλών μορφημάτων, π.χ. των επιθημάτων -α και -ν, που χαρακτηρίζουν και τα δύο την αιτιατική ενικού πολλών ονομάτων. Επίσης, η συγχώνευση πολλών λειτουργιών σε ένα επίθημα, π.χ. στο ρηματικό επίθημα -εις, το οποίο δηλώνει ταυτόχρονα το β' πρόσωπο, τον ενικό αριθμό, την οριστική έγκλιση και την ενεργητική φωνή.

B.10. «Μορφολογία: από την κλασική ελληνική στην κοινή», στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2001, 451-456 (= «Morphology: From Classical Greek to the Koine», A.-F. Christidis (ed.), *A History of Ancient Greek: From the Beginnings to Late Antiquity*, Cambridge: CUP, 2007, 610-617).

Στο άρθρο αυτό εξετάζεται η αναδιάρθρωση του μορφολογικού συστήματος της ελληνικής κατά τη μετάβαση από την κλασική αττική διάλεκτο στην ελληνιστική κοινή. Όσον αφορά το ονοματικό σύστημα, αναφέρεται η εξαφάνιση του δυϊκού αριθμού, ο περιορισμός και η εξαφάνιση της δοτικής, η σταδιακή ένταξη των αθέματων ονομάτων στη θεματική κλίση και η αλλαγή του γραμματικού γένους σε ορισμένα ουσιαστικά. Έμφαση δίνεται σε διαδικασίες μεταπλασμού καθώς και στον σημαντικό ρόλο που έπαιξε στην αναμόρφωση του κλιτικού συστήματος η αντικατάσταση ορισμένων ουσιαστικών από τα υποκοριστικά τους. Όσον αφορά το ρηματικό σύστημα, αναφέρεται η εξαφάνιση της αθέματης κλίσης, η αναδιάρθρωση των

κλιτικών επιθημάτων, ο περιορισμός και, στη συνέχεια, η εξαφάνιση της ευκτικής και του απαρεμφάτου και η εξαφάνιση του δυϊκού αριθμού· επίσης, οι αλλαγές που γίνονται στον τρόπο σχηματισμού των χρονικών θεμάτων. Παραδείγματα αυτών των αλλαγών, τόσο στο ονοματικό όσο και στο ρηματικό σύστημα, αντλούνται κυρίως από παπυρικά αποσπάσματα, στα οποία μαρτυρούνται όλες οι αλλαγές που συμβαίνουν στο μορφολογικό σύστημα της ελληνικής γλώσσας της εποχής. Συμπερασματικά, αναφέρεται η – χαρακτηριστική για αυτή την περίοδο – τάση της γλώσσας να γίνει αναλυτικότερη.

B.11. «Γενικά χαρακτηριστικά του αρχαίου ελληνικού λεξιλογίου», στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας: από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2001, 486-494 (= «General Characteristics of the Ancient Greek Vocabulary», A.-F. Christidis (ed.), *A History of Ancient Greek: From the Beginnings to Late Antiquity*, Cambridge: CUP, 2007, 654-666).*

Στο άρθρο αυτό εξετάζεται η προέλευση του αρχαίου ελληνικού λεξιλογίου και συγκεκριμένα η εν μέρει ινδοευρωπαϊκή καταγωγή του, η αναγωγή ενός τμήματός του σε δάνεια και η παραγωγή λέξεων στο πλαίσιο της ελληνικής με βάση τους μορφολογικούς κανόνες της. Όσον αφορά το ονοματικό σύστημα, επισημαίνεται η σταδιακή υποχώρηση των ινδοευρωπαϊκών ριζικών ουσιαστικών, π.χ. χθών, και η αύξηση των θεματικών σχηματισμών, π.χ. τροφός, γόνος, και αναφέρονται τα συνηθέστερα παραγωγικά επιθήματα ουσιαστικών, π.χ. -τής, -της, -εύς, -μός, -μα, -μη, -σις, -ία, -ιδ-, -τρον, -ίον κτλ., και επιθέτων, π.χ. -ιος, -νός, -ρός, -μος, -ινος, -ικός, -τικός, -ής, -τός, -τέος κτλ. Όσον αφορά το ρηματικό σύστημα, τονίζεται η έκταση που έλαβαν στην αρχαία ελληνική οι σχηματισμοί με το ινδοευρωπαϊκό επίθημα *-y^o/o-, π.χ. καίω, μαίνομαι, καθώς και η δημιουργία νέων επιθημάτων με βάση το *-y^o/o-, π.χ. -ίζω, -άζω, -αίνω, -ύνω. Ένα μικρό κεφάλαιο αφιερώνεται στη σύνθεση και, στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στις σημαντικές αλλαγές – ως προς το λεξιλόγιο – που επέφερε η εξάπλωση της ελληνικής κατά την ελληνιστική εποχή και, συγκεκριμένα, στην αύξηση της παραγωγικότητας ορισμένων επιθημάτων και στη μείωση της παραγωγικότητας άλλων, στη σταδιακή εξαφάνιση λέξεων που παρουσίαζαν ιδιαίτερη μορφολογική ποικιλία (π.χ. ναύς) και, τέλος, στον λεξιλογικό δανεισμό από τη λατινική και την εβραϊκή. Στο τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται συνοπτικά τα εγκυρότερα λεξικά της αρχαίας ελληνικής (ερμηνευτικά, αντίστροφα και ετυμολογικά).

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Λέκτορα

B.12. «Λέξεις σύνθετες με την πρόθεση ἐν ή με αθροιστικό πρόθημα;», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 23 (2003), 418-429.

Στο άρθρο αυτό υποστηρίζεται ότι σε ορισμένα επίθετα της αρχαίας ελληνικής που θεωρούνται σύνθετα με την πρόθεση ἐν το αρκτικό ἐν- δεν ανάγεται στην πρόθεση αλλά στο ινδοευρωπαϊκό αθροιστικό πρόθημα *sem-, το οποίο ήδη ο Schwyzler (1968, I 433) αναγνωρίζει σε τρεις λέξεις: ἐν-ορχος (Ιλ.), ἐν-τεκνος (Λουκ.) και ίσως στο αργολ. *heproro* = *heμπρ-* ‘σύμφρουροι’, όπου μαρτυρείται και η δασεία.

Συγκεκριμένα, οι σημασίες ‘a modified degree’, που το LSJ δέχεται για επίθετα όπως ἔγχλωος, ἔγχλωρος, ἔμπικρος κτλ. και ‘possession of a quality’ / ‘with’ για επίθετα όπως ἔμφωνος, ἔναιμος, ἐνάκανθος, ερμηνεύονται καλύτερα αν αναχθούν στο ινδοευρωπαϊκό *sem-. (Προφανώς δεν αμφισβητείται η αναγωγή στην πρόθεση ἐν των σημασιών ‘in or at a place’ και ‘at a person’ σε

σύνθετα ρήματα και σε παράγωγά τους επίθετα· βλ. δημοσίευμα αρ. 15.) Από φωνητική άποψη δεν υπάρχουν προβλήματα σε μια τέτοια σύνδεση, καθώς η μορφή *έμ-* προκύπτει από το αθροιστικό πρόθημα με την εφαρμογή του νόμου του Grassmann σε επίθετα όπως *ἔμφωνος*, η μορφή *έν-* είναι αποτέλεσμα αφομοίωσης σε επίθετα όπως *ἔνθηρος*, και η μορφή *έγ-* είναι αποτέλεσμα αφομοίωσης σε επίθετα όπως *ἔγγαλκος*. Οι φωνητικές αυτές εξελίξεις είχαν ως αποτέλεσμα την ομωυμία των δύο μορφημάτων, η οποία πλέον οδήγησε στη συγχώνευσή τους και έγινε αντιληπτή ως πολυσημία ενός και μόνο μορφήματος, με αποτέλεσμα: 1. η απουσία δασύτητας στο πρόθημα *έν-* < **έμ-* (< **sem-*) και στα αλλόμορφα του *έγ-*, *έλ-*, *έμ-*, *έρ-* να γενικευθεί ακόμη και σε λέξεις στις οποίες δεν δικαιολογείται η εφαρμογή του νόμου του Grassmann· 2. πριν από φωνήεν να εμφανιστεί το αλλόμορφο *έν-*, υπό την επίδραση του κανονικού για το περιβάλλον αυτό αλλόμορφου *έν-* του *α'* συνθετικού *έν-* (< πρόθεση *έν-*)· 3. το πολύσημο πλέον μόρφωμα *έν-* με τις δύο διαφορετικές προελεύσεις να συνδεθεί στο μυαλό των ομιλητών αποκλειστικά με την πρόθεση *έν-*.

Στο σημασιολογικό επίπεδο, η σημασία 'possession of a quality' ερμηνεύεται ικανοποιητικότερα με την αναγωγή στο ινδοευρωπαϊκό αθροιστικό πρόθημα, καθώς μάλιστα στα επίθετα *ἔγγενής*, *ἔμφυλος*, *ἐμφύλιος* και *ἐνδίφριος* διατηρείται η παλιά σημασία 'the same' του αθροιστικού, η οποία δεν μπορεί να ερμηνευθεί με την αναγωγή του *έν-* των επιθέτων αυτών στην πρόθεση *έν-*. Από την άλλη, η ύπαρξη ζευγών συνώνυμων λέξεων π.χ. *σύμπειρος* / *ἔμπειρος*, *σύνδενδρος* / *ἔνδενδρος*, *σύννομος* / *ἔννομος*, *σύντριχος* / *ἔντριχος* δείχνει την ταύτιση της σημασίας του *έν-* αυτών των επιθέτων με το *συν-*, του οποίου η σημασιολογική αντιστοιχία με το αθροιστικό πρόθημα είναι δεδομένη. Με την αναγωγή στο ινδοευρωπαϊκό αθροιστικό πρόθημα ερμηνεύεται επίσης η αντωνυμική σχέση που αυτά τα επίθετα έχουν με αντίστοιχα στερητικά, π.χ. *ἔμπειρος* / *ἄπειρος*, *ἔμφρων* / *ἄφρων*, *ἔνδενδρος* / *ἄδενδρος*, *ἔννομος* / *ἄνομος*, όπως ακριβώς συμβαίνει και με αυτά στα οποία ήδη ο Schwyzer είχε αναγνωρίσει την ύπαρξη του αθροιστικού προθήματος: *ἔνορχος* / *ἄνορχος*, *ἔντεκνος* / *ἄτεκνος*, *ἔμφρουρος* / *ἄφρουρος*. Υπέρ της αναγωγής του *έν-* στο αθροιστικό πρόθημα λειτουργεί ακόμη η σημασία 'a modified degree' ορισμένων επιθέτων με *έν-*, καθώς υπάρχει το ακριβές σημασιολογικό παράλληλο σε νεοελληνικά διαλεκτικά επίθετα με *συν-*, π.χ. *σύχλιος* (< **σύγχλιος*), *σύγρους* (< **σύνυγρος*), τα οποία σημαίνουν επίσης 'a modified degree' (βλ. δημοσίευμα αρ. 16).

Τέλος, το γεγονός ότι στη λατινική η πρόθεση *in* στη σύνθεση δεν ανέπτυξε παρόμοιες σημασίες με αυτές που έχει η ελληνική μπορεί να λειτουργήσει ως αρνητικό επιχείρημα υπέρ της αποσύνδεσης των αρχαίων επιθέτων αυτού του τύπου από την πρόθεση *έν* (βλ. δημοσίευμα αρ. 15).

B.13. «Η πρόθεση *έν* στη σύνθεση: ελληνική, λατινική και τευτονικές γλώσσες», Πρακτικά του 6ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας (Ρέθυμνο, 18-21 Σεπτεμβρίου 2003) (σε ηλεκτρονική μορφή), <http://www.philology.uoc.gr/conferences/6thICGL>.

Στο άρθρο αυτό, αφού δοθούν μερικές πληροφορίες για την παρουσία της πρόθεσης **en* σε διάφορες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, εξετάζεται η δομή και οι σημασίες των αρχαίων ελληνικών συνθέτων με την πρόθεση *έν*. Η κατηγοριοποίηση που γίνεται είναι σε: I. πρωτογενή σύνθετα ρήματα, π.χ. *ἐμβαίνω*, *ἐμβάπτω*, *ἐμπύμπλημι*, *ἐμφύω*, με σημασίες 'in or at a place' και 'at a person', από τα οποία σχηματίζονται δευτερογενή ουσιαστικά, π.χ. *ἔμβασις*, και επίθετα, π.χ. *ἔμφυτος*· II. πρωτογενή σύνθετα επίθετα: 1. που συνδέονται στενά με κάποιο ρήμα, π.χ. *ἔλλιπής*· 2. που αναλύονται σε *έν* + ουσιαστικό + επίθημα και έχουν α) τη σημασία 'in', π.χ. *ἔγγαστριος*· β) τη σημασία 'with', π.χ. *ἔμπειρος*, *ἔμφυχος*, *ἔναιμος*, *ἔνθεος*, *ἔνορχος*· 3. που αναλύονται σε *έν* + επίθετο και έχουν τη σημασία 'a modified degree', π.χ. *ἔγγλοος*, *ἔγγλωρος*,

ἔμπικρος· 4. που έχουν επιτακτική σημασία, π.χ. ἔνθερμος, ἔνσοφος· όλα σχηματίζουν δευτερογενή παράγωγα· III. πρωτογενή σύνθετα ουσιαστικά, π.χ. ἔγγύη, ἔνωπή· IV. πρωτογενή σύνθετα επιρρήματα, π.χ. ἔνωπα, ἔντός.

Στη λατινική η πρόθεση *in* σχηματίζει: I. πρωτογενή σύνθετα ρήματα, π.χ. *illiciō, illustrō, immergō, immitō*, από τα οποία σχηματίζονται δευτερογενή ουσιαστικά, π.χ. *illustrātiō*, και επίθετα, π.χ. *illustris*· II. πρωτογενή σύνθετα επίθετα: 1. που συνδέονται στενά με ρήμα, π.χ. *immedicatus*· 2. που αναλύονται σε *in* + ουσιαστικό + επίθημα, π.χ. *inacidātus*· 3. που αναλύονται σε *in* + επίθετο, κυρίως με επιτακτική σημασία, π.χ. *inassātus*· III. πρωτογενή σύνθετα ουσιαστικά, π.χ. *inarculum*· IV. πρωτογενή σύνθετα επιρρήματα, π.χ. *intus*.

Η σύγκριση των ελληνικών δεδομένων με τα λατινικά δείχνει τις ομοιότητες, όσον αφορά τη σύνθεση των ρημάτων, και τις διαφορές, όσον αφορά τη σύνθεση των επιθέτων. Συγκεκριμένα, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες, οι σημασίες ‘with’ και ‘a modified degree’ δεν εμφανίζονται στα επίθετα της λατινικής.

Όσον αφορά τις τευτονικές γλώσσες, στη γοθική η πρόθεση *in* σχηματίζει: I. ρήματα, π.χ. *inagan* = ἔμβριμᾶσθαι, *intrugjan* = ἐγκεντρίζειν· II. επίθετα, π.χ. *inkilþo* = ἔγκυος· III. ουσιαστικά, π.χ. *inniuþifa* = ἐγκαίνια, συχνά και με ελληνική επίδραση. Στην παλαιά άνω γερμανική τα περισσότερα σύνθετα με την πρόθεση *in* είναι ρήματα: 1. με σημασία ‘κίνηση προς, μέσα’, π.χ. *ingeozan* ‘χύνω μέσα’· 2. με σημασία ‘κίνηση από’, π.χ. *ingraben* ‘ξεθάβω’· 3. με επιτακτική σημασία ή απουσία σημασίας, π.χ. *inbringan* = *bringan*· στα ελάχιστα σύνθετα επίθετα η σημασία είναι σαφώς ‘μέσα’, π.χ. *infuoget* ‘που περιέχει αντίθεση’, όπως και στα ουσιαστικά, π.χ. *infleischnissa* ‘ενσάρκωση’, *ingang* ‘είσοδος’.

Συμπεραίνω, επομένως, ότι ούτε στην τευτονική υπάρχουν οι σημασίες ‘with’ και ‘a modified degree’ των ελληνικών επιθέτων, συνεπώς μπορούμε να θεωρήσουμε ότι στην ελληνική αυτές έχουν διαφορετική προέλευση (βλ. δημοσίευμα αρ. 14).

B.14. «The Proto-Indo-European *sem- in Greek», *Linguistique balkanique* 45 [à la mémoire du prof. G. T. Rikov] (2006), 437-446.

Στο άρθρο αυτό αφενός συνοψίζονται τα συμπεράσματα των δημοσιευμάτων αρ. 14 και 15 και αφετέρου παρουσιάζονται πρόσθετα στοιχεία που συνηγορούν υπέρ της μερικής σύνδεσης του αρχ. ἔν- στις σημασίες ‘possession of a quality’ και ‘a modified degree’ με το ινδοευρωπαϊκό αθροιστικό πρόθημα **sem-*. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η δομή και η σημασία κληρονομημένων νεοελληνικών, κοινών και διαλεκτικών, ονομάτων με το πρόθημα *συν-*, τα οποία κατηγοριοποιούνται ως εξής: 1. με σημασία ‘ίδιος’, π.χ. *συνονόματος, σύντεκνος, συντοπίτης, συχωριανός*, (επίρρ.) *σύγκαιρα* κτλ.· 2. με σημασία ‘(μαζί) με’, π.χ. *σύγκολλος, συθέμελος, σύλλυπος, σύμπετρος, σύχαρος, σύψυχος*, (επίρρ.) *σύρριζα* κτλ.· 3. με σημασία ‘ολόκληρος’, π.χ. *σύγκορμος, το σύδεντρο*· 4. με σημασία ‘πολύ’, π.χ. *σύλλευκος, σύμπυκνος, σύσκιος*· 5. με σημασία ‘a modified degree’, όπως και σε αντίστοιχα αρχαία επίθετα με το πρόθημα ἔν-, π.χ. *σύγλυκο, σύγρους, σύχλιος, σύχλουρος, του σύχουντρο, το σούρουπο, το σύθαμπο*, (επίρρ.) *σύνωρα* κτλ.· 6. με σημασία ‘σαν’, π.χ. *σύξυλος*· 7. χωρίς συγκεκριμένη σημασία < παλαιά επιτακτική, π.χ. *σύθολος, συνομήλικος, συνόμοιος*. Οι σημασίες ‘ίδιος’ και ‘(μαζί) με’ είναι χαρακτηριστικές της πρόθεσης *σύν*, ενώ οι υπόλοιπες προήλθαν από τη σημασία ‘(μαζί) με’.

Ειδικά η ανάπτυξη της σημασίας ‘a modified degree’ από τη σημασία ‘(μαζί) με’ αποτελεί σαφές σημασιολογικό παράλληλο για την ίδια εξέλιξη που συνέβη στο ινδοευρωπαϊκό πρόθημα **sem-* > αρχ. ἔν- σε επίθετα, π.χ. ἔγγυλος, ἔγγλωρος, ἔμπικρος· (βλ. δημοσίευμα 14).

B.15. «Ρηματικά στερητικά επίθετα σε -τος, -ος και -γος στις νεοελληνικές διαλέκτους», στο Μ. Θεοδωροπούλου (επιμ.), *Θέρμη και φως. Licht und Wärme. Αφιερωματικός τόμος στη μνήμη του Α.-Φ. Χριστίδη, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2008, 295-313.*

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να εξετάσει τον τρόπο σχηματισμού των νεοελληνικών στερητικών επιθέτων με το πρόθημα α-, εστιάζοντας στο επίθημά τους, το οποίο στη νέα ελληνική και στις διαλέκτους της μπορεί να είναι -τος, -ος ή -γος.

Τα αρχαία ελληνικά στερητικά επίθετα με το πρόθημα α- μπορεί να είναι: α) θεματικά (ονοματικά) επίθετα σε -ος, π.χ. *ἄδοξος*· σε -ως, π.χ. *ἄκρωτος*· β) αθέματα (ονοματικά) επίθετα σε -ής, π.χ. *ἄβαθής*· σε -ων, π.χ. *ἄγνων*· και άλλα κυρίως σε -ς, π.χ. *ἄπους*· γ) θεματικά (ρηματικά) επίθετα σε -τος, π.χ. *ἄβρεχτος*. Στη νέα ελληνική και στις διαλέκτους της απαντούν: α) ονοματικά και ρηματικά επίθετα σε -ος, π.χ. *ἀδόξος, ἀδέκαρος, ἀνήμπορος*· β) ρηματικά επίθετα σε -τος, π.χ. *ἀβρεχτος*· γ) ρηματικά επίθετα σε -γος, π.χ. *αχόρταγος*. Το ερώτημα, επομένως, είναι πώς από την κατάσταση που επικρατούσε στην αρχαία ελληνική προήλθε η σημερινή.

1. Στη νέα ελληνική επιβιώνουν αρχαία ελληνικά στερητικά επίθετα σε -τος, ενώ καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας της γλώσσας σχηματίζονται νέα. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν εναλλαγές του τύπου: α) -ητος / -ιστος, π.χ. *αβόσκητος – αβόσκιστος*, γνωστή ήδη από την αρχαία ελληνική, π.χ. αρχ. *ἀκοίμητος* / ελνστ. *ἀκοίμιστος* (*κοιμάω / κοιμίζω*)· β) -στος / -τος, π.χ. *ἀδοτος – ἀδοστος*, γνωστή ήδη από την αρχαία ελληνική, π.χ. αρχ. *ἄγνωστος – αρχ. ἄγνωτος*· γ) -χτος / -στος, π.χ. *αβύζαχτος – αβύζαστος*, σχετικά πρόσφατη.

2. Στη νέα ελληνική υπάρχουν επίσης επίθετα σε -ος που ανάγονται στην αρχαία ελληνική, π.χ. νεοελλ. *ἀδικος* < αρχ. *ἄδικος*, στα οποία προστέθηκαν πολλά νέα, π.χ. *ἀδέκαρος* < *δεκάρα*. Ορισμένα νεοελληνικά στερητικά επίθετα σε -ος προέρχονται από αρχαία σε -ής με διαδικασίες μεταπλασμού, π.χ. *ἀβαρος* < αρχ. *ἄβαρής*, οι οποίες συνετέλεσαν στην εξαφάνιση της αρχαίας ελληνικής αθέματος κλίσης. Η μετακίνηση του τόνου στην προπαραλήγουσα είχε ως αποτέλεσμα να συνδεθεί η στερητική σημασία με την προπαραοξυτονία σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι στην αρχαία ελληνική. Στην κατηγορία των επιθέτων σε -ος παρατηρούνται επίσης εναλλαγές, π.χ. αρχ. *ἀτριβής* – ελνστ. *ἄτριβος* – αρχ. *ἄτριπτος*, πολλές από τις οποίες επιβιώνουν στη νέα ελληνική, π.χ. *ἀτριβος – ἀτριφτος*.

3. Μια νέα κατηγορία νεοελληνικών στερητικών επιθέτων είναι τα επίθετα σε -γος. Ορισμένα από αυτά ανάγονται σε παλιότερα επίθετα σε -γ-ής που μεταπλάστηκαν σε -γος, ενώ παράλληλα απαντούν οι αντίστοιχοι τύποι σε -τος, π.χ. ελνστ. *ἀσφαγής* > νεοελλ. *ἀσφαγος* – αρχ. *ἄσφαχτος* > νεοελλ. *ἀσφαχτος*. Η διαδικασία αυτή, όμως, δεν θα μπορούσε να οδηγήσει στον σχηματισμό του νέου επιθήματος -γος αν δεν είχε ενισχυθεί από νεότερους σχηματισμούς με βάση τη μετοχή παθητικού παρακειμένου σε -γμένος. Παρόμοιοι σχηματισμοί εμφανίζονται για πρώτη φορά στη μεσαιωνική ελληνική, π.χ. *αβάσταγος* (11ος αι.), *αχόρταγος* (12ος αι.). Όπως είναι αναμενόμενο, συχνότερα είναι τα στερητικά επίθετα σε -γος που προήλθαν από ρήματα (σε -γω, -άζω, -ίζω, -ώ κτλ.) τα οποία σχηματίζουν το συνοπτικό θέμα σε -ξ- και τη μππ. σε -γμένος, π.χ. *χαράζω – χάραξα – χαραγμένος – αχάραγος*, ο σχηματισμός σε -γος όμως σταδιακά επεκτάθηκε και σε άλλες κατηγορίες ρημάτων σε -γω, -άζω, -ίζω, -ώ κτλ., που σχηματίζουν το συνοπτικό θέμα και τη μππ. σε -σ- και σε -σμένος αντίστοιχα, π.χ. *μοιράζω – μοίρασα – μοιρασμένος – αμοίραγος*. Οι διαδοχικές αναλογικές επεκτάσεις από τη μία κατηγορία στην άλλη είχαν ως αποτέλεσμα τη μεγάλη συχνότητα του επιθήματος σε περιοχές όπως η δυτική Πελοπόννησος, η Μάνη, η Αιτωλία και τα Ιόνια νησιά, όπου αυτό επεκτάθηκε ακόμη και σε ρήματα σε -ώνω, στα οποία δεν μπορεί να ερμηνευθεί αναλογικά. Το επίθημα -γος είναι επίσης κοινό στην ποντιακή, όπου όμως οι συνθήκες σχηματισμού και εξάπλωσής του είναι

διαφορετικές. Στην ποντιακή η ρηματική κλίση των ρημάτων σε -ίζω και -άζω, δηλαδή αυτών στα οποία το επίθημα είναι ιδιαίτερα παραγωγικό, ευνοεί παρόμοιους σχηματισμούς, καθώς το γ εμφανίζεται σε πολλούς ρηματικούς τύπους. Γενικά στη νέα ελληνική το επίθημα -γος εναλλάσσεται με τύπους σε -χτος, -ητος, -ιστος, -ατος και σπάνια σε -ωτος.

4. Ο τρόπος εξέλιξης των ρηματικών στερητικών επιθέτων μπορεί να σχηματιστεί ως εξής:

-ος [-ως] -ής [-ων] [-ς] -τος

αρχ.

μσν.

νεοελλ. -ος -τος -γος

B.16. «Μορφές του στερητικού προθήματος α- στις νεοελληνικές διαλέκτους», *Proceedings of the 3rd International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory* (Λευκωσία, 14-16 Ιουνίου), *Studies in Modern Greek Dialects and Linguistic Theory*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία, 2011, 169-180.

Στο άρθρο αυτό εξετάζονται οι μορφές α-, αν-, ανα-, ανε- και ανη- του στερητικού προθήματος καθώς και οι περιπτώσεις που η στερητική σημασία δηλώνεται με άνοδο του τόνου· επίσης, η κατανομή των διαφορετικών μορφών στον νεοελληνικό διαλεκτικό χώρο και η ιστορική τους ερμηνεία. Οι νεοελληνικές μορφές α- και αν- εμφανίζονται κανονικά πριν από σύμφωνο και πριν από φωνήεν αντίστοιχα, ακολουθώντας την κατανομή που είχαν στην αρχαία ελληνική. Η μορφή ανα- εμφανίζεται σε 28 ονοματικά επίθετα, π.χ. ανάβαθος, έναντι 36 ρηματικών, π.χ. αναβάσταγος, και είναι συχνότερη στη Θράκη, στη Σύμη, στην Κρήτη, στην Καππαδοκία, στην Εύβοια και στη Λακωνία. Η μορφή ανε- εμφανίζεται σε 25 ονοματικά επίθετα, π.χ. ανέβολος, έναντι 73 ρηματικών, π.χ. ανεβάσταγος, και είναι συχνότερη στην Ήπειρο, στην Πελοπόννησο, στον Πόντο, στη Θράκη και στην Αιτωλία. Η μορφή ανη- εμφανίζεται σε 8 ονοματικά επίθετα, π.χ. ανήβαθος, έναντι 18 ρηματικών, π.χ. ανήβγαλτους, και είναι συχνότερη στη Θράκη, στον Πόντο, στη Σύμη, στη Νάξο και στην Κάρπαθο. Συχνά η στερητική σημασία φαίνεται να δηλώνεται με άνοδο του τόνου, π.χ. αβγάτιστος, ακκλησίαστος, ακονόμιστος, αρδίνιαστος. Το φαινόμενο είναι συχνότερο στον Πόντο, στη Μακεδονία, στην Ήπειρο και στην Πελοπόννησο.

Ως προς τον σχηματισμό, γίνεται δεκτό ότι οι μορφές ανα-, ανε- και ανη- σχηματίστηκαν με επανανάληψη τύπων στους οποίους το αρχικό /a/, /e/, /i/ του θέματος ερμηνεύθηκε ως τμήμα του στερητικού προθήματος αν-, σε ζεύγη όπως αγαπώ > γαπώ – αναγάπητος, εμποδίζω > μποδίζω – ανεμπόδιστος, ηξεύρω > ξεύρω – ανήξευρος. Για τα στερητικά επίθετα με άνοδο του τόνου θεωρείται ότι προήλθαν με την αντίστροφη διαδικασία, δηλαδή με αντικατάσταση των νέων μορφών αν-α-, αν-ε- και αν-η- από την παλιά μορφή α-. (Φωνητική ερμηνεία μπορεί να γίνει δεκτή μόνο σε περιπτώσεις όπως *ανανάβαλτος > ανάβαλτος.)

Τέλος, συγκρίνεται η γεωγραφική κατανομή των μορφών του στερητικού προθήματος με τους ομώνυμους τύπους του προρηματικού ανα-, και διαπιστώνεται η τάση για αποφυγή της ομωνυμίας, τουλάχιστον στα μέρη που ένας από τους τύπους ανα-, ανε- και ανη- είναι πολύ συχνός. Συμπερασματικά επισημαίνεται ότι ο μηχανισμός παραγωγής στερητικών επιθέτων από την αρχαία ως τη νέα ελληνική και τα ιδιώματα είναι κατά βάση όμοιος.

B.17. «The Preposition *σύν* in Ancient Greek Compounds», *Πρακτικά του 8ου Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας (Ιωάννινα, 30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου 2007)* (σε ηλεκτρονική μορφή), http://www.linguist-uoi.gr/cd_web/docs/english/028_papanastassiouICGL8_OK.pdf.

Στο άρθρο εξετάζονται οι μορφές, οι σημασίες και οι λειτουργίες της αρχαίας ελληνικής πρόθεσης *σύν* στη σύνθεση. Εμφανίζεται με δύο μορφές, *συν-* και *ξυν-* (και *συμ-*, *συγ-*, *σουλ-*, *συρ-*, *συ-* κτλ.), από τις οποίες στη μυκηναϊκή μαρτυρείται μόνο η μορφή *ξυν-*. Μια τρίτη μορφή *ύν-* μαρτυρείται σε γλώσσες από την κυπριακή και την παμφυλιακή, π.χ. *ύγγεμος· συλλαβή. Σαλαμίνιοι και ύλογος· στρατός. Περγαίοι.*

Ως προς την ετυμολογία της, το μόνο βέβαιο είναι ότι ο αρχικός τύπος είναι *ξύν*, αλλά και ότι η σύνδεσή της με το λιθ. *sū* 'μαζί' και με το παλαιοσλαβ. *sъ* είναι επισφαλής, αφού οι βαλτοσλαβικοί τύποι είναι προτιμότερο να συσχετιστούν με το ινδοευρωπαϊκό **som*.

Τα σύνθετα με την πρόθεση *σύν* διακρίνονται σε: I. πρωτογενή ρήματα, με σημασίες: α) 'με, μαζί με, συγχρόνως', π.χ. *συχχέω* (Ίλ.), *συλλέγω*, *συνάγω*· β) 'εντελώς', π.χ. *συγκαλύπτω* (Όδ.)· γ) χωρίς ιδιαίτερη σημασία, π.χ. *συνταράσσω* (Ίλ.). Τα πρωτογενή σύνθετα ρήματα είναι ιδιαίτερα παραγωγικά και σχηματίζουν: α) δευτερογενή ουσιαστικά, π.χ. *σύνεσις* (Όδ.), *συνοχή* (Ίλ.), β) δευτερογενή επίθετα, π.χ. *σύμμεικτος* (Ησ.), *συμφερτός* (Ίλ.), γ) δευτερογενή επιρρήματα, π.χ. *συλλήβδην* (Θέογν.)· II. πρωτογενή ονόματα: 1. που αναλύονται σε *συν-* + όνομα: α) με τη σημασία 'μαζί' + αριθμητικό, π.χ. *σύντρεις* (Όδ.), ή λέξη που δηλώνει ποσότητα, π.χ. *σύμπας* (Ίλ. και μυκ.), β) με τη σημασία 'fellow-' + ουσιαστικό που δηλώνει πρόσωπο με συγκεκριμένη ιδιότητα, επάγγελμα κτλ., π.χ. *συνναύτης*, ό (Σοφ.), *συνωμότης*, ό (Σοφ.), γ) με τη σημασία 'επίσης' + επίθετο, π.χ. *συμπειθήνιος* (Παλλ.), δ) με τη σημασία 'εντελώς' + επίθετο, π.χ. *σύμπλεος* (Ιππ.), *συμπλήρης* (Πλάτ.), και τελικά με απλή έννοια επίτασης, π.χ. *σύγκοινος* 'κοινός'· σε μερικές περιπτώσεις το *συν-* προστίθεται σε σύνθετα με πρώτο συνθετικό το *όμο-*, π.χ. *συνομώνυμος* (Αχαιός) – *όμώνυμος*, και κυρίως *συνομηλιξ* (Θεόκρ.), πρβ. *ήλιξ* (Όδ.), *όμηλιξ* (Όδ.), *συνήλιξ* (Αισχ.)· 2. που αναλύονται σε *συν-* + ουσιαστικό + επίθημα, με σημασίες: α) 'με, μαζί με', π.χ. *συνήθης* (Ησ.), β) 'με ενωμένο', π.χ. *συγκόρυφος* (Αριστ.), γ) 'που έχει, με', π.χ. *σύμπειρος* (Πίνδ.), δ) 'ίδιος', π.χ. *συγγενής* (Πίνδ.), *σύγκοιτος* (Πίνδ.), *συνώνυμος* (Αντιφών), ε) 'όμοιος', π.χ. *συμπαθής* (Πλάτ. Κωμ.)· πολλές από αυτές τις σημασίες μαρτυρούνται σήμερα σε λέξεις που επιβιώνουν μόνο σε νεοελληνικά ιδιώματα· 3. που αναλύονται σε *συν-* + ουσιαστικό (+ επίθημα), π.χ. *συμμορία* (Δημοσθ., Ξενοφ.), *συμπολιτεία*, *σμπόσιον* (Θέογν.)· III. πρωτογενή επιρρήματα, π.χ. *σύνεγγυς* (Ιππ.).

Αναφέρεται, επίσης, η σημασιολογική ισοδυναμία του *συν-* με το λατ. *con-*, π.χ. *συμβετέρανος* (Μοδεστ.), *συνβητρανός* (Rev. Arch.), *συνουετρανός* (BGU 2ος μ.Χ.) = λατ. *conveteranus*· πρβ. και *συγκολλήγας* (ΡΟxy. 2ος μ.Χ.) σε σχέση με το *κολλήγας* = λατ. *collega* (IG, *Sammelb.*). Παρατίθενται, επίσης, το *σύνδιφρα* = λατ. *bisellia*, όπου το *συν-* 'μαζί' μεταφράζει το *bi-* 'δύο', και περιπτώσεις με παρετυμολογία, π.χ. *συμφέλλια* (τά), = λατ. *subsellia*.

Η σχέση του *συν-* με άλλα μορφήματα είναι: α) αντωνυμική με το στερητικό *ἀ-*, π.χ. *σύγγαμος* (Ευρ.) – *άγαμος* (Ίλ.), *σύμπειρος* (Πίνδ.) – *άπειρος* (Θέογν.)· β) συνωνυμική με το *έν-* (< αθροιστικό πρόθημα **sem-*), π.χ. *σύμπειρος* – *έμπειρος* (Ηρόδ.)· γ) συνωνυμική με τη μηδενική βαθμίδα *ά-/ά-* του αθροιστικού προθήματος, π.χ. *σύλλεκτρος* (Ευρ.) – *άλοχος* (Ίλ.). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η συνωνυμική σχέση του *συν-* με το *όμο-* τόσο στη σημασία 'μαζί', π.χ. *σύζυγος* (Αισχ.) – *όμόζυγος* (Πλούτ.), όσο και στη σημασία 'ίδιος', π.χ. *συνέστιος* (Αισχ.) – *όμεστιος* (Εμπεδ.), βλ. και *συνήλιξ* – *όμηλιξ* παραπάνω.

Παρατηρείται τέλος ότι οι σημασίες 'μαζί' και 'εντελώς', που είναι και οι παλιότερα

μαρτυρημένες, απαντούν τόσο σε ρηματικά όσο και σε ονοματικά παράγωγα. Αντίθετα, οι σημασίες 'ενωμένο', που προφανώς προκύπτει από τη σημασία 'μαζί', και 'ίδιος', 'όμοιος' είναι μόνο ονοματικές και όχι τόσο παλιές.

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή

A.18. «Katharevousa: Its Nature and Contribution to Modern Greek», στο Chr. Caragounis (επιμ.), *Greek. A Language in Evolution*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms, 2010, 227-248.

Ο συλλογικός τόμος στον οποίο εντάσσεται το άρθρο φιλοδοξεί να παρουσιάσει την ιστορία της ελληνικής, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Η συνεισφορά μου αφορά την καθαρεύουσα και τον τρόπο με τον οποίο επηρέασε την κοινή νεοελληνική. Ύστερα από μια αναφορά στη φύση της καθαρεύουσας και στην προέλευσή της, εξετάζονται τα γενικά και τα γλωσσικά χαρακτηριστικά των διάφορων μορφών της: η τάση της για αποκλεισμό των λαϊκών δανείων, για εξελληνισμό των λόγιων δανείων, ο εξαρχαϊσμός των δημωδών λέξεων και ο αποκλεισμός των διαλεκτικών, η δημιουργία νέου λεξιλογίου με βάση αρχαία ελληνικά στοιχεία κυρίως ως μεταφραστικών δανείων κτλ. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά σε ειδικότερα χαρακτηριστικά, που αφορούν τη φωνητική/φωνολογία, τη μορφολογία, τη σύνταξη και το λεξιλόγιο.

Το επόμενο κεφάλαιο εξετάζει την επίδραση της καθαρεύουσας στη νέα ελληνική, στα διάφορα επίπεδα της γλωσσολογικής ανάλυσης: στη φωνητική και τη φωνολογία (αποφυγή χασμωδίας, εισαγωγή νέων συμφωνικών συμπλεγμάτων, χρήση τύπων με αρκτικό φωνήεν, ανατροπή φωνητικών εξελίξεων από την αρχαία στη νέα ελληνική), στη μορφολογία (μετακίνηση του τόνου στο κλιτικό παράδειγμα, επανεισαγωγή κλιτικών παραδειγμάτων που είχαν χαθεί, χρήση εσωτερικής αύξησης κτλ.), στη σύνταξη (ονοματικές συντάξεις, αυξημένη χρήση της υπόταξης και της παθητικής σύνταξης, χρήση εκφράσεων με προθέσεις) και στο λεξιλόγιο (διαχρονικός, μεταφραστικός, σημασιολογικός δανεισμός, δανεισμός με αναγνώριση κτλ.). Ειδικά για το λεξιλόγιο περιγράφεται η αναγκαιότητα που οδήγησε στον δανεισμό και γίνεται αναφορά στις υφολογικές διαφορές που προέκυψαν ως αποτέλεσμα. Καταλήγοντας, γίνεται μια σύντομη αποτίμηση του ρόλου της καθαρεύουσας ως εθνικής γλώσσας.

B.19. «The Preverb *ἀπό* in Ancient Greek», *Proceedings of the 9th International Conference on Greek Linguistics (Chicago, October 29th-31st, 2009)* (σε ηλεκτρονική μορφή), http://www.ling.ohio-state.edu/ICGL/proceedings/10_papanastassiou_edited_97.pdf.

Στο άρθρο εξετάζονται οι σημασίες και η σημασιολογική εξέλιξη του αρχαίου ελληνικού προθήματος *ἀπο-*. Το πρόθημα εμφανίζεται με δύο μορφές, *ἀπο-* και *ἀπυ-*, από τις οποίες η δεύτερη είναι η μόνη που μαρτυρείται με βεβαιότητα στη μυκηναϊκή. Πριν από φωνήεν η κανονική μορφή είναι *ἀπ-* και πριν από φωνήεν που δασύνεται *ἀφ-*.

Ως προς την ετυμολογία της πρόθεσης *ἀπό*, είναι βέβαιο ότι συνδέεται με το λατ. *ab* και το ινδ. *apa*, ενώ η μορφή *ἀπύ* ίσως είναι και αυτή ινδοευρωπαϊκή.

Οι λέξεις με το πρόθημα *ἀπο-* διακρίνονται σε: I. πρωτογενή ρήματα, με σημασίες: (1) 'away (from), off (from)', σε βάσεις που σημαίνουν (α) 'going, driving, leading, running, etc.', π.χ. *ἀπάγω* ('Οδ.)· (β) 'carrying, taking, etc.', π.χ. *ἀποφέρω* ('Ιλ.)· (γ) 'cutting, splitting, breaking, etc.', π.χ. *ἀπαμάω* ('Ιλ.)· (δ) 'throwing, darting, etc.', π.χ. *ἀποβάλλω* ('Ιλ.)· (ε) 'washing, wiping, cleaning, etc.', π.χ. *ἀπομόργνυμι* ('Ιλ.)· και (στ) άλλα, π.χ. *ἀπαμύνω* ('Ιλ.). Ορισμένα ρήματα αυτής της κατηγορίας πρέπει να επαναναλύθηκαν ως *ἀπο-* + ουσιαστικό + επίθημα, π.χ. *ἀφοπλίζω* ('Ιλ.). (2) 'from' (ίσως < 'away from, off from'), π.χ. *ἀπαΐσσω* ('Ιλ.). (3) στερητική-αρνητική σημασία, π.χ. *ἀποκηδέω* = *ἀκηδέω* ('Ιλ.), *ἀπείπον* ('Ιλ.). Σε αυτή την κατηγορία πρέπει επίσης να συνέβη

επανανάλυση, π.χ. *ἀφυπνίζω* (Ευρ.). (4) ‘ceasing from, leaving off’, π.χ. *ἀπαλγέω* (Θουκ.). (5) επιτατική σημασία, π.χ. *ἀπαλθαίνομαι* (Ιλ.) ή χωρίς ιδιαίτερη σημασία, π.χ. *ἀπαρέσχομαι* (Ιλ.). (6) ‘finishing off, completing’, π.χ. *ἀπεργάζομαι* (Αριστοφ.). (7) ‘back’, π.χ. *ἀπάγω* (Ιλ.). (8) ‘again’, π.χ. *ἀπορράπτω* (Ηρόδ.). (9) άλλες σημασίες, όπως ‘a little’, π.χ. *ἀποκοιμάομαι* (Ηρόδ.), ‘in a way of abuse’, π.χ.: *ἀποκαλέω* (Σοφ.). Πολλά ρήματα έχουν περισσότερες από μία σημασίες, π.χ. *ἀπάγω* ‘lead away, carry off’ (Όδ.) και ‘bring back, bring home’ (Ιλ.), *ἀπαΐσσω* ‘dart away’ (Εμπ.) και ‘spring from’ (Ιλ.). II. πρωτογενή ονόματα, με σημασίες: (1) ‘away, off’, π.χ. *ἀπήωρος* (Όδ.). (2) ‘from’, π.χ. *ἀπόσκοπος* (Εμπ.). (3α) στερητική-αρνητική σημασία, π.χ. *ἀποθύμιος* (Ιλ.). (3β) ‘formerly’, π.χ. *ἀποστράτηγος* (Δημ.). (4) επιτατική σημασία, π.χ. *ἀφαμαρτοεπής* (Ιλ.).

Τόσο στις περιπτώσεις των ρημάτων όσο και σε αυτές των ονομάτων εξετάζονται σχέσεις συνωνυμίας και αντωνυμίας του προθήματος *ἀπο-* με άλλα, π.χ. (για τα ρήματα) *ἐκ-/ἐξ-*, *ἀ-*, *παρα-*, *δια-*, *ἐπι-* και *κατα-* και (για τα ονόματα) *ἐκ-/ἐξ-*, *ἐν-*, *ἀ-*. Τόσο τα πρωτογενή ρήματα όσο και τα πρωτογενή ονόματα είναι επίσης παραγωγικά.

Στις ιδιαίτερες περιπτώσεις αξίζει να αναφερθούν λέξεις στις οποίες η μορφή *ἀπο-* οφείλεται σε παρετυμολογία του προθήματος *ὑπο-*, π.χ. *ἀπήνεμος* < *ὑπήνεμος*.

B.20. «Το πρόθημα *ἀπο-* στις νεοελληνικές διαλέκτους», *Ελληνική Διαλεκτολογία* 6, 2011, 383-412.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να παρουσιάσει τις σημασίες του προθήματος *ἀπο-* στη νεοελληνική και στις διαλέκτους της σε συνδυασμό με τη μορφολογική κατηγορία στην οποία ανήκουν οι λέξεις που το περιέχουν, και με αναφορά στη μορφολογική τους ανάλυση. Στην κατάταξη που υιοθετείται γίνεται διάκριση ανάμεσα σε πρωτογενείς και δευτερογενείς σχηματισμούς, από τους οποίους μας απασχολούν κυρίως οι πρώτοι.

Στα πρωτογενή ρήματα ανιχνεύονται οι σημασίες: (1) ‘απομάκρυνση, αφαίρεση, αποβολή’, (2) στερητική-αρνητική, (3) επιτατική και μηδενική, (4) ‘περάτωση και παύση’, (5) ‘μεταβολή σε’, (6) ‘λίγο’. Στα πρωτογενή ονόματα: (1) ‘απομάκρυνση’, (2) στερητική-αρνητική, (3) ‘υστερόχρονο’, (4) ‘υπόλοιπο’, (5) επιτατική και μηδενική, (6) ‘περάτωση και παύση’, (7) ‘λίγο’. Στα πρωτογενή επιρρήματα: (1) ‘προέλευση, αρχή ή αφετηρία’, (2) στερητική-αρνητική, (3) ‘υστερόχρονο’, (4) επιτατική και μηδενική.

Τα ρηματικά και τα ονοματικά παράγωγα κατατάσσονται και αναφέρονται εξαντλητικά με βάση τη σημασία του προθήματος σε αυτά. Αναφέρεται, επίσης, η γεωγραφική κατανομή της κάθε σημασίας, με βάση το υλικό του *Ιστορικού Λεξικού*.

Ως προς την παλαιότητα των σημασιών, οι κυριότερες διαπιστώσεις είναι ότι: (1) οι περισσότερες από τις σημασίες του νεοελληνικού προθήματος *ἀπο-* είναι αρχαίες: (α) ‘απομάκρυνση, αφαίρεση, αποβολή’ σε ρήματα και ονόματα· (β) ‘στερητική-αρνητική’ σε ρήματα και ονόματα· (γ) ‘επιτατική’ και ‘μηδενική’ σε ρήματα, ονόματα και επιρρήματα· (δ) ‘περάτωση και παύση’ σε ρήματα· (ε) ‘μεταβολή σε’ σε ρήματα· (στ) ‘λίγο’ σε ρήματα· (ζ) ‘προέλευση, αρχή, αφετηρία’ σε επιρρήματα· (η) ‘υστερόχρονο’ σε επιρρήματα. (2) Στη μεσαιωνική ελληνική ανάγονται οι σημασίες: (α) ‘περάτωση και παύση’ σε ονόματα· (β) ‘λίγο’ σε ονόματα· (γ) ‘υστερόχρονο’ σε ονόματα· (δ) ‘υπόλοιπο’ σε ονόματα.

B.21. «Μανόλης Τριανταφυλλίδης, Ξενηλασία ή ιστοτέλεια: ένας αιώνας μετά», 8ο Συνέδριο «Ελληνική γλώσσα και ορολογία» (Αθήνα, 10-12 Νοεμβρίου 2011), 12-26.

Στόχος του κειμένου είναι να παρουσιάσει το έργο του Μ. Τριανταφυλλίδη, *Ξενηλασία ή ιστοτέλεια; Μελέτη περί των δανείων της νέας ελληνικής*, το οποίο δημοσιεύτηκε το 1905. Ύστερα από μια αναλυτική παρουσίαση του περιεχομένου του βιβλίου και των θέσεων του Μ. Τριανταφυλλίδη για τον λεξιλογικό δανεισμό, σε αντιδιαστολή προς τις απόψεις όσων υποστήριζαν στην εποχή του την αποβολή των ξένων λέξεων από την ελληνική γλώσσα, παρουσιάζονται οι ιδεολογικές πτυχές της ξενηλασίας, με το αυτονόητο συμπέρασμα ότι αποβολή των ξένων λέξεων από οποιαδήποτε γλώσσα σημαίνει άρνηση της ιστορίας του λαού που την ομιλεί. Διαπιστώνεται ότι, παρά τις ιδιαίτερες συνθήκες που ίσχυαν κατά την εποχή της συγγραφής της, η εκτενής αυτή μελέτη παραμένει επίκαιρη, καθώς τα ιδεολογήματα που οδήγησαν τον Τριανταφυλλίδη στη σύνταξή της δεν έχουν εκλείψει ακόμη και σήμερα.

B.22. «Προς ποια κατεύθυνση θα μπορούσε να κινηθεί μια νέα ορθογραφική μεταρρύθμιση;», στο Κουτσογιάννης, Δ., Νάκας, Α., Ντίνας, Κ., Παπαναστασίου, Γ. & Χατζησαββίδης, Σ. (επιμ.) 2012. *Πρακτικά Πανελληνίου Συνεδρίου «35 χρόνια από τη Γλωσσοεκπαιδευτική Μεταρρύθμιση»*, βλ. http://www.ins.web.auth.gr/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=515&Itemid=168, ημερομηνία πρόσβασης 22/10/2014

Στόχος του κειμένου είναι να παρουσιάσει την κατάσταση στη νεοελληνική ορθογραφία σήμερα και να δείξει πιθανές κατευθύνσεις προς τις οποίες θα μπορούσε να κινηθεί μια μελλοντική ορθογραφική μεταρρύθμιση. Διαπιστώνεται, κατ' αρχάς ότι, από τις τελευταίες ορθογραφικές μεταρρυθμίσεις και μετά (1976 και 1982), υπάρχει μια τάση αμφισβήτησης της σκοπιμότητας και των αποτελεσμάτων τους, η οποία κινείται προς την κατεύθυνση της υιοθέτησης ιστορικότερων γραφών.

Στη συζήτηση για την τροποποίηση της νεοελληνικής ορθογραφίας, όποτε ανοίξει στο μέλλον, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η σημερινή κατάσταση, αφενός στην εκπαίδευση, με την παράλληλη διδασκαλία αρχαίας και νέας ελληνικής, αφετέρου στις σύγχρονες πρακτικές που έχουν αναπτυχθεί τις τελευταίες δεκαετίες, με τη μεγάλη αύξηση στη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, διαδικτύου κτλ. Προτάσεις, πάντως, για πλήρη εφαρμογή της αρχής της αμφιμονοσημαντότητας στη σχέση φωνημάτων και γραφημάτων κρίνονται προς το παρόν ανεφάρμοστες, καθώς θεωρείται ότι η ελληνική κοινωνία δεν είναι έτοιμη για κάτι τέτοιο, και οι προτάσεις αυτές, αν διατυπώνονταν, θα προσέκρουαν σε αντιρρήσεις ιδεολογικού χαρακτήρα. Οι όποιες προτάσεις, πάντως, θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη όχι μόνο τη φωνολογική αλλά, κυρίως, τη μορφολογική διασταση της νεοελληνικής ορθογραφίας.

B.23. «The preverb ξε- in Standard Modern Greek and in Modern Greek dialects», στο *Proceedings of the 10th International Conference on Greek Linguistics (Κομοτηνή, 1-4 Σεπτεμβρίου 2011)* (σε ηλεκτρονική μορφή), βλ. http://www.icgl.gr/files/English/42.Papanastasiou_10ICGL_pp.492-498.pdf, ημερομηνία πρόσβασης 22/10/2014.

Στόχος του κειμένου είναι να εξετάσει τον τρόπο σχηματισμού του νεοελληνικού προθήματος ξε- στις διαφορετικές μορφές με τις οποίες αυτό εμφανίζεται στην κοινή νεοελληνική (ξε-, ξ-) και στις νεοελληνικές διαλέκτους (επιπλέον ξη-, ξι-, ξα-). Κατ' αρχάς, τονίζεται ο μετονοματικός και μεταρηματικός του χαρακτήρας, και διευκρινίζεται ο τρόπος με τον οποίο προέκυψε η μορφή ξε- από το αρχ. ελλ. ἐκ- και πριν από φωνήεν (επομένως και πριν από την αύξηση ἐ-) ἐξ-. Στον σχηματισμό του προθήματος έπαιξε ρόλο το ότι το αρκτικό ἐ- του ἐξ- θεωρήθηκε το ίδιο αύξηση.

Οι νεοελληνικές μορφές ξε- και ξ- μαρτυρούνται ήδη στη μεσαιωνική ελληνική και

εμφανίζονται επίσης στις περισσότερες νεοελληνικές διαλέκτους, π.χ. ξεγιδίζω', ξεμαζεύω, ξεβαίνω, ξεβαίν-νω < έκβαίνω, στην Καλαβρία με τη μορφή σε- (< ξε < έκ-), e.g. σεβαίν-νω < έκβαίνω, και στην Τσακωνιά με τη μορφή τσι-, π.χ. τσίχυμα < ξέχυμα (πρβ. ἔκχυμα), πρβ. και τη μορφή ξι- σε λέξεις όπως ξαγκωνίζω < ἐξαγκωνίζω, ξαγοράζω < ἐξαγοράζω. Στη Κύπρο η μορφή του προθήματος είναι, επίσης, ξη-, π.χ. ξηβαρχάρω και ξεβαρχάρω, ξηβοτανίζω, ξηβαίν-νω < έκβαίνω, κτλ., ενώ παράγωγα με ξη- βρίσκουμε επίσης στην Πελοπόννησο, στα Μέγαρα κ.α. Η μορφή αυτή είναι, επίσης, ήδη μεσαιωνική και προέκυψε από ρήματα με αύξηση [i], π.χ. ἐξαγοράζω – ἐξηγόρασα. Στα βόρεια ιδιώματα η μορφή ξι- (πρβ. τονισμένο ξέ-), π.χ. ξιγράφου, είναι αποτέλεσμα της στένωσης. Πολύ συχνή είναι στα βόρεια ιδιώματα και η μορφή ξ(α)-, π.χ. ξαβασκαίνου, ξάγναντου, ξαγουράζου κτλ., η οποία προέρχεται από την προσθήκη του ξι- σε λέξεις με αρκτικό α-, π.χ. (στερητικό) άκλουστος – *ξιάκλουστους > ξάκλουστους, (άλλο) αγραδίζου – *ξιαγραδίζου > ξαγραδίζου, και στην περίπτωση των στερητικών είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ζευγών όπως κουλλ'ττός – ξακόλλ'τους κτλ.

Σε νεοελληνικές διαλεκτικές λέξεις, στην πλειονότητά τους μη αναλύσιμες σήμερα, το αρχ. ελλ. έκ- / ἐξ- εμφανίζεται με μορφές όπως: εκ-, π.χ. εκδημία < ἐκδημία· εξ-, π.χ. εξαγκωνίζω < ἐξαγκωνίζω· αφσ-, π.χ. αφσαίφνη (Απουλ.) < ἐξαίφνης· εγ-, π.χ. εγβαίνω, εγβάλλω (Πόντ.) < έκβαίνω, εκβάλλω (και με μετάθεση εβγ-, π.χ. ιβγατή [Μακεδ., /i/ < /e/] < έκβατός, και με αποβολή βγ-, π.χ. βγάση [Θράκ.] < ἔκβασις, πρβ. τα κοινά βγαίνω, βγάζω < έκβαίνω, εκβάλλω) και εχ-, π.χ. έχτομος (Πόντ.) < ἔκτομος· (ε)γκ-, π.χ. εγκλαβή (Ρόδ.) < ἐκλαβή, (ι)g-, π.χ. (ι)γουαίν-νω, 'γουάλλου (Απουλ.) < έκβαίνω, εκβάλλω· ει-, π.χ. ειβαίνω (Πόντ.) < έκβαίνω· ογ-, π.χ. ογβαίνω (Πόντ.) < έκβαίνω· (α)χ-, π.χ. αχπάνω (Πόντ.) < ἐκσπῶ· γ-, π.χ. γβάλλω < ἐκβάλλω (Πόντ.) και χ-, π.χ. χταμπιούμαι (Κύθν.) < ἐκθαμπῶ· κ' < ἐκκ-, π.χ. κ'ρούνου (Τσακ.) < ἐκκρίνω.

Επεκταμένες μορφές του προθήματος έχουμε με το στερητικό απο-, π.χ. ξηποράφκω (Κύπρ.), με το επιτατικό απο-, π.χ. ξαπουμένου (Κοζ.), με το ανα-, π.χ. ξανασέρνου (Κοζ.), κτλ.

Στο σημασιολογικό επίπεδο, η βασική διάκριση είναι μεταξύ της στερητικής και της επιτατικής σημασίας του ξε-, αν και οπωσδήποτε μπορούν είτε να γίνουν επιμέρους εσωτερικές κατηγοριοποιήσεις είτε να ανιχνευθούν ξεχωριστές σημασίες, όπως 'έξω' κτλ.

B.24. (σε συνεργασία με την Ελένη Παπαδάμου) «The Northern Greek Dialects of Kastoria: classification aspects», *Proceedings of the 5th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory (Ghent, 20-22 Σεπτεμβρίου 2012)*, 389-400, (σε ηλεκτρονική μορφή), βλ. http://imgd.philology.upatras.gr/en/research/downloads/MGDLT5_proceedings.pdf.

Πρόκειται για εργασία που προέκυψε από έρευνα της υποψήφιας διδάκτορος Ε. Παπαδάμου, στη διατριβή της οποίας είμαι επόπτης. Στο κείμενο εξετάζεται η θέση των βορείων ιδιωμάτων του Ν. Καστοριάς στο πλαίσιο των υπόλοιπων νεοελληνικών διαλέκτων αλλά και των βορείων ιδιωμάτων ειδικότερα. Από την αρχή γίνεται σαφές ότι η θέση τους προσδιορίζεται από τη συνύπαρξη με τα υπόλοιπα βόρεια ιδιώματα, με νεοελληνικά ιδιώματα που μεταφέρθηκαν στην περιοχή από πρόσφυγες, με σλαβικά και με αρωμουνικά ιδιώματα της περιοχής.

Η εξέταση γίνεται αρχικά με βάση τα 24 χαρακτηριστικά που προτείνει για την κατάταξη των νεοελληνικών διαλέκτων ο Χρ. Τζιτζιλής στον τόμο *Νεοελληνικές διάλεκτοι*, τα οποία, ανάλογα με τον τρόπο που εμφανίζονται στα υπό εξέταση ιδιώματα, κατηγοριοποιούνται σε (α) αυτά που εμφανίζονται στην Καστοριά με τον ίδιο τρόπο που εμφανίζονται και στα υπόλοιπα βόρεια ιδιώματα (στένωση και αποβολή, απουσία διπλών συμφώνων, διατήρηση των /k/ και /x/ πριν από μπροστινά φωνήεντα, συνίζηση, απουσία τάσης για ανοιχτές συλλαβές, αποβολή του ληκτικού -ν των ουδετέρων, απουσία ανάπτυξης -γ- στα ρήματα σε -εύω, ερωτηματική αντωνυμία τι, παθητικοί αόριστοι σε -κα, ρηματικές καταλήξεις γ' πληθ. -ουνε και -ανε, οι

αδύνατοι τύποι της προσωπικής αντωνυμίας τοποθετούνται πριν το ρήμα, αποβολή της άτονης αύξησης, προτίμηση στα υποκοριστικά έναντι των πρωτοτύπων) και (β) σε αυτά που εμφανίζουν διαφοροποιήσεις μεταξύ των βορείων ιδιωμάτων, ως προς τα οποία τα ιδιώματα του Ν. Καστοριάς χαρακτηρίζονται από: ρινική προφορά των συμπλεγμάτων μπ, ντ, γκ / γγ, ύπαρξη ουρανοφατνιακών, ύπαρξη στηλοειδούς τόνου, απουσία διάκρισης της ονομαστικής από την αιτιατική πληθυντικού στα δευτερόκλιτα, σιγματικός παρατατικός σε -ούσα, επίθημα -ετε (-ετι) στο β' πληθ. του αορίστου, φωνηεντικές επεκτάσεις στην κλίση των οξύτων ρημάτων, στερητικά επίθετα σε -στος, τρεις βαθμοί δείξης στα επιρρήματα, δήλωση του μη πραγματικού με τα χανα, θανα. Ως προς ένα χαρακτηριστικό τα ιδιώματα της Καστοριάς παρουσιάζουν εσωτερική διαφοροποίηση: το έμμεσο αντικείμενο εκφέρεται σε αιτιατική, εκτός από δύο χωριά (Χρυσή, Επταχώρι), όπου εκφέρεται σε γενική.

Στη συνέχεια τα ιδιώματα του Ν. Καστοριάς εξετάζονται ως προς άλλα χαρακτηριστικά, π.χ. τον σχηματισμό του μεσοπαθητικού α' πληθ., τον τρόπο σχηματισμού του συγκριτικού, τη μορφή του αρσενικού άρθρου, και κυρίως τη χρήση των επιθημάτων -ένιους ή -έινους/-έινιους, τη χρήση του επιθήματος α' πληθ. -αμι ή -αμαν στον αόριστο της ενεργητικής, τον σχηματισμό του αορίστου σε -κα ή -σα, τη διαφορετική εξέλιξη στις φωνηεντικές ακολουθίες /io/, /ia/ και /eo/, /ea/, τον τσιτακισμό του συμπλέγματος /sk/ πριν από μπροστινό φωνήεν κτλ.

Τέλος, τα ιδιώματα του Ν. Καστοριάς εξετάζονται υπό το πρίσμα φαινομένων που οφείλονται σε γλωσσική επαφή και τα οποία μπορούν να διακριθούν σε τρεις ομάδες: (α) αυτά που εμφανίζονται μόνο στον Ν. Καστοριάς και συγκεκριμένα σε μερικά από τα ιδιώματα του νομού (Γραμμοχώρια και μερικά ακόμη χωριά), π.χ. οι απαγορευτικές δομές με το φτάν', (β) αυτά που εμφανίζονται στα βόρεια ιδιώματα του Ν. Καστοριάς και σε γειτονικά ιδιώματα της Δ Μακεδονίας, όπως η παρουσία δοτικής/αιτιατικής ηθκής, π.χ. δεν τ'ς ξέρου (σ)τα παρατσούκλια πώς τ'ς λ'έν', και (γ) αυτά που εμφανίζονται και σε άλλα βόρεια ιδιώματα, όπως απρόσωπες δομές που δηλώνουν επιθυμία, π.χ. μι πίνιτι, και το επίθημα -αβους, π.χ. κλάψα > κλάψαβους.

Με βάση όλα αυτά γίνεται μια διάκριση των ιδιωμάτων του Ν. Καστοριάς ανάμεσα σε αυτά των Γραμμοχωρίων και τα υπόλοιπα, αν και οπωσδήποτε υπάρχουν μεταβατικές περιοχές (Επταχώρι, Αμμουδάρρα).

B.25. «Attic declension», στο G. Giannakis (ed.), *Encyclopedia of Greek Language and Linguistics*, Brill 2014, 1, 194-195.

Στόχος αυτού του άρθρου της *Encyclopedia of Greek Language and Linguistics* είναι να δώσει μια εικόνα των αττικόκλιτων ουσιαστικών της δεύτερης κλίσης, π.χ. ὁ πρόνεως, ὁ λεώς, ἡ ἄλως, τὸ ἀνώγειν. Ὑστερα ἀπο τὴν παράθεση τῶν κλιτικῶν παραδειγμάτων, γίνονται παρατηρήσεις ὅσον ἀφορᾶ τὴν ὁμωνυμία συγκεκριμένων πτωτικῶν τύπων, τὴν κλίση τῶν ἐπιθέτων που κλίνονται με παρόμοιο τρόπο και τις ιδιαιτερότητες στον τονισμό αυτών των ονομάτων. Ακολουθούν πληροφορίες για τὴν ιστορικὴ προέλευση τοῦ συγκεκριμένου τύπου κλίσης.

B.26. «Calques», στο G. Giannakis (ed.), *Encyclopedia of Greek Language and Linguistics*, Brill 2014, 1, 260-261.

Στόχος αὐτοῦ τοῦ ἀρθροῦ τῆς *Encyclopedia of Greek Language and Linguistics* εἶναι νὰ παρουσιάσει τις πληροφορίες που διαθέτουμε για το φαινόμενο του μεταφραστικού και του σημασιολογικού δανεισμού κατά τὴν ἀρχαιότητα, μεταξύ ἀφενὸς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς και ἀφετέρου τῆς λατινικῆς, σημιτικῶν γλωσσῶν κτλ. Ἀν και ὄχι τόσο συχνό ὅσο σήμερα, το

φαινόμενο εντοπίζεται σε αρκετές περιπτώσεις, π.χ. *ἑξᾶς* < λατ. *sextans*, *χοιρογρύλλιος* < εβρ. *shāfān*, ὕπατος < λατ. *consul*, ἄγγελος < εβρ. *mal'ākh* κτλ., λατ. *ranunculus* < αρχ. βατράχιον κτλ., χωρίς αυτό να σημαίνει ότι για κάποιες λέξεις δεν υπάρχουν διχογνωμίες ως προς το αν είναι προϊόντα μεταφραστικού δανεισμού ή όχι, π.χ. *χαμαιλέον*.

B.27. «Contract verbs», στο G. Giannakis (ed.), *Encyclopedia of Greek Language and Linguistics*, Brill 2014, 1, 382-383.

Στόχος αυτού του άρθρου της *Encyclopedia of Greek Language and Linguistics* είναι να δώσει συνοπτικές πληροφορίες για τα συνηρημένα ρήματα της αρχαίας ελληνικής. Παρατίθενται πληροφορίες για τα αποτελέσματα των συναιρέσεων των φωνηέντων που εμπλέκονται και για τον τρόπο κλίσης των συνηρημένων ρημάτων και των τριών τάξεων, π.χ. *τιμάω* > *τιμῶ*, *ποιέω* > *ποιῶ*, *δηλόω* > *δηλῶ*, αλλά και μεμονωμένων περιπτώσεων, π.χ. *διψάω* > *διψῶ*, και τέλος γίνονται ιστορικές παρατηρήσεις για την προέλευση και τον σχηματισμό αυτών των ρημάτων, μετονοματικών, π.χ. *τιμάω*, *οἰκέω*, *δηλόω* κτλ., και άλλων, π.χ. *δράω*, *πνέω*, *ἄρώω*.

B.28. «Origin and structure of the Greek lexicon», στο G. Giannakis (ed.), *Encyclopedia of Greek Language and Linguistics*, Brill 2014, 2, 110-118.

Η εργασία αυτή βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην A.12 και στόχος της είναι να παρουσιάσει τη δομή και την προέλευση του αρχαίου ελληνικού λεξιλογίου. Αναφέρεται η διάκριση του λεξιλογίου στα διάφορα «μέρη του λόγου» και η κατηγοριοποίησή του με βάση το αν ανήκει στο ονοματικό ή στο ρηματικό σύστημα. Όσον αφορά την προέλευση, το λεξιλόγιο κατηγοριοποιείται σε (1) κληρονομημένο από την ινδοευρωπαϊκή (ονόματα, αντωνυμίες, αριθμητικά, ρήματα, άκλιτες λέξεις), (2) δάνειο (από προέλληνικές γλώσσες, από σημιτικές γλώσσες, από τη φρυγική, από γλώσσες του κλάδου της Ανατολίας, την περσική, την ινδική, την αιγυπτιακή, τη λατινική, την εβραϊκή και την αραμαϊκή, κτλ.) και (3) παράγωγο εντός της αρχαίας ελληνικής με βάση τις διαδικασίες της παραγωγής και της σύνθεσης (ονόματα, ρήματα, επιρρήματα). Ειδικά όσον αφορά την τρίτη κατηγορία, παρατίθενται τα συνηθέστερα παραγωγικά επιθήματα ουσιαστικών, π.χ. *-τής*, *-της*, *-εύς*, *-μός*, *-μα*, *-μη*, *-σις*, *-ία*, *-ιδ-*, *-τρον*, *-ιον* κτλ., επιθέτων, π.χ. *-ιος*, *-νός*, *-ρός*, *-ιμος*, *-ινος*, *-ικός*, *-τικός*, *-ής*, *-τός*, *-τέος* κτλ. (και προθήματα, π.χ. *ἄ -* (και *ἄν -*), *ἄ-*, *εὐ-*, *δυσ-*, *ἄγα-*, *ἡμι-* κτλ.), ρημάτων, π.χ. **-y^ε/o* και *-ίζω*, *-άζω*, *-αίνω*, *-ύνω*, *-εύω*, *-ίω*, *-ύω*, *-ίσκω* κτλ., επιρρημάτων, π.χ. *-ῶς*, *-ί*, *-εί*, *-τί*, *-θεν* κτλ. Ένα τελευταίο κεφάλαιο αφιερώνεται στη σύνθεση, όπου γίνεται αναφορά στη δημιουργία εξωκεντρικών, ενδοκεντρικών και παρατακτικών συνθέτων, καθώς και πολυάριθμων συνθέτων με προθέσεις.

B.29. «Thematic vowel, Stem Formation», στο G. Giannakis (ed.), *Encyclopedia of Greek Language and Linguistics*, Brill 2014, 3, 397-400.

Στόχος αυτού του άρθρου της *Encyclopedia of Greek Language and Linguistics* είναι να δώσει πληροφορίες για τον σχηματισμό θεματικών και αθέματων ονομάτων και ρημάτων της αρχαίας ελληνικής. Η μεγαλύτερη βαρύτητα δίνεται στους θεματικούς σχηματισμούς, όπου χρησιμοποιείται το (κληρονομημένο από την ινδοευρωπαϊκή) θεματικό φωνήεν, το οποίο εμφανίζει μετάπτωση *e/o*. Ειδικότερα, στους θεματικούς σχηματισμούς εντάσσονται τα πρωτόκλιτα (θεματικό φωνήεν *ā* < **eh₂*) και τα δευτερόκλιτα (θεματικό φωνήεν *e^l/o*) ονόματα, όπως, επίσης, και τα θεματικά ρήματα, το ενεστωτικό θέμα των οποίων μπορεί να σχηματίζεται

με την προσθήκη είτε μόνο του θεματικού φωνήεντος ή με το επίθημα *y^e/ κτλ. Σε άλλους χρόνους (π.χ. στον δεύτερο αόριστο) βρίσκουμε επίσης παρόμοιους θεματικούς σχηματισμούς. Τέλος, παρουσιάζονται απόψεις που αφορούν την προέλευση του θεματικού φωνήεντος ^e/.

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Αναπληρωτή Καθηγητή

B.30. «Η σημερινή κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων», στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων*, Αθήνα: Gutenberg, 23-48.

Στην εργασία περιγράφεται, αναγκαστικά σε αδρές γραμμές, η σημερινή κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων και ιδιωμάτων, και ο ρόλος που φαίνεται να έπαιξαν σε αυτή γεωγραφικές, ιστορικές, πληθυσμιακές και γλωσσικές παράμετροι. Είναι γνωστοί οι λόγοι της γενικότερης υποχώρησης των διαλέκτων, ειδικά μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (περισσότερες δυνατότητες μετακινήσεων, μετανάστευση, αστικοποίηση, εκπαιδευτική πολιτική, διάδοση των μέσων μαζικής ενημέρωσης, αλλά και η αρνητική, συχνά, στάση απέναντι στις διαλέκτους.)

Στο άρθρο επιχειρείται να μελετηθεί η κατάσταση / υποχώρηση των διαλέκτων ανάλογα με (1) το αν μιλιούνται εντός ή εκτός Ελλάδας (α. εγχώριες, β. μεταφερμένες, γ. εκτός Ελλάδας, δ. κυπριακή), (2) το πότε ενσωματώθηκαν οι ομιλητές τους στο ελληνικό κράτος (α. με την ίδρυσή του, β. σταδιακά ως και το 1913, γ. με την ανταλλαγή των πληθυσμών, δ. μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο), (3) το πλήθος των διαλεκτόφωνων (α. μεγάλος αριθμός, β. μικρός αριθμός), (4) την απόκλιση της διαλέκτου από την κοινή (α. μεγάλη, β. μέτρια, γ. μικρή).

Στη συνέχεια εξετάζεται για καθεμιά από τις διαλέκτους (κριμαιοαζοφική, ποντιακή, φαρασιώτικη, καππαδοκική, της Σίλλης, του Λιβισιού, κυπριακή, δωδεκανησιακά, χιώτικη, σμυρναϊκή, κυκλαδική, κρητική, μανιάτικη, μεγαροκουμιάτικη, πελοποννησιακή, επτανησιακή, κατωιταλική, βόρεια ιδιώματα, θρακοβιθυνιακή, τσακωνική) η σημερινή τους κατάσταση, όπως περιγράφεται με βάση κυρίως τα άρθρα του τόμου Χρ. Τζιτζιλής (επιμ.), *Νεοελληνικές διάλεκτοι* (υπό έκδ.). Διαπιστώνεται ότι κάποιες από αυτές δεν έχουν παρά ελάχιστους ή καθόλου επαρκείς ομιλητές (π.χ. φαρασιώτικα, της Σίλλης, του Λιβισιού, μεγαροκουμιάτικη), άλλες διατηρούν έναν αρκετά βαθμό ευρωστίας, επηρεασμένες βέβαια από την κοινή (π.χ. κρητική), ενώ συχνά για κάποιες από αυτές (π.χ. βόρεια ιδιώματα) ο βαθμός διατήρησής του ποικίλλει σημαντικά από περιοχή σε περιοχή. Η κυπριακή αναγνωρίζεται αναμφισβήτητα ως η διάλεκτος με τη μεγαλύτερη ζωντάνια και προοπτική διατήρησής της (με τη μορφή μιας διαμορφούμενης κυπριακής κοινής).

B.31. «Η εξέλιξη των φωνηεντόληκτων ρημάτων της αρχαίας ελληνικής στις νεοελληνικές διαλέκτους», *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 36 (2016), 357-379.

Στο άρθρο εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο εξελίχθηκαν σε καθεμιά από τις νεοελληνικές διαλέκτους (κριμαιοαζοφική, ποντιακή, φαρασιώτικη, καππαδοκική, της Σίλλης, του Λιβισιού, κυπριακή, δωδεκανησιακή, χιώτικη, σμυρναϊκή, κυκλαδική, κρητική, μανιάτικη, μεγαροκουμιάτικη, πελοποννησιακή, επτανησιακή, κατωιταλική, βόρεια ιδιώματα, θρακοβιθυνιακή, τσακωνική) τα φωνηεντόληκτα ρήματα της αρχαίας ελληνικής (π.χ. κλείω, κυλίω, χρίω, έκδύω, ένδύω, λύω, ξύω, πτύω· ζέω, ρέω, χέω, κλαίω, πταίω, άκούω, κρούω). Τα ρήματα διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, ανάλογα με το φωνήεν που αποτελεί τον χαρακτήρα του θέματός τους: η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα ρήματα στα οποία η σημερινή προφορά του χαρακτήρα του θέματος είναι [i] (<i>, <ει>, <υ>), ενώ η δεύτερη αυτά στα οποία η σημερινή προφορά είναι [e] (<ε>, <αι>) ή [u] (<ου>).

Τα ερωτήματα που τίθενται είναι μεταξύ άλλων: (α) αν σε κάθε διάλεκτο τα αρχαία φωνηεντόληκτα εξελίσσονται με ενιαίο τρόπο (κάτι που δεν ισχύει), (β) σε ποιο βαθμό υπάρχει διαφοροποίηση από διάλεκτο σε διάλεκτο (κάτι που συμβαίνει) και (γ) αν οι διάλεκτοι μπορούν να ομαδοποιηθούν ως προς τις εξελίξεις που παρουσιάζουν. Προηγείται μια συνοπτική εξέταση του τι ισχύει στην κοινή (κληρονομημένα και λόγια ρήματα).

Παρατηρούνται πέντε διαφορετικές εξελίξεις, που ομαδοποιούνται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: (Α) Εξελίξεις που προϋποθέτουν την παρουσία του φωνήεντος: (Α1) διατήρηση του φωνήεντος, το οποίο εξακολουθεί να φέρει τον τόνο (δηλ., αν εξαιρούσε κανείς άλλες φωνητικές εξελίξεις, θα μπορούσε να μιλήσει για διατήρηση του τύπου της αρχαίας), (Α2) τροπή του ρήματος σε οξύτονο με ημιφωνοποίηση του φωνήεντος, συνήθως του [i], (Α3) τροπή του ρήματος σε οξύτονο με αποβολή του ημιφώνου. (Β) Μεταπλασμός του ρήματος σε συμφωνόληκτο: (Β1) με χαρακτήρα [n], (Β2) με χαρακτήρα [z] ή [γ]. Στους Πίνακες που ακολουθούν αποτυπώνονται οι εξελίξεις αυτές.

Διάλεκτος / ιδιώματα	Α. Εξελίξεις που προϋποθέτουν το φωνήεν			Β. Μεταπλασμοί	
	A1. Διατήρηση αρχαίου τύπου	A2. Οξύτονο με ημίφωνο	A3. Οξύτονο χωρίς ημίφωνο	B1. Ανάπτυξη [n]	B2. Ανάπτυξη [z] ή [γ]
Κρμαιοαζοφική					++
Ποντιακή	++		+	+	++
Φαράσων			++	(+)	(+)
Καππαδοκική			++	++	++
Σίλλης				++ [nn]	(+)
Λιβισιού			++	++ [nn]	
Κυπριακή	+	++	++	+ [nn]	++
Δωδεκανησιακά	++	++	++	+ [nn]	++
Χιώτικα και Ικαρίας	+	++	++	(+)	++
περιοχής Σμύρνης			++	(+)	+
Κυκλαδικά	+	++	++		+
Κρητική	+	++	++		+
Μανιάτικα	+	(+)	++	(+)	(+)
Μεγαροκουμιάτικα	+	(+)	++	(+)	(+)
Πελοποννησιακά	+	++	++		+
Επτανησιακά	+	++	++		+
Κατωιταλική	+		+	++ [nn]	+
Βόρεια ιδιώματα	+	++	++	(+)	+
Θρακοβιθυνιακά	+	++	++	+	+
Τσακωνική	++		+	(+)	++

Πίνακας 1. Εξέλιξη των φωνηεντόληκτων με χαρακτήρα [i]

Διάλεκτος / ιδιώματα	Α. Εξελίξεις που προϋποθέτουν το φωνήεν			Β. Μεταπλασμοί	
	A1. διατήρηση αρχαίου	A2. οξύτονο με	A3. οξύτονο χωρίς	B1. ανάπτυξη [n]	B2. ανάπτυξη [z] ή [γ]

	τύπου	ημίφωνο	ημίφωνο		
Κριμαιοαζοφική					++
Ποντιακή	++				+
Φαράσων	(+)				(+)
Καππαδοκική	++			(+)	++
Σίλλης				+	+
Λιβισιού	(+)				
Κυπριακή	++			(+) [nn]	+
Δωδεκανησιακά	++	(+)	(+)		(+)
Χιώτικα και Ικαρίας	+				(+)
περιοχής Σμύρνης	(+)		(+)		
Κυκλαδικά	(+)				(+)
Κρητική	++			(+)	+
Μανιάτικα	+				
Μεγαροκουμιώτικα	+				
Πελοποννησιακά	(+)		(+)	(+)	
Επτανησιακά	+		+	(+)	
Κατωιταλική	+			+ [nn]	(+)
Βόρεια ιδιώματα	+		(+)		+
Θρακοβιθυνιακά					(+)
Τσακωνική	+			+	

Πίνακας 2. Εξέλιξη των φωνηεντόληκτων με χαρακτήρα άλλο φωνήεν

Διαπιστώνεται ότι σε κάθε διάλεκτο δεν μαρτυρούνται παραδείγματα μόνο από μία εξέλιξη, αλλά από περισσότερες, και ότι δεν υπάρχει πάντοτε μία μόνο βασική (++) . Κάθε μία ερμηνεύεται με διαφορετικές διαδικασίες, φωνητικές ή αναλογικές.

B.32. «Reconstructions and derivational models: inherited forms or modern formations?», στο Χρ. Τζιτζιλής & Γ. Παπαναστασίου (επιμ.), *Ελληνική Ετυμολογία / Greek Etymology, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2017, 320-356.*

Σκοπός της εργασίας είναι να εκθέσει πτυχές του προβληματισμού που αφορά την ενδεχόμενη (και συχνά ιδιαίτερα πιθανή) άμεση ετυμολογική σύνδεση μεταξύ λέξεων δύο διαφορετικών περιόδων της ιστορίας της ελληνικής, που η ίδια ή η παρόμοια μορφή τους οφείλεται στο ότι έχουν σχηματιστεί με βάση τα ίδια μορφολογικά στοιχεία (παραγωγικά προθήματα και επιθήματα, και πρώτα και δεύτερα συνθετικά), και αυτό σε συνδυασμό με το γενικότερο ζήτημα της αποκατάστασης λέξεων και τύπων στο πλαίσιο της ιστορίας της γλώσσας.

Επισημαίνεται πρώτα πρώτα ότι στην ελληνική, όπως και σε όλες τις γλώσσες, η ανάγκη αποκατάστασης λέξεων ή τύπων προκύπτει από το γεγονός ότι (α) η χρονική στιγμή σχηματισμού μιας λέξης (ή ενός τύπου), (β) η χρονική στιγμή της πρώτης καταγραφής, που μπορεί να μη σώζεται, και (γ) η χρονική στιγμή της πρώτης μαρτυρίας (που και αυτή μερικές φορές δεν έχει περάσει στα γνωστά λεξικά, πρβ. νέες καταχωρήσεις στο *LSJ With a Revised Supplement*, 1996), συχνά είναι διαφορετικές. Ειδικά όσον αφορά την ετυμολογία, συχνά προβαίνουμε (α) σε αποκατάσταση μιας μορφής σε εποχή προγενέστερη από αυτή κατά την οποία μαρτυρείται, ή (β) σε αποκατάσταση μιας μορφής απαραίτητης για τον σχηματισμό ενός τύπου, η οποία όμως δεν μαρτυρείται καθόλου. Κάθε αποκατάσταση έχει διαφορετικό βαθμό βεβαιότητας, που άλλοτε φτάνει το 100% και άλλοτε μπορεί να είναι πολύ μικρότερη.

Για να προχωρήσουμε στη σύνδεση του ζητήματος της αποκατάστασης με αυτό των επί μακρόν ενεργών παραγωγικών μοντέλων στη νέα ελληνική, θέτουμε ερωτήματα όπως: (1) Μια νεοελληνική παράγωγη ή σύνθετη λέξη που έχει την ίδια σημασία με αυτή με την οποία μαρτυρείται η αντίστοιχη αρχαία, είναι απαραίτητο να προέρχεται από αυτή ή μπορεί να αποτελεί ανεξάρτητο παράλληλο σχηματισμό; (2) Μια νεοελληνική παράγωγη ή σύνθετη λέξη, που έχει μεν διαφορετική σημασία από αυτή με την οποία μαρτυρείται η αντίστοιχη αρχαία, αλλά πάντως η σημασία της προκύπτει από τις σημασιολογικές εξελίξεις (και σχέσεις) των στοιχείων σχηματισμού της, είναι απαραίτητο να προέρχεται από αυτή ή μπορεί να αποτελεί ανεξάρτητο παράλληλο σχηματισμό;

Για να απαντηθούν τα ερωτήματα αυτά εξετάζεται υλικό από παραγωγικά μοντέλα που ήταν και εξακολουθούν να είναι για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα ενεργά στην ιστορία της ελληνικής, αφού πρώτα αναδιατυπωθεί ο ορισμός της κληρονομημένης λέξης ως “αυτής που αποδεδειγμένα θα μπορούσε να σχηματιστεί οποιαδήποτε στιγμή μέσα σε ένα δεδομένο χρονικό διάστημα, καθώς τα στοιχεία που την αποτελούν και οι μορφολογικοί κτλ. κανόνες που παίρνουν μέρος στον συνδυασμό των στοιχείων αυτών είναι συνεχώς ενεργοί σε αυτό το χρονικό διάστημα”. Τα μορφολογικά σχήματα που έχουν διατηρήσει την παραγωγικότητά τους και που εξετάζονται εδώ είναι τα στερητικά επίθετα (βλ. 5.1), τα ουδ. σε $\alpha\mu\alpha$ (βλ. 5.2), τα αρσ. σε $\alpha\tau\eta\varsigma$ και $\alpha\tau\eta\varsigma$, τα ουδ. σε $\alpha\tau\eta\rho\iota$, τα επίθετα σε $\alpha\tau\acute{o}\varsigma$, και $\alpha\tau\iota\kappa\acute{o}\varsigma$ (βλ. 5.3), τα επίθετα σε $\alpha\iota\kappa\acute{o}\varsigma$ μαζί με τα ουσιαστικοποιημένα ουδ. σε $\alpha\iota\kappa\acute{o}$, πληθ. $\alpha\iota\kappa\acute{\alpha}$ (βλ. 5.4), σύνθετα ουσιαστικά και επίθετα (βλ. 5.5), ρήματα παράγωγα με προρηματικά, όπως $\alpha\pi\omicron\alpha$, $\xi\epsilon\alpha$ (< αρχ. $\acute{\epsilon}\kappa\alpha$), $\pi\alpha\rho\alpha\alpha$, $\kappa\alpha\tau\alpha\alpha$ κτλ., και σύνθετα με το $\xi\alpha\eta\alpha\alpha$ (< αρχ. $\acute{\epsilon}\xi\alpha\eta\alpha\alpha$) (βλ. 5.6), καθώς και άλλα ρήματα (βλ. 5.7), ενώ το ζήτημα της σχέσης αρχαίων και νεοελληνικών λέξεων τίθεται και για επιφωνήματα (βλ. 5.8).

Σε κάθε μορφολογική κατηγορία οι λέξεις ομαδοποιούνται σε ζεύγη στα οποία (1) δεν υπάρχουν φωνητικές διαφορές μεταξύ της παλιάς και της νέας λέξης ή οι διαφορές αυτές προβλέπονται από γνωστούς φωνητικούς κανόνες, π.χ. $\alpha\beta\acute{\alpha}\sigma\kappa\alpha\eta\tau\omicron\varsigma$ / ελνστ. $\acute{\alpha}\beta\acute{\alpha}\sigma\kappa\alpha\eta\tau\omicron\varsigma$, ή $\alpha\beta\acute{\alpha}\phi\tau\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ / ελνστ. $\acute{\alpha}\beta\acute{\alpha}\phi\tau\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$, (2) οι φωνητικές διαφορές μεταξύ της παλιάς και της νέας λέξης οφείλονται σε ειδικές φωνητικές εξελίξεις που συνέβησαν στη βάση ή στο παραγωγικό μόρφημα, π.χ. $\alpha\lambda\acute{\iota}\chi\eta\eta\tau\omicron\varsigma$ / ελνστ. $\acute{\alpha}\lambda\acute{\iota}\chi\eta\eta\tau\omicron\varsigma$, και (3) οι φωνητικές διαφορές μεταξύ της παλιάς και της νέας λέξης οφείλονται σε αντικατάσταση της υπάρχουσας μορφής ενός μορφήματος από μια άλλη, π.χ. $\alpha\gamma\acute{\iota}\alpha\tau\rho\epsilon\upsilon\tau\omicron\varsigma$ / ελνστ. $\acute{\alpha}\nu\acute{\iota}\alpha\tau\rho\epsilon\upsilon\tau\omicron\varsigma$. Εξετάζεται, επίσης, ο ρόλος του σημασιολογικού κριτηρίου στην αποδοχή της σχέσης της αρχαίας με τη νεότερη λέξη, και υποστηρίζεται ότι η ταύτιση της σημασίας δεν αρκεί για να τεκμηριωθεί η σχέση ανάμεσά τους, αν η νεότερη σημασία είναι απλώς η προβλεπόμενη από τη σύζευξη των στοιχείων που την αποτελούν και η σημασία των στοιχείων αυτών δεν έχει αλλάξει. Αντίθετα, η σχέση ανάμεσα στους δύο τύπους φαίνεται να τεκμηριώνεται πολύ καλύτερα, όταν η σημασία της νεότερης λέξης ερμηνεύεται ως εξέλιξη ή εξειδίκευση της σημασίας της παλιάς, ειδικά μάλιστα αν η νεότερη σημασία δεν μπορεί να ερμηνευθεί ως απόρροια της σημασίας των (νέων) στοιχείων που αποτελούν τη λέξη αυτή. Σε αυτό το πλαίσιο επιλέγονται για εξέταση διάφορα παραδείγματα από τις παραπάνω μορφολογικές κατηγορίες.

Από σημασιολογική άποψη, προτείνεται η συνεξέταση λέξεων παράγωγων από την ίδια βάση που ανήκουν στις κατηγορίες που εξετάστηκαν, π.χ. $\alpha\gamma\acute{\epsilon}\mu\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ / ελνστ. $\acute{\alpha}\gamma\acute{\epsilon}\mu\iota\sigma\tau\omicron\varsigma$ ‘που δεν έχει φορτωθεί σε καράβι’, $\gamma\acute{\epsilon}\mu\iota\sigma\mu\alpha$ / ελνστ. $\gamma\acute{\epsilon}\mu\iota\sigma\mu\alpha$ ‘φορτίο’, $\gamma\epsilon\mu\iota\sigma\tau\acute{o}\varsigma$ / ελνστ. $\gamma\epsilon\mu\iota\sigma\tau\acute{o}\varsigma$ ‘γεμάτος’, ή $\alpha\delta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\upsilon\tau\omicron\varsigma$ / αρχ. $\acute{\alpha}\delta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\upsilon\tau\omicron\varsigma$ ‘που δεν ήταν ποτέ δούλος’, $\delta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\mu\alpha$ / αρχ. $\delta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\mu\alpha$ ‘υπηρεσία’, $\delta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\upsilon\tau\eta\varsigma$ / ελνστ. $\delta\omicron\upsilon\lambda\epsilon\upsilon\tau\eta\varsigma$ ‘υπηρετής’ κτλ. Η αλλαγή στη σημασία μπορεί να είναι μεγάλη, όταν όμως γίνεται δεκτή για τη βάση, δεν υπάρχει κανένας λόγος να μη γίνει δεκτή για κάποιο από αυτά τα παράγωγα. Στη συνέχεια εξετάζονται αναλυτικότερα συγκεκριμένες περιπτώσεις ενδεχόμενων σχέσεων μεταξύ αρχαίας και νεότερης λέξης, π.χ.

άνοστος, καπνιστήρι, σκότωμα, Πολίτης, φόρεμα, κερατώνω κτλ. Επίσης, υποστηρίζεται ότι η μείωση της παραγωγικότητας ενός στοιχείου όσο πλησιάζουμε προς τη νέα ελληνική αυξάνει την πιθανότητα η λέξη που το περιέχει να συνεχίζει την παλιά, π.χ. νεοελλ. βοϊδολάτης < αρχ. βοηλάτης. Αντίθετα, όσο πιο ενεργή είναι η παραγωγικότητα συγκεκριμένων μορφολογικών στοιχείων τόσο αυξάνεται ο βαθμός αβεβαιότητας που υπάρχει στη σύνδεση ανάμεσα στη νεότερη λέξη και στον παλιότερο αντίστοιχο τύπο. Τέλος, σιωπηρά βελτιώνονται ετυμολογήσεις του ΑΚΝ, ειδικά όσον αφορά το ζήτημα της χρονολόγησης λέξεων ή τύπων, κάποιες από τις οποίες αναθεωρούνται βάσει των μαρτυριών που καταγράφονται σε λεξικά (Κριαράς, *LBG*) των οποίων, από τότε που πρωτοκυκλοφόρησε το ΑΚΝ, έχουν εκδοθεί επιπλέον τόμοι.

B.33. (σε συνεργασία με την Ελ. Παπαδάμου), «Archaisms and lexical borrowing: Greek archaisms in Turkish dialects», στο Χρ. Τζιτζιλής & Γ. Παπαναστασίου (επιμ.), *Γλωσσικές επαφές στα Βαλκάνια και στη Μ. Ασία / Language contact in the Balkans and Asia Minor*, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2018, 294-320.

Στην εργασία τίθεται το γενικότερο ερώτημα αν στις γλώσσες με τις οποίες η ελληνική ήρθε σε επαφή διασώζονται αρχαϊκά λεξιλογικά (και όχι μόνο) στοιχεία, και αν, ειδικότερα, τέτοια στοιχεία υπάρχουν στις τουρκικές διαλέκτους της Μικράς Ασίας, με τις οποίες η μακροχρόνια επαφή ελληνικής και τουρκικής είναι δεδομένη. Ο Πόντος, ιδιαίτερα, είναι μια περιοχή στην οποία συναντούμε πλήθος τέτοιων αρχαϊσμών. Το υλικό της εργασίας αντλείται από τον Tzitzilis (1987), σε συνδυασμό με το βιβλίο του Andriotis (1974) για τους αρχαϊσμούς της ελληνικής.

Γενικότερα τα δάνεια της ελληνικής στην τουρκική συνίστανται σε: (Α) αρχαϊσμούς και (Β) στα υπόλοιπα δάνεια. Οι αρχαϊσμοί μπορούν να διακριθούν σε: (1) καθαυτό λεξιλογικούς αρχαϊσμούς, και περαιτέρω σε: (α) αρχαϊσμούς που μαρτυρούνται μόνο σε τουρκικές διαλέκτους και όχι σε ελληνικές (βλ. 2.1), (β) λέξεις αμάρτυρες στην αρχαία ελληνική που αποκαθίστανται από τη μαρτυρία τους μόνο σε τουρκικές διαλέκτους (βλ. 2.2.1), (γ) λέξεις αμάρτυρες στην αρχαία ελληνική που αποκαθίστανται από τη μαρτυρία τους σε τουρκικές και σε ελληνικές διαλέκτους (βλ. 2.2.2), και (2) τουρκικές λέξεις με αρχαϊστικά φωνητικά (βλ. 3.1) και σημασιολογικά (βλ. 3.2) στοιχεία.

Όσον αφορά την κατηγορία 1α, ο μόνος τρόπος να δικαιολογηθεί η παρουσία των αρχαϊσμών είναι να δεχτούμε ότι οι λέξεις αυτές επιβίωσαν για ένα διάστημα στις ελληνικές διαλέκτους της Μικράς Ασίας, εξαφανίστηκαν στη συνέχεια από αυτές, αλλά εντωμεταξύ είχαν περάσει ως δάνεια στις τουρκικές διαλέκτους της περιοχής, όπου και διασώθηκαν.

Η αποκατάσταση αρχαίων ελληνικών λέξεων με βάση τις μαρτυρίες τους είτε μόνο σε τουρκικές διαλέκτους είτε συνδυαστικά σε τουρκικές και ελληνικές διαλέκτους είναι από μόνη της ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα (βλ. 2.2.1, 2.2.2). Πολλές από τις αποκατεστημένες λέξεις είναι υποκοριστικά, γεγονός που συμφωνεί με το ότι οι ελληνικές διάλεκτοι της Μικράς Ασίας έχουν την τάση να εμφανίζουν υποκοριστικά εκεί που άλλες προτιμούν τα πρωτότυπα ουσιαστικά. Το μεγαλύτερο μέρος του αποκατεστημένου, με αυτό τον τρόπο, λεξιλογίου αφορά τον Πόντο.

Στην κατηγορία των φωνητικών αρχαϊσμών ανήκουν λέξεις που θεωρητικά μπορεί να πέρασαν στην τουρκική είτε από αμάρτυρες σήμερα ποικιλίες της ελληνικής που διατήρησαν για ένα χρονικό διάστημα τα αρχαϊστικά αυτά στοιχεία είτε από γνωστές ποικιλίες, όπως η τσακωνική, που διατηρούν ως σήμερα τέτοια χαρακτηριστικά. Αφού αναφερθούν δύο περιπτώσεις διατήρησης των αρχαίων ελληνικών διπλών συμφώνων σε τουρκικές διαλέκτους, παρατίθενται φωνητικά φαινόμενα γνωστά από την τσακωνική, που επίσης μαρτυρούνται στις διαλέκτους αυτές: πρόκειται για τουρκικές λέξεις που διατηρούν το δωρικό /a:/, και για άλλες

που μαρτυρούν τις γνωστές από την τσακωνική τροπές /rδ/ > /nd/, /sk/ > /kk/, /tr/ > /tʃ/, /θr/ > /tʃ/ και /δ/ > /v/.

Στην ιωνική αποδίδεται η επιβίωση της λέξης σεϋτλον (αντί τεϋτλον), ενώ μη αττικές είναι λέξεις με -σσ- (αντί -ττ-), όπως *κασσίον και *κοσσίον. Αναφέρονται, επίσης, περιπτώσεις παρουσίας αρχαίων λέξεων με <H> που προφέρεται ως [e], και με <Ω> που προφέρεται ως [o] (ενώ έγινε [u] στην κοινή).

Στο σημασιολογικό επίπεδο, μιλούμε για αρχαϊσμούς όταν στις τουρκικές διαλέκτους διατηρούνται λέξεις με σημασίες που βρίσκονται πλησιέστερα στις αρχαίες από ό,τι οι σημασίες με τις οποίες οι ίδιες λέξεις διατηρούνται στις νεοελληνικές διαλέκτους (βλ. 3.2).

Ενδιαφέρουσα είναι, επίσης, η κατανομή των αρχαϊσμών, η οποία γίνεται με γνώμονα, κυρίως, την παρουσία τους στις (ελληνικές και τουρκικές) ποντιακές διαλέκτους – ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις που αρχαϊσμοί μαρτυρούνται στην κοινή τουρκική, ή που χρησιμοποιείται ως κριτήριο η παρουσία τους στην Κύπρο ή στην Καππαδοκία. Οι κατηγορίες προκύπτουν από συνδυασμούς που λαμβάνουν υπόψη σε ποιες (1) ελληνικές και (2) τουρκικές διαλέκτους παρατηρούνται, π.χ. (α) αρχαϊσμοί μαρτυρημένοι μόνο στις ελληνικές και τις τουρκικές ποντιακές διαλέκτους, (β) αρχαϊσμοί μαρτυρημένοι μόνο στις ελληνικές ποντιακές διαλέκτους και σε τουρκικές διαλέκτους του Πόντου και άλλων περιοχών, (γ) αρχαϊσμοί μαρτυρημένοι μόνο στις ελληνικές ποντιακές διαλέκτους και σε τουρκικές διαλέκτους μόνο άλλων περιοχών, κτλ.

Η κατανομή μπορεί να μας οδηγήσει σε συμπεράσματα όσον αφορά την παλιότερη κατανομή των αρχαϊσμών στη μεσαιωνική ελληνική και σε πρωιμότερες μορφές των νεοελληνικών διαλέκτων. Συμπερασματικά, δεν μπορεί κανείς παρά να παρατηρήσει ότι, μέσω και των αρχαϊσμών, διαφαίνεται η έκταση της ελληνοτουρκικής επαφής και επίδρασης, η οποία άφησε σημαντικά ίχνη στην τουρκική γλώσσα και τις διαλέκτους της.

B.34. «Main phonetic changes in Ancient Greek obscuring the PIE ablaut» στο G. Giannakis, L. Conti, J. de la Villa & R. Fornieles (επιμ.), *Synchrony and diachrony of Ancient Greek. Language, Linguistics and Philology. Essays in Honor of Emilio Crespo*, Berlin & Boston: De Gruyter, 2021, 193-211.

Στόχος της εργασίας είναι να περιγράψει τις επιπτώσεις που είχαν βασικές φωνητικές εξελίξεις από την ΠΙΕ ως την ελληνιστική εποχή στον ρόλο και στη μορφή της ΠΙΕ μετάπτωσης στην αρχαία ελληνική. Συγκεκριμένα το πώς βασικές φωνητικές εξελίξεις, από την ΠΙΕ εποχή ως και το τέλος της ελληνιστικής (5ος / 6ος αι. μ.Χ.), συνετέλεσαν στο να καταστήσουν το φαινόμενο της μετάπτωσης μη παραγωγικό, και πώς οι φωνητικές αυτές εξελίξεις συνέβαλαν ώστε τα αποτελέσματα της μετάπτωσης να σταματήσουν σταδιακά να γίνονται αισθητά στους ομιλητές.

Αφού δοθούν σύντομες πληροφορίες για τον μορφολογικό ρόλο της μετάπτωσης στην ΠΙΕ, και στο πώς αυτός πρέπει να εμφανιζόταν π.χ. στην πρωτοελληνική, διαπιστώνεται η τάση να μειωθεί ο ρόλος των μεταπτωτικών βαθμίδων στη δήλωση μορφολογικών κατηγοριών. Χαρακτηριστικό της αρχαίας ελληνικής είναι αφενός ότι οι βασικοί φωνητικοί νόμοι που τη διαμόρφωσαν δεν επηρέασαν τα φωνήεντα, δηλ. τους ίδιους τους φορείς της ΠΙΕ μετάπτωσης, και αφετέρου ότι η ελληνική κατέστησε λειτουργικότερες τις τρεις από τις πέντε βαθμίδες της (μορφές C_1eC_2 – C_1oC_2 – C_1C_2). Ο ρόλος όμως και αυτής της μετάπτωσης επίσης μειώθηκε σταδιακά, ενώ ταυτόχρονα μεγάλωσε, αντισταθμιστικά, ο ρόλος της δήλωσης των μορφολογικών κατηγοριών με μορφήματα.

Τα φωνητικά φαινόμενα που επηρέασαν τον ρόλο της μετάπτωσης διακρίνονται σε δύο ομάδες: (1) αυτά που αφορούν τους ίδιους τους φορείς της μετάπτωσης, δηλαδή τα φωνήεντα:

(α) οι εξελίξεις των λαρυγγικών, με διαφορετικές επιπτώσεις όταν βρίσκονταν πριν ή μετά το φωνήεν της ρίζας (πρβ. και τον ρόλο τους στις ονομαζόμενες “δυσύλλαβες” ρίζες), (β) οι εξελίξεις των συλλαβικών ενήχων (που επηρεάζουν κυρίως τη μηδενική βαθμίδα), (γ) οι αντεκτάσεις (που επηρεάζουν κυρίως τις βαθμίδες ε και ο), (δ) οι εξελίξεις (και η συχνή αποβολή) του πίσω ημιφώνου (F) σε σχέση με τη διατήρηση της φωνηεντικής του μορφής ([u]), που επηρεάζουν κυρίως τη μηδενική βαθμίδα, (ε) οι μονοφθογγισμοί των διφθόγγων [ei] και [ou], και (2) όταν αφορούν τη δομή της ΠΙΕ ρίζας: (α) οι εξελίξεις των χειλοϋπερωικών, (β) οι εξελίξεις του ΠΙΕ *s, ανάλογα με τη θέση του.

B.35. «Η ελληνική και άλλες γλώσσες: λεξιλογικός δανεισμός και ιστορία», στο Θέματα λογοτεχνίας 64, 2021, 69-95 (υπό εκτύπωση).

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να δώσει αναγκαστικά συνοπτικές πληροφορίες για την τύχη και τις αλλαγές (και μέσω του δανεισμού) του ελληνικού λεξιλογίου, από την ΠΙΕ ως τη σύγχρονη ελληνική. Η εξέταση γίνεται σε συνδυασμό με την ιστορική διαδρομή των Ελλήνων, και διακρίνεται σε περιόδους: προϊστορία, πρωτοϊστορία ως την αρχαϊκή εποχή, κλασική εποχή, ελληνιστική και ελληνορωμαϊκή εποχή, μεσαιωνική εποχή, Τουρκοκρατία, σύγχρονη εποχή. Γενικά η πρόθεση του άρθρου είναι να δείξει με απλό τρόπο πώς συμπλέκονται η ιστορία και η γλώσσα, με βάση το ελληνικό παράδειγμα.

(1) Από την προϊστορική εποχή δίνονται παραδείγματα από το αρχαίο ελληνικό λεξιλόγιο ινδοευρωπαϊκής προέλευσης. (2) Για την πρωτοϊστορία ως την αρχαϊκή εποχή γίνεται αναφορά στις πληροφορίες που μας παρέχονται, από τη γραμμική Β, σε πρώιμα δάνεια της ελληνικής από σημιτικές γλώσσες (π.χ. χιτών, χρυσός) και αργότερα, στην αλφαβητική ελληνική, σε μεταγενέστερα από τις ίδιες γλώσσες (π.χ. γράμματα του αλφαβήτου), αλλά και στο άλυτο πρόβλημα του προελληνικού υποστρώματος και στις λεξιλογικές οφειλές σε αυτό. Επίσης, στις επιπτώσεις που είχε ή μπορεί να είχε ο Α΄ και ο Β΄ Αποικισμός σε θέματα δανεισμού, καθώς έφερε τους Έλληνες σε επαφή με Αιγύπτιους, Φοίνικες, λαούς της Ιταλίας, και γενικά της ανατολικής και της δυτικής Μεσογείου κτλ. (3) Για την κλασική εποχή αναφέρονται οι ανταλλαγές λεξιλογίου μεταξύ π.χ. Ελλήνων και Περσών, Φρυγών, Θρακών (αλλά και Αιγυπτίων κτλ.), αλλά και οι αλλαγές που συμβαίνουν στο αρχαιοελληνικό λεξιλόγιο λόγω των σημαντικών πολιτισμικών κτλ. εξελίξεων στον ελληνικό χώρο. (4) Για την ελληνιστική και ελληνορωμαϊκή εποχή περιγράφονται θεμελιώδεις αλλαγές που συνδέονται με την αύξηση της σφαίρας επιρροής της ελληνικής, λόγω των κατακτήσεων του Μ. Αλεξάνδρου, αλλά και η επαφή της με τη λατινική και οι αμοιβαίες οφειλές της μιας γλώσσας στην άλλη. Προφανώς σε αυτή την ιστορική στιγμή η αλλαγή στη θρησκεία επιφέρει επίσης δάνεια (από την εβραϊκή ή την αραμαϊκή) και άλλες αλλαγές. (5) Για τη μεσαιωνική εποχή τονίζεται η σχέση με νέους λαούς, όπως οι Σλάβοι, οι Άραβες, οι Βενετσιάνοι και άλλοι Ιταλοί και Δυτικοευρωπαίοι. (6) Για την εποχή από την τουρκική κατάκτηση ως τον 19ο αιώνα, αναφέρονται οι αλληλεπιδράσεις με την τουρκική, αλλά και με άλλες γλώσσες βαλκανικών λαών (π.χ. αλβανική), στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. (6) Για τη σύγχρονη εποχή τίθενται τα ζητήματα της δημιουργίας της νεοελληνικής κοινής, και της επαφής της ελληνικής με δυτικοευρωπαϊκές γλώσσες, με αποτέλεσμα τον δανεισμό σε πολλά επίπεδα, αφενός λαϊκό και αφετέρου λόγιο: από την αρχαία, από ξένες γλώσσες (μεταφραστικό, δανεισμό με αναγνώριση κτλ.), αλλά και της διγλωσσίας.

Τέλος, δίνονται πληροφορίες για την ελληνική στη Δύση, με τις δυτικές (κυρίως) γλώσσες να λαμβάνουν από την ελληνική είτε λέξεις είτε λεξιλογικά στοιχεία, τα οποία αξιοποιούν για τη

δημιουργία επιστημονικού κυρίως λεξιλογίου (που συχνά “επιστρέφει” στη νέα ελληνική μέσω των δανείων από αναγνώριση).

B.36. «Στα όρια μεταξύ ετυμολογίας και μορφολογίας», στο Χρ. Τζιτζιλής & Γ. Παπαναστασίου (επιμ.), *Ελληνική και βαλκανική ετυμολογία / Greek and Balkan etymology* (υπό έκδ.).

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει και να επιχειρήσει να δώσει απαντήσεις σε προβληματισμούς σχετικούς με τα ακόλουθα ζητήματα: Ποια γλωσσικά στοιχεία έχουν ετυμολογία; Πώς συνδέεται η απάντηση στο ερώτημα αυτό με τις διαδικασίες σχηματισμού (και μετασχηματισμού) των λέξεων, όπως τις εξετάζει η μορφολογία; Ποια είναι η σχέση μεταξύ της ετυμολογίας και της διαχρονικής ή συγχρονικής μορφολογίας και ποια τα όρια ανάμεσά τους; Μπορούν απαντήσεις σε ερωτήματα όπως αυτά να δώσουν λύσεις σε ετυμολογικά ζητήματα της νέας ελληνικής;

Υποστηρίζεται, αρχικά, ότι ελάχιστη μονάδα που έχει ετυμολογία είναι το μόρφημα, και στη συνέχεια το γλωσσικό σημείο με τις δύο πλευρές του (και όχι ο φθόγγος ή το φώνημα, ούτε η σημασία, που έχουν προέλευση, και όχι ετυμολογία). Με αφορμή απόψεις του Durkin (2009), γίνεται δεκτό ότι δεν μπορεί να έχουν ετυμολογία κυρίως οι “monomorphemic words”, αφού αυτό θα απέκλειε από την ετυμολογία όλες τις λέξεις που είναι συνδυασμοί λεξικού και κλιτικού μορφήματος (προφανώς ο Durkin έχει στον νου του την αγγλική). Δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι η προσοχή μας στην ετυμολογία του μορφήματος μπορεί να διαλευκάνει, τουλάχιστον στην ελληνική, ετυμολογικά προβλήματα που εξακολουθούμε να αντιμετωπίζουμε. Επίσης, ξεκινάμε με την παραδοχή ότι από γενιά σε γενιά κληρονομούνται και οι κλιτοί τύποι, επομένως τίθεται το ερώτημα αν μπορούμε να μιλάμε για την ετυμολογία του νεοελλ. γράφεις (και όχι μόνο του γράφω), και συμπεραίνουμε ότι η λημματογραφητέα (και επομένως ετυμολογίσιμη) ύλη διαφέρει από γλώσσα σε γλώσσα, ανάλογα με τη λεξικογραφική της παράδοση (πρβ. τη λατινική που λημματογραφεί το *α' εν.*, και τη γαλλική που λημματογραφεί το απαρέμφατο κτλ.). Φαίνεται, έτσι, ότι άλλη εικόνα θα είχαμε αν ετυμολογούσαμε π.χ. το νεοελλ. *έλυσα* (< αρχ. *ἔλυσα*) και άλλη τώρα που ετυμολογούμε π.χ. το νεοελλ. *λύνω* (< αρχ. *λύω*), οπότε θα είχαμε μια εικόνα “ταύτισης” του παλιού και του νεότερου τύπου. Με την περιγραφή αυτή θέλουμε να δείξουμε πώς μπορούμε και πρέπει να εκμεταλλευτούμε την ετυμολογία π.χ. του συνοπτικού θέματος, για να λύσουμε ετυμολογικές αναρωτήσεις.

Στη συνέχεια, με αναφορά στο ονοματικό σύστημα, διαπιστώνουμε πως η συνειδητοποίηση ότι υπάρχουν ονόματα που κατά την κλίση τους έχουν κοινή γενική πτώση μπορεί να δώσει νέες απαντήσεις σε “προβληματικές” ετυμολογήσεις, και δεχόμαστε ότι (α) αρσενικά όπως *ακαμάτης*, (β) ουδέτερα όπως *τραγί*, και κυρίως (γ) θηλυκά όπως *βλαστήμια*, *ορφάνια*, *παρηγόρια*, κτλ. μπορούν χωρίς κανένα πρόβλημα να αναχθούν στα αρχ. *ἀκάματος*, (β) *τράγιον*, *βλασφημία*, *ὄρφανία*, *παρηγορία*, με βάση τη γεν. του εν. Με όχημα τη γενική μπορεί, επίσης, κανείς να ερμηνεύσει μετακινήσεις του τόνου (π.χ. *δικέλλα* < αρχ. *δίκελλα*), για τις οποίες ως τώρα αναγκαζόταν να “παρεμβάλει” ουδ. υποκοριστικά (*δικέλλα* < *δικέλλ(ι) μεγεθ.* - *α* < μsn. *δικέλλιον* υποκορ. του αρχ. *δίκελλ(α) -ιον*). Η γεν. πληθ. μπορεί επίσης να είναι όχημα για τέτοιες μετακινήσεις του τόνου, π.χ. *πτερούγα* < μsn. *πτερούγα* < αρχ. *πτέρυξ* με βάση τη γεν. πληθ. *πτερύγων* (και όχι < μsn. *πτερούγα* < **πτερούγ(ι) μεγεθ.* - *α* < αρχ. *πτερύγιον* υποκορ. του αρχ. *πτέρυξ*).

Στο ρηματικό σύστημα, η αξιοποίηση του (γνωστού) ρόλου του συνοπτικού θέματος επίσης μπορεί να οδηγήσει σε νέες ετυμολογήσεις, αρκεί να αποσαφηνιστεί το σχήμα του μεταπλασμού ή ο τρόπος δημιουργίας ενός νέου συνοπτικού θέματος που συνέβη κατά

περίπτωση. Με τον τρόπο αυτό προτείνονται νέες ετυμολογήσεις για ρήματα ή τύπους όπως πασχίζω, αρχίζω, βηχώ, κλωσώ, φεγγίζω, πληγώνω, κτλ.

Έχοντας συνειδητοποιήσει τον κεντρικό ρόλο του μορφήματος στην ετυμολογία, μπορούμε να δώσουμε απαντήσεις όσον αφορά τη σχέση παράγωγων και σύνθετων λέξεων που περιέχουν π.χ. το μόρφημα αγκαθ- (< αρχ. ἀκανθ-), με αντίστοιχες παλιότερες λέξεις, οπότε αγκαθερός (< ελνστ. ἀκανθηρός), γαιΐδουράγκαθο (< ελνστ. ή μιν. γαιΐδουράκανθον), κτλ. Παρατίθενται στη συνέχεια παρόμοιες περιπτώσεις, που βέβαια δεν αναγκάζουν, αλλά δεν αποκλείουν κιόλας, να επανεξετάσουμε σχέσεις προέλευσης ανάμεσα σε νεότερες λέξεις με το μόρφημα τραγουδ- (< αρχ. τραγωδ-) και σε αντίστοιχες παλιές.

Όσον αφορά παραγωγικά μορφήματα, τονίζεται ότι η αποδοχή σχέσεων κληρονομιάς μεταξύ νεότερων λέξεων π.χ. με τα μορφήματα ξε-, ξανα- και αντίστοιχων αρχαίων με τα έξ-, έξ-ανα- είναι μονόδρομος για τη δημιουργία των νεότερων μορφημάτων, και καθιστά τις λέξεις που τα περιέχουν αναγκαστικό τμήμα της ετυμολογίσιμης ύλης της νέας ελληνικής.

Παραβάλλονται, τέλος, αντίστοιχοι προβληματισμοί που αφορούν την ετυμολογία αρχαίων ελληνικών λέξεων ή τύπων, όπως καταγράφονται σε ετυμολογικά λεξικά της αρχαίας ελληνικής.

B.37. «The etymological dictionaries of Ancient Greek as a source of information about language contact», στο Χρ. Τζιτζιλής & Γ. Παπαναστασίου (επιμ.), *Γλωσσικές επαφές στα Βαλκάνια και στη Μ. Ασία 2 / Language contact in the Balkans and Asia Minor 2* (υπό έκδ.).

Σκοπός της μελέτης είναι να εξετάσει τα ετυμολογικά λεξικά της αρχαίας ελληνικής ως πηγή πληροφοριών για στον λεξιλογικό δανεισμό, που είναι το πιο ορατό αποτέλεσμα των γλωσσικών επαφών. Διευκρινίζεται κατ' αρχάς τι αποτελεί τη λημματογραφητέα ύλη των δύο λεξικών, πώς συνδέεται αυτή με την ύλη των ερμηνευτικών λεξικών (π.χ. *LSJ Suppl.*) και τι σημαίνει αυτό για την εικόνα των γλωσσικών επαφών της ελληνικής, αφού γίνεται δεκτό ότι ειδικά για την ελληνορωμαϊκή εποχή από τον 2ο/1ο αι. π.Χ. έως τον 4ο/5ο αιώνα μ.Χ. – δεν είναι καθόλου αυτονόητο τι επιλέγεται ως ύλη προς ετυμολόγηση.

Αρχικά προβληματιζόμαστε για τη σχέση ανάμεσα στις γλωσσικές επαφές και τις πραγματικές, με δεδομένο ότι υπάρχουν (προ)ϊστορικές, τουλάχιστον, επαφές για τις οποίες, ενώ έχουμε τεκμηριώσεις από άλλες επιστήμες, δεν μπορούμε να τις ανιχνεύσουμε στο λεξιλόγιο – για πολλούς και ποικίλους λόγους, που δεν έχουν να κάνουν με τις μαρτυρίες μας της αρχαίας ελληνικής αλλά κυρίως με τις μαρτυρίες από άλλες γλώσσες. Ζητήματα ιστορικά, επίσης, όπως η θέση της κοιτίδας των Ινδοευρωπαίων, η διαδρομή που ακολούθησαν τα ελληνικά φύλα, οι λαοί που συνάντησαν κατά τη διαδρομή τους κτλ. συμβάλλουν στην άγνοιά μας για την προέλευση ενός τμήματος του αρχαίου ελληνικού λεξιλογίου. Κεντρικό είναι επίσης το ζήτημα της άγνοιας που έχουμε για τη γλωσσική κατάσταση στην Ελλάδα πριν τους Έλληνες (βλ. παρακάτω), αλλά και η γλωσσική κατάσταση στις περιοχές που αποίκισαν οι Έλληνες με τον Α΄ και τον Β΄ Αποικισμό. Οι γνώσεις μας δεν βελτιώνονται αναγκαστικά καθώς πλησιάζουμε σε νεότερες εποχές. Οι ιδιαιτερότητες της κάθε περιόδου είναι εμφανείς, όσον αφορά τις πληροφορίες μας για την ιστορική αλλά και τη γλωσσική κατάσταση σε περιοχές στις οποίες βρέθηκαν οι Έλληνες ακόμη και κατά την ελληνοιστική εποχή.

Πέρα από τους ιστορικούς, υπάρχουν και καθαρά γλωσσικοί ή πρακτικοί λόγοι για τους οποίους υπάρχει διαφοροποίηση από λαό σε λαό, όσον αφορά τις γνώσεις μας για την επαφή τους με τους Έλληνες, π.χ. το πλήθος των κειμένων από κάθε περίοδο, αλλά κυρίως η απουσία γνώσεων για πολλές από τις γλώσσες με τις οποίες ήρθε σε επαφή η ελληνική, σε συνδυασμό με τον τρόπο καταγραφής τους (εικονογράμματα, σφηνοειδής γραφή, συλλαβικά συστήματα,

συμφωνικά αλφάβητα, πλήρη αλφάβητα κτλ.). Κάποτε, βέβαια, η τωρινή άγνοιά μας συνδέεται με το μικρό ενδιαφέρον που έχει δοθεί στις σχέσεις π.χ. της αραβικής με την ελληνική.

Ακολουθεί μια σύντομη παρουσίαση των τριών βασικών σύγχρονων ετυμολογικών λεξικών της αρχαίας ελληνικής (GEW του Hj. Frisk, DELG του P. Chantraine και EDG του R. S. P. Beekes) και η απόφαση να εξεταστούν τελικά το DELG *Suppl.* και το EDG, επειδή αυτά περιλαμβάνουν και ενσωματώνουν τις απόψεις του πρώτου. Επίσης, τονίζεται ότι στα λεξικά λημματογραφείται η βασική λέξη κάθε οικογένειας, μερικές φορές αρκετά πολυπληθούς, ενώ άλλες έως και μονομελούς. Λήμματα όπως *ἄγω* και *ἀκινάκης* εμφανίζονται ως ισότιμες λέξεις σε κάθε λεξικό, αλλά δεν έχουν ισότιμη παρουσία στη γλώσσα. Επισημαίνεται, ακόμη, ότι μερικές φορές, ειδικά για τα δάνεια, δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε αν έχουν πράγματι περάσει στη γλώσσα ή αν η καταγραφή τους σε ένα ελληνικό κείμενο δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά ότι κάποιος λαός χρησιμοποιεί τη συγκεκριμένη λέξη (που απλώς μεταγράφεται με το ελληνικό αλφάβητο).

Στη συνέχεια εξετάζονται τα δάνεια ανά γλώσσα προέλευσης, και διαπιστώνεται ότι στο ένα άκρο βρίσκονται αυτά από γλώσσες για τις οποίες έχουμε ακριβή πληροφόρηση, όπως είναι η λατινική, στο άλλο τα δάνεια εντελώς άγνωστης προέλευσης, και ενδιάμεσα: (α) λέξεις γνωστής γλώσσας προέλευσης, χωρίς να μας μαρτυρείται ο πρόδρομος της ελληνικής λέξης, (β) λέξεις προερχόμενες από μια ομάδα/οικογένεια γλωσσών, χωρίς να είμαστε βέβαιοι για το ποια είναι η συγκεκριμένη γλώσσα, (γ) λέξεις για τις οποίες απλώς εικάζεται η προέλευσή τους από μια ομάδα/οικογένεια γλωσσών, (δ) λέξεις για τις οποίες η όποια σύνδεση με ομάδα/οικογένεια γλωσσών είναι στο επίπεδο της απλής υπόθεσης, (ε) λέξεις οι οποίες απλώς εντάσσονται σε μια ασαφή κατηγορία, π.χ. “Mediterranean”, “Aegean”, “Oriental”, κτλ., (στ) λέξεις που ανήκουν στο άγνωστο υπόστρωμα της ελληνικής.

Ξεκινώντας από τα λατινικά, διαπιστώνουμε (α) τη μακρόχρονη επαφή των δύο λαών, που αντικατοπτρίζεται και στον δανεισμό, (β) τη μεγάλη μας βεβαιότητα για τις λέξεις λατινικής προέλευσης, (γ) την απουσία τμήματος του λατινογενούς λεξιλογίου από τα ετυμολογικά λεξικά. Ελάχιστα όμως είναι τα γνωστά δάνεια από τις κελτικές γλώσσες, τις τευτονικές γλώσσες και την ετρουσική. Προχωρώντας στα Βαλκάνια, αντιμετωπίζουμε τις προβληματικές περιπτώσεις της ιλλυρικής, της θρακικής, και κυρίως του προελληνικού υποστρώματος, για το οποίο τα δύο ετυμολογικά λεξικά δίνουν εντελώς διαφορετική εικόνα: το EDG αποδίδει, με αμφιλεγόμενα κριτήρια που βασίζονται σε παλαιότερη θεωρία του Furnée, συγκεκριμένες λέξεις στο υπόστρωμα αυτό, ενώ το DELG απορρίπτει το σκεπτικό αυτής της θεωρίας. Το αποτέλεσμα είναι ο τεράστιος συγκριτικά αριθμός δανείων που το EDG αποδίδει στην προελληνική και η παραδοχή της άγνοιάς μας για την προέλευση των λέξεων αυτών από το DELG. Η απόδοση κάποιων λέξεων σε ένα “Mediterranean/Aegean” υπόστρωμα (DELG, EDG) είναι εξίσου αμφιλεγόμενη, αν και ο αριθμός τους στα λεξικά είναι σχετικά μικρός, ενώ το ίδιο ισχύει και για το “European substratum”.

Περνώντας στην Ανατολή, εξετάζονται τα δάνεια που αποδίδονται στη φρυγική, στη λυδική, στη λυκιακή (πολύ λίγα), και στις γλώσσες του Ανατολικού κλάδου της ινδοευρωπαϊκής. Διαφορετική είναι η κατάσταση με τις ιρανικές γλώσσες, όπου τα προβλήματα συνδέονται με τη μακρά ιστορία των επαφών αλλά και με το πλήθος των ιρανικών γλωσσών (περσική, κτλ.). Οι λέξεις ινδικής προέλευσης είναι και αυτές σχετικά λίγες, ενδεικτικές των περιορισμένων χρονικά επαφών ανάμεσα στην ινδική και στην ελληνική, και λόγω της απόστασης.

Συνεχίζοντας με την αιγυπτιακή, διαπιστώνουμε το χρονικό εύρος των επαφών, που έχει ως αποτέλεσμα έναν ικανό αριθμό δανείων (αλλά και μεταγραφών), ενώ ως προς τις σημιτικές γλώσσες, από τις οποίες τα δάνεια είναι σαφώς περισσότερα, το βασικότερο πρόβλημα είναι η δυσκολία εντοπισμού της ακριβούς γλώσσας από την οποία έγινε ο δανεισμός, εξαιτίας και του

γεγονότος ότι οι περισσότερες (αρχαίες) σημειτικές γλώσσες γράφονται με συστήματα γραφής που σημειώνουν μόνο τα σύμφωνα. Οι επαφές πάντως των Ελλήνων με ομιλητές σημειτικών γλωσσών δεν σταμάτησαν ποτέ καθ' όλη την περίοδο που εξετάζουμε – ειδικά μάλιστα με τους Άραβες εντείνονται κατά τον Μεσαίωνα.

Προς το τέλος, παρατίθενται δάνεια από εντελώς άγνωστες γλώσσες προέλευσης, καταγράφονται περιπτώσεις όπου προβληματιζόμαστε για το αν έχουμε δανεισμό ή κοινή κληρονομιά από συγκεκριμένη ινδοευρωπαϊκή γλώσσα, ενώ καταλήγουμε με ενδεικτικά παραδείγματα δανεισμού με αντίστροφη φορά, από την ελληνική προς άλλες γλώσσες, όπου διαπιστώνεται η προτίμηση των λεξικών να παραθέσουν δάνεια προς τα λατινικά.

Συμπερασματικά, επαναλαμβάνεται η μεγάλη διαφορά, μεταξύ των δύο λεξικών, όσον αφορά τα δάνεια από την προελληνική, επισημαίνοντας ως μεγάλη αδυναμία του EDG την επιλογή του να θεωρήσει προελληνικές πάρα πολλές λέξεις της αρχαίας ελληνικής, αποτρέποντας τον μελλοντικό ερευνητή να αναζητήσει στις λέξεις αυτές μια διαφορετική προέλευση.

B.38. «Η ιστορία της ελληνικής γλώσσας και η ιστορία των ομιλητών της: μια διαλεκτική σχέση», στο Κ. Gortych-Michalak (επιμ.), *Πρακτικά του Συνεδρίου “Νεοελληνικές αναζητήσεις / Modern Greek queries”*, Ροζναί, 16-18 Απριλίου 2015 (υπό έκδ.).

Κεντρική ομιλία στο συνέδριο “Νεοελληνικές αναζητήσεις / Modern Greek queries”, Ροζναί, 16-18 Απριλίου 2015, όπου ήμουν προσκεκλημένος ομιλητής.

Σε ενημερωμένη και επαυξημένη μορφή το κείμενο δημοσιεύεται στο περιοδικό *Θέματα λογοτεχνίας* 64, 2021, 69-95. Βλ. παραπάνω, B.35.

Υπό προετοιμασία

Μονογραφίες

1. Ινδοευρωπαϊκή μετάπτωση και αρχαία ελληνική γλώσσα

Θα εξετάζεται η τύχη της ινδοευρωπαϊκής μετάπτωσης στην ελληνική, ως και την ελληνιστική εποχή, με αναφορά στις διαδικασίες που συνέβαλαν στον εριορισμό της λειτουργικότητάς της, αλλά και στους τρόπους που σταδιακά επέλεξε η γλώσσα για να αντικαταστήσει τον ρόλο της. Βλ. και παραπάνω B.34.

2. Ετυμολογικά της ελληνικής γλώσσας

Θα εξετάζονται πτυχές της ετυμολογίας της νέας ελληνικής, σε σχέση κυρίως με θεωρητικά ζητήματα που προκύπτουν από τη σχέση νεότερων λέξεων με αντίστοιχες αρχαίες. Βλ. και παραπάνω A.5, B.32, B.36.

Άρθρα

1. «Λεξιλόγιο της ινδοευρωπαϊκής», στο Ν. Παντελίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας* (Αθήνα: Gutenberg, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 5-8 σελίδες).

2. «Φωνολογία της αρχαίας ελληνικής», στο Ν. Παντελίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας* (Αθήνα: Gutenberg, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 8-12 σελίδες).

3. «Λεξιλόγιο της αρχαίας ελληνικής», στο Ν. Παντελίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας* (Αθήνα: Gutenberg, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 8-12 σελίδες).

4. «Νεοελληνική ορθογραφία: Εξελιξείς από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα», στο Ν. Παντελίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας* (Αθήνα: Gutenberg, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 8-12 σελίδες).
5. «Calques (Hellenistic Greek, Medieval Greek, Modern Greek)», στο G. Giannakis (ed.), *EGLL* (Brill, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 3000 λέξεις).
6. «Contract verbs (Hellenistic Greek, Medieval and Modern Greek)», στο G. Giannakis (ed.), *EGLL* (Brill, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 2000 + 2000 λέξεις).
7. «Greek Lexicon, Structure and Origin of (Hellenistic Greek, Medieval Greek)», στο G. Giannakis (ed.), *EGLL* (Brill, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 2000 + 2000 λέξεις).
8. «Greek Writing Systems (Modern Greek Writing System)», στο G. Giannakis (ed.), *EGLL* (Brill, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 2000 λέξεις).
9. «Misspelling (Modern Greek Writing System)», στο G. Giannakis (ed.), *EGLL* (Brill, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 2000 λέξεις).
10. «Orthography (General Remarks, Historical Orthography)», στο G. Giannakis (ed.), *EGLL* (Brill, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 500 + 2000 λέξεις).
11. «South Eastern Dialects (modern dialect subgroup)», στο G. Giannakis (ed.), *EGLL* (Brill, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 5000 λέξεις).
12. «Borrowing (internal)», στο G. Giannakis (ed.), *EGLL* (Brill, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 2000 λέξεις).
13. «Dialect maps», στο G. Giannakis (ed.), *EGLL* (Brill, υπό προετοιμασία) (επιθυμητή έκταση: 2000 λέξεις).

9.Γ Δημοσιεύματα με εκλαϊκευτικό χαρακτήρα (παρατίθενται με χρονολογική σειρά)

Πριν από την εκλογή μου στη βαθμίδα του Λέκτορα

Γ.1. «Γλωσσικός δανεισμός», στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001, 45-49.

Στο άρθρο αυτό παρουσιάζεται το φαινόμενο του γλωσσικού – και ιδιαίτερα του λεξιλογικού – δανεισμού με έμφαση στη νεοελληνική πραγματικότητα. Αναφέρεται η διάκριση λαϊκού και λόγιου δανεισμού, η διαφορά του εξωτερικού από τον εσωτερικό και τον διαχρονικό δανεισμό και η διάκριση άμεσων και μεταφραστικών δανείων· επίσης, η φωνολογική και μορφολογική προσαρμογή τους. Δύο κατηγορίες δανείων εξετάζονται ξεχωριστά, τα αντιδάνεια και οι λέξεις που η νεοελληνική δανείστηκε από άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, στις οποίες αυτές είχαν σχηματιστεί με βάση αρχαία ελληνικά ή λατινικά στοιχεία. Τέλος, αναφέρονται περιπτώσεις όπου αντικείμενο του δανεισμού είναι ένα φωνητικό ή μορφολογικό στοιχείο ή ένα συντακτικό φαινόμενο.

Γ.2. «Γλώσσα και γραφή», στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001, 68-72.

Στο άρθρο αυτό παρουσιάζονται τα διαφορετικά είδη γραφής – σημασιογραφικά και φωνογραφικά – με έμφαση στα φωνογραφικά, στα οποία ανήκουν τόσο τα συλλαβικά (π.χ. η γραμμική Β) όσο και τα – ιδιαίτερα διαδεδομένα σήμερα – αλφαβητικά. Αναφέρεται η αρχή της αμφιμονοσημαντότητας, η οποία συχνότατα καταστρατηγείται εξαιτίας της ιστορικής ορθογραφίας, και καταγράφονται τα σημαντικότερα είδη γραφής που χρησιμοποιούνται σήμερα στον κόσμο, ενώ παρατίθενται σε πίνακα τα γραφήματα του λατινικού, του αγγλικού, του γαλλικού, του γερμανικού και του ισπανικού αλφαβήτου.

Γ.3. «Γραμματικές της νέας ελληνικής», στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001, 185-188.

Στο άρθρο αυτό επιχειρείται μια παρουσίαση των σημαντικότερων εγχειριδίων γραμματικής και συντακτικού που κυκλοφορούν σήμερα για τη νέα ελληνική. Προηγείται μια σύντομη ιστορική αναδρομή στις παλαιότερες γραμματικές της νεοελληνικής γλώσσας.

Γ.4. «Λεξικά της νέας ελληνικής», στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001, 189-193.

Στο άρθρο αυτό, ύστερα από μια σύντομη αναδρομή στη λεξικογραφική παράδοση της νεοελληνικής, παρουσιάζονται τα λεξικά – γενικά, ετυμολογικά, συνωνύμων, αντίστροφα, ειδικά, διαλέκτων – που κυκλοφορούν σήμερα για τη νέα ελληνική.

Γ.5. «Γλώσσα και ορθογραφία», στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001, 194-198.

Στο άρθρο γίνεται αναφορά στη σχέση γλώσσας και ορθογραφίας, με έμφαση στη νεοελληνική πραγματικότητα και στη νεοελληνική ιστορική ορθογραφία, όπως αυτή διαμορφώθηκε ύστρα από τις ορθογραφικές απλοποιήσεις που πρότεινε ο Μ. Τριανταφυλλίδης στη *Νεοελληνική γραμματική* το 1941, την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1976 και την κατάργηση του πολυτονικού συστήματος το 1982. Παρατίθενται βασικοί κανόνες στους οποίους βασίζεται η ιστορική ορθογραφία, ο τρόπος με τον οποίο τα φωνήματα της νεοελληνικής εκπροσωπούνται στη γραφή και αναφέρεται το φαινόμενο της ορθογραφικής προφοράς. Τέλος, κρίνονται οι επιστημονικά ατεκμηριώτες απόψεις που συγχέουν την ορθογραφία με τη γλώσσα.

Γ.6. (σε συνεργασία με τη Μ. Θεοδωροπούλου) «Γλωσσικό λάθος», στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Εγκυκλοπαιδικός οδηγός για τη γλώσσα*, Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2001, 199-202.

Στο άρθρο γίνεται αναφορά στον όρο “γλωσσικό λάθος” και στη σχετικότητά του ανάλογα με τη μορφή της γλώσσας που λαμβάνεται ως πρότυπο. Κατηγοριοποιούνται τα γλωσσικά λάθη ανάλογα με το επίπεδο ανάλυσης της γλώσσας σε φωνητικά και φωνολογικά, μορφολογικά, συντακτικά, σημασιολογικά, λεξιλογικά και επισημαίνονται οι μηχανισμοί που κινητοποιούνται για την παραγωγή τους, οι οποίοι ταυτίζονται με τους μηχανισμούς που οδηγούν στη γλωσσική αλλαγή, γεγονός που αποτρέπει την προσέγγιση του φαινομένου του γλωσσικού λάθους με αφοριστικό τρόπο. Ύστερα, τέλος, από μια αναφορά στα λάθη που αφορούν τη χρήση της γλώσσας (π.χ. ανάμειξη των επιπέδων ύφους) και τη γραπτή μορφή της (ορθογραφικά λάθη), καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η κινδυνολογία που συχνά εμφανίζεται όσον αφορά την “εσφαλμένη” χρήση της γλώσσας είναι αβάσιμη, καθώς τα γλωσσικά λάθη δεν μπορούν να οδηγήσουν σε “καταστροφή” της γλώσσας.

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Λέκτορα

Γ.7. «Γλωσσική αλλαγή: η ιστορική εξέλιξη της ελληνικής γλώσσας», Πύλη για την ελληνική γλώσσα (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2006) www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_13/index.html.

Στο άρθρο αυτό, ύστερα από μια σύντομη γενική αναφορά στους μηχανισμούς της γλωσσικής αλλαγής (φωνητικούς, μορφολογικούς, συντακτικούς, σημασιολογικούς, λεξιλογικούς κτλ.) και στις προϋποθέσεις της (γλωσσική ποικιλία), παρουσιάζονται συνοπτικά οι σημαντικότερες γλωσσικές αλλαγές που συνέβησαν κατά τη διάρκεια της ιστορίας της ελληνικής, κατά περιόδους: 1. προϊστορική ελληνική: αλλαγές που διαμόρφωσαν την αρχαία ελληνική και τη διαφοροποίησαν από τις υπόλοιπες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες· 2. εποχή των αρχαίων διαλέκτων: αλλαγές που είχαν ως αποτέλεσμα τη διαλεκτική διάσπαση της ελληνικής μέχρι τη διαμόρφωση της κοινής· 3. ελληνιστική κοινή: πληθώρα αλλαγών συνδυασμένη με την ευρεία εξάπλωση της ελληνικής σε περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου· 4. μεσαιωνική και νέα ελληνική: αλλαγές που οδήγησαν στην εκ νέου διαλεκτική διάσπαση της ελληνικής, με τα ιδιώματα να υποχωρούν όμως τους τελευταίους δύο αιώνες υπό το βάρος της δημιουργίας της νεοελληνικής κοινής.

Γ.8. «Παρουσίαση του βιβλίου Γ. Μπαμπινιώτης & Π. Κοντός, *Συγχρονική γραμματική της κοινής νέας ελληνικής*», Πύλη για την ελληνική γλώσσα (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2006) www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/bibliographies/grammar/10_babiniotis/index.html.

Κριτική του βιβλίου των Γ. Μπαμπινιώτη και Π. Κοντού (1967), το οποίο επιχειρεί να περιγράψει τη νέα ελληνική με βάση την πεποίθηση ότι “Ενώ αι κυκλοφορούμεναι γραμματικά αναφέρονται αποκλειστικώς εις την καθαρύουσαν (απλήν ή αυστηροτέραν) ή την δημοτικήν (συντηρητικήν, λαϊκήν, τρίτην κλπ.), εκκινούσαι από την δήθεν διγλωσσίαν που χαρακτηρίζει κατά την άποψιν μερικών την σύγχρονον γλώσσαν, η παρούσα γραμματική εξετάζει την Κοινήν νέαν ελληνικήν, δηλαδή την σύγχρονον ελληνικήν, η οποία προέρχεται από εσωτερικήν σύνθεσιν των στοιχείων των δύο αυτών “μορφών” (όχι “γλωσσών”) της νέας ελληνικής [...]”. Η άρνηση του προβλήματος της διγλωσσίας οδηγεί τους συγγραφείς στη συνεξέταση στην ίδια γραμματική – άρα και στην παραδοχή ότι αποτελεί ένα ενιαίο σύστημα – λέξεων όπως αγώνας, αναπτήρας, ανελκυστήρας αλλά και αγών, χειμών, ανελκυστήρ κτλ. Η αναφορά σε τύπους όπως παίζων, -ουσα, -ον, παίζας, -ασα, -αν, έχων, -ουσα, -ον παίζει κτλ. είναι ενδεικτική της αδιέξοδης αυτής προσπάθειας.

Στο άρθρο σχολιάζεται, επίσης, το γεγονός ότι από το βιβλίο λείπει οποιαδήποτε αναφορά σε ζητήματα φωνητικής και σε κατηγορίες όπως τα άρθρα, οι σύνδεσμοι και τα επιφωνήματα, γεγονός που αναγνωρίζουν και οι ίδιοι οι συγγραφείς. Ως θετικό αναφέρεται η ύπαρξη πολλών ασκήσεων και η συχνή παράθεση της αντίστοιχης αγγλικής ορολογίας.

Γ.9. «Παρουσίαση του βιβλίου Στ. Καψωμένος, *Από την ιστορία της ελληνικής γλώσσας*», Πύλη για την ελληνική γλώσσα (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2006) www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/_books/07_kapsomenos/index.html.

Παρουσίαση του βιβλίου του Στ. Καψωμένου (1985), στο οποίο ανατυπώνονται δύο σημαντικές μελέτες του με τίτλο «Η ελληνική γλώσσα από τα ελληνιστικά ως τα νεότερα χρόνια» και «Χαρακτήρας και προβλήματα της μετακλασικής ελληνικής». Κατ’ αρχάς τονίζεται ο ολοκληρωμένος και σφαιρικός τρόπος με τον οποίο ο Καψωμένος παρουσιάζει τον προβληματισμό που αφορά αυτή τη “δύσκολη” περίοδο της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας. Εξαιρείται ο τρόπος με τον οποίο ο συγγραφέας συσχετίζει τα γλωσσικά φαινόμενα με το πολιτικό και πολιτιστικό πλαίσιο στο οποίο αυτά εμφανίζονται. Και επισημαίνεται η διαχρονική αξία του βιβλίου, που παραμένει πολυτιμότεο, τόσο επειδή ξεκαθαρίζει ποικίλα ζητήματα που αφορούν τη διαμόρφωση της κοινής και τις σχέσεις της με τη νέα ελληνική όσο και για τον αναντικατάστατο βιβλιογραφικό του πλούτο.

Γ.10. «Παρουσίαση του βιβλίου Γ. Μπαμπινιώτης, *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας*», Πύλη για την ελληνική γλώσσα (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2006) www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/_books/09_babiniotis/index.html.

Παρουσίαση του βιβλίου του Γ. Μπαμπινιώτη (1985), το οποίο, ύστερα από μια κατατοπιστική εισαγωγή στις αρχές και στις μεθόδους της ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας, κατορθώνει να επιτύχει τον δύσκολο στόχο της συμπύκνωσης της ιστορίας της ελληνικής σε περίπου 150

σελίδες. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι το κεφάλαιο για τη νέα ελληνική, καθώς αναπαράγει παλιότερο κείμενο του συγγραφέα με διαφορετικό προσανατολισμό, πραγματεύεται μόνο το γλωσσικό ζήτημα. Λείπουν, επίσης, αναφορές στις επαφές της ελληνικής με άλλες γλώσσες.

Γ.11. «Απ' τα χώματα βγαλμένοι: ένας σύγχρονος αρχαίος μύθος», *Μύθοι και ιδεολογήματα στη σύγχρονη Ελλάδα. Επιστημονικό Συμπόσιο, 23 & 24 Νοεμβρίου 2005, Εταιρεία Σπουδών και Νεοελληνικού Πολιτισμού, 2007, 89-100 [= Φιλολόγος 125 (2006), 433-441].*

Στη δημοσιευμένη αυτή ομιλία σχολιάζονται οι αντιεπιστημονικές θέσεις γύρω από τον μύθο της μοναδικότητας της ελληνικής γλώσσας. Γίνεται αναφορά σε σχετικά δημοσιεύματα που αρνούνται την ινδοευρωπαϊκή προέλευση της ελληνικής και θεωρούν τους Έλληνες αυτόχθονες, παίρνοντας στα σοβαρά υπόψη σχετικούς αρχαίους μύθους.

Το σύγχρονο αυτό ιδεολόγημα παρουσιάζεται με τρεις εκδοχές: α) αποδοχή της συγγένειας της ελληνικής με τις υπόλοιπες ινδοευρωπαϊκές γλώσσες αλλά με παράλληλη επιμονή ότι μητέρα όλων είναι η αρχαία ελληνική· β) άρνηση της συγγένειας με οποιαδήποτε άλλη γλώσσα και απόδοση των ομοιοτήτων τους με την ελληνική σε δανεισμό, πάντοτε από την ελληνική· ανίχνευση τέτοιων δανείων ακόμη και σε εξωτικές γλώσσες· γ) υποστήριξη της θέσης ότι οι αρχαίοι Έλληνες προέρχονται από τους ημίθεους της ελληνικής μυθολογίας, από τα άστρα (!) κτλ. Στο άρθρο γίνεται κριτική των απίστευτων μεθόδων που χρησιμοποιούν οι υποστηρικτές των απόψεων αυτών και της θέσης ότι η συνεχής κατοίκηση του ελληνικού χώρου από τα προϊστορικά χρόνια σημαίνει απαραίτητα και παρουσία Ελλήνων σε αυτόν.

Όλες αυτές οι απόψεις εντάσσονται τελικά σε ένα ιδεολόγημα που, με επικίνδυνο τρόπο, αναπαράγεται από τηλεοπτικά και άλλα μέσα και τελικά αποτελεί μια ακόμη εκδοχή της “αδιαμφισβήτητης” υπεροχής των Ελλήνων ως έθνους έναντι όλων των υπόλοιπων λαών. Εκφράζεται τέλος ο προβληματισμός για τις αιτίες που οδηγούν την ελληνική κοινωνία να αναλώνει την “επαναστατικότητά” της σε ζητήματα που κινούνται στη σφαίρα του απόλυτου παραλογισμού, αντιτιθέμενη με αυτό τον τρόπο σε “επίσημες” επιστημονικές θέσεις.

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή

Γ.12. «Ο Χριστόφορος Χρηστίδης και η μεταγλώττιση των κωδίκων: αρχές και εφαρμογή», στο Γ. Κραβαρίτου (επιμ.), *Δίκαιο και τέχνη του λόγου, Αθήνα & Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2008, 231-239.*

Στη δημοσιευμένη αυτή ομιλία παρουσιάζονται οι αρχές βάσει των οποίων ο Χριστόφορος Χρηστίδης πραγματοποίησε τη μεταγλώττιση του Αστικού Κώδικα (1963), του Συντάγματος του 1952 (1965), του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (1974), του Ποινικού Κώδικα (1975), του Συντάγματος του 1975 (1976) και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (1979).

Συμπεραίνεται ότι ο Χρηστίδης είχε συλλάβει με ιδιαίτερη οξυδέρκεια το ζήτημα του τρόπου με τον οποίο θα έπρεπε η δημοτική να αντιμετωπίσει τις υπαρκτές ανάγκες της νομικής – και όχι μόνο – επιστήμης.

Γ.13. «Η ελληνική γλώσσα στη διαχρονία της: εκπαιδευτικοί προβληματισμοί», ομιλία στο Συνέδριο «Σχολείο 2009: Παιδεία και γλώσσα», Εκπαιδευτήρια Μαντουλίδη, 16 Μαΐου 2009, Φιλολόγος 146 (2011) 575-583.

Στην ομιλία αυτή κατατίθενται προβληματισμοί που αφορούν το ενιαίο και αδιαίρετο της ελληνικής γλώσσας σε αντιδιαστολή προς τις διαδικασίες της γλωσσικής αλλαγής που συνέβη από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα. Υποστηρίζεται ότι η θέση για το ενιαίο και το αδιαίρετο της ελληνικής γλώσσας, με τις διαχρονικές (π.χ. αρχαία και νέα ελληνικά) και διατοπικές (π.χ. ποντιακά, κρητικά) μορφές της – όπως και το ενιαίο ή όχι άλλων γλωσσών, π.χ. της σερβικής και της κροατικής – βασίζεται σε ιδεολογικούς λόγους και όχι στο γλωσσολογικό κριτήριο της αμοιβαίας κατανοησιμότητας. Οι επιπτώσεις αυτού του ιδεολογικού προσανατολισμού είναι ιδιαίτερα αισθητές στην εκπαίδευση, όπου ιδεολογικοί λόγοι έχουν οδηγήσει στην απαράδεκτη άποψη ότι η σωστή εκμάθηση της νέας ελληνικής είναι αδύνατη χωρίς την παράλληλη διδασκαλία της αρχαίας, θέση η οποία εκφράζεται στα σχολικά βιβλία για την εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής.

Γ.14. «Η ελληνική γλώσσα και η γραφή της», *Workshop του Γραφείου Παιδείας Αμέσου Αρχιεπισκοπικής Περιφέρειας, St Demetrios High School, Astoria, Νέα Υόρκη, 3 Νοεμβρίου 2009* (σε ηλεκτρονική μορφή) <http://www.goarch.org/archdiocese/departments/education/professional/folder.2011-11-01.4575396587/folder.2009-12-07.3920830088/PAPANASTASIOU-Presentation.pdf/view>.

Στη δημοσιευμένη αυτή ομιλία εξετάζεται η σχέση της γλώσσας με τη γραφή, αφενός γενικά, στις διάφορες γλώσσες του κόσμου, και αφετέρου ειδικότερα στην ιστορία της ελληνικής. Παρουσιάζεται η γραμμική Β γραφή, τα πρώιμα αρχαία αλφαβητικά συστήματα, το ευκλείδειο αλφάβητο, και στη συνέχεια αναλύεται η σχέση – και η αλλαγή της σχέσης – ανάμεσα στα φωνήματα και τα γραφήματα, η οποία οδήγησε στη σημερινή ιστορική ορθογραφία.

Γ.15. «Λεξιλογικός δανεισμός και γλωσσική διδασκαλία», *Workshop του Γραφείου Παιδείας Αμέσου Αρχιεπισκοπικής Περιφέρειας, St Demetrios High School, Astoria, Νέα Υόρκη, 2 Νοεμβρίου 2010* (σε ηλεκτρονική μορφή) <http://www.goarch.org/archdiocese/departments/education/professional/folder.2011-11-01.0550491340/folder.2010-11-23.7014523987/folder.2010-12-20.1244442107/daneismos.pdf/view>.

Στη δημοσιευμένη αυτή ομιλία εξετάζεται το φαινόμενο του λεξιλογικού δανεισμού μεταξύ νέας ελληνικής και αγγλικής, κυρίως ως προς την πιθανή αξιοποίησή του κατά τη διδασκαλία της πρώτης σε άτομα που γνωρίζουν τη δεύτερη. Παρατίθενται οι διάφορες κατηγορίες δανείων της ελληνικής από ξένες γλώσσες ή το αντίστροφο (άμεσα, μεταφραστικά, σημασιολογικά, από αναγνώριση, φρασεολογικός δανεισμός) και, ανάλογα με την περίπτωση, επισημαίνονται, για παράδειγμα, περιπτώσεις που η γλώσσα έχει δανειστεί μερικές μόνο σημασίες της ξένης λέξης, ή άλλες που ο μεταφραστικός δανεισμός μπορεί να οδηγήσει στην κατανόηση μιας λέξης, επειδή είναι κατανοητά τα συστατικά της.

Γ.16. «Το ελληνικό λεξιλόγιο από τον Όμηρο μέχρι σήμερα», *Διάλεξη στο Πολιτιστικό Κέντρο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αμερικής, Astoria, Νέα Υόρκη, 7 Νοεμβρίου 2013, Ελμειακά 73, 151-165.*

Στην ομιλία αυτή εξετάζεται η σύνθεση του ελληνικού λεξιλογίου από την εποχή του Ομήρου ως τις μέρες μας. Η εξέταση διακρίνεται σε έξι περιόδους. Στην πρώτη περίοδο, μέχρι και την αρχαϊκή εποχή, εξετάζεται η ινδοευρωπαϊκή κληρονομιά του ελληνικού λεξιλογίου και τα πρώιμα δάνεια της ελληνικής από προελληνικές και άλλες γλώσσες. Στη δεύτερη περίοδο (κλασική) γίνεται αναφορά σε νέες λέξεις που προστίθενται στο αττικό κυρίως λεξιλόγιο της περιόδου και εξετάζονται δάνεια της ελληνικής από γλώσσες όπως η περσική, η φρυγική κτλ. Στην τρίτη περίοδο (ελληνιστική, ελληνορωμαϊκή) αναφέρονται δάνεια από τη λατινική και την εβραϊκή ή την αραμαϊκή, ενώ στην τέταρτη περίοδο (μεσαιωνική) εξετάζεται η δημιουργία νέων λέξεων κατά την εποχή του Μεσαίωνα και ο δανεισμός λέξεων από τη σλαβική και άλλες γλώσσες. Η πέμπτη περίοδος αφορά την Τουρκοκρατία, όταν ο δανεισμός γίνεται κυρίως από την τουρκική και άλλες γλώσσες των Βαλκανίων. Στη συνέχεια (έκτη περίοδος, νεοελληνικό κράτος) τίθεται το ζήτημα της διαμόρφωσης του λεξιλογίου της κοινής νέας ελληνικής, είτε με άμεσα (λαϊκά και λόγια) δάνεια από ευρωπαϊκές γλώσσες, είτε με μεταφραστικά δάνεια από τις γλώσσες αυτές, είτε με λόγια δάνεια από την αρχαία ελληνική. Ειδική αναφορά γίνεται στην τάση της καθαρεύουσας να εξαρχαΐσει το νεοελληνικό λεξιλόγιο, καθώς και στα αποτελέσματα της τάσης αυτής, μεταξύ άλλων στην ύπαρξη λέξεων λαϊκής και λόγιας προέλευσης με την ίδια σημασία, που απέκτησαν στην κοινή διαφορετική χρήση.

Γ.17. «Παρουσίαση του βιβλίου Ο. Hoffmann, A. Debrunner & A. Scherer, *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, τ. 1-2», Πύλη για την ελληνική γλώσσα (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας) http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history_books/04_debrunner/index.html.

Παρουσίαση της ελληνικής μετάφρασης του βιβλίου των Ο. Hoffmann, A. Debrunner & A. Scherer, *Ιστορία της ελληνικής γλώσσας* (1994), το οποίο, όπως σημειώνει και ο μεταφραστής στον πρόλογο του, «συνοψίζει με μέτρο την ιστορία της ελληνικής και παραθέτει συστηματικώς αρκετά γλωσσικά παραδείγματα – λεπτομερειακά καμιά φορά – στις φάσεις της ιστορίας της ελληνικής που παρακολουθεί και εκθέτει». Ξεκινώντας από την ινδοευρωπαϊκή προϊστορία της ελληνικής, οι συγγραφείς (του 1ου τόμου) στο Α' μέρος αναφέρονται στους γειτονικούς προς τους αρχαίους Έλληνες λαούς (Ιλλυριούς, Θράκες, Φρύγες κτλ.) και στις σχέσεις των γλωσσών τους με την ελληνική. Δικαιολογημένα, λόγω του χρόνου έκδοσης του πρωτοτύπου, γίνεται περιορισμένη αναφορά στη μυκηναϊκή (Β' μέρος), ενώ εκτενέστερη είναι η αναφορά στις υπόλοιπες διαλέκτους της αρχαϊκής και της κλασικής εποχής (Γ' μέρος) και στις λογοτεχνικές γλώσσες (Ε' μέρος). Ο 2ος τόμος ξεκινά με ζητήματα που θέτει η μετακλασική ελληνική, συνεχίζει με τις σχέσεις της με τις υπόλοιπες γλώσσες της εποχής και ολοκληρώνεται με την περιγραφή των γνωρισμάτων της γλώσσας σε φωνητικό, μορφολογικό και συντακτικό επίπεδο. Η ισορροπία που πετυχαίνουν οι συγγραφείς όσον αφορά τη χρησιμότητα του βιβλίου (που δεν είναι ούτε υπερβολικά αναλυτικό ούτε αδικαιολόγητα συνοπτικό) τόσο για τον φιλόλογο όσο και για τον γλωσσολόγο θεωρείται ως ένα από τα πολλά θετικά του.

Γ.18. «Μορφολεξικό», Εκπαιδευτικό υλικό για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (σε ηλεκτρονική μορφή, https://www.greek-language.gr/digitalResources/modern_greek/education/lex_first_grade/search.html?lex=3&lq=).

Βλ. παραπάνω στο “Επαγγελματική εμπειρία – ερευνητική δραστηριότητα, 3(γ)”.

“Το λεξικό μορφημάτων που ονομάσαμε Μορφολεξικό έχει συνταχθεί για τις ανάγκες του Προγράμματος και περιλαμβάνει προθήματα, επιθήματα καθώς και πρώτα και δεύτερα

συνθετικά. Η χρησιμότητα του ιδιότυπου αυτού λεξικού έγκειται στο ότι προσφέρεται στο δάσκαλο ως ένα εργαλείο, με τη βοήθεια του οποίου έχει την ευχέρεια να εφαρμόσει τη στρατηγική της μορφολογικής επίγνωσης κατά τη γλωσσική διδασκαλία.

Ο μαθητής αξιοποιεί τα μορφήματα που συμπεριλαμβάνονται στο λεξικό, προκειμένου να ασκηθεί καταρχάς στην παραγωγή και τη σύνθεση και να προχωρήσει έτσι στην επίγνωση των μηχανισμών για το σχηματισμό του λεξιλογίου. Οι επιμέρους σημασίες που προσφέρονται σε κάθε άρθρο καλλιεργούν τη δυνατότητα των μαθητών να αντιλαμβάνονται τις σημασιολογικές διαφοροποιήσεις των μορφημάτων και να τις ελέγχουν στη συνέχεια μέσω των παραδειγμάτων που παρατίθενται σε κάθε σημασία.

Ο μαθητής, σε συνεργασία με το δάσκαλο, έχει επιπλέον τη δυνατότητα να αναζητά στο *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής* (στο εξής ΛΚΝ) τη σημασία των παραδειγμάτων, αφού τα περισσότερα από αυτά δεν συμπεριλαμβάνονται στα ΛΔ, καθώς και να ανακαλύπτει τις αυθεντικές τους χρήσεις στα Σώματα Κειμένων της “Πύλης για την ελληνική γλώσσα”.

Το *Μορφολεξικό*, εκτός από τη συμβολή του στη μορφολογική επίγνωση των μαθητών, λειτουργεί επίσης ως εργαλείο για την κατάκτηση της ορθογραφικής επίγνωσης, αφού, όσον αφορά την ελληνική γλώσσα, η κατάκτηση της ορθογραφίας συνδέεται σε μεγάλο ποσοστό με την κατάκτηση του μορφολογικού συστήματος της γλώσσας.”

(Απόσπασμα από τη σχετική ιστοσελίδα του ΚΕΓ)

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Αναπληρωτή Καθηγητή

Γ.19. «Η Φιλοσοφική Σχολή του Α.Π.Θ. και η Ιστορία της ελληνικής γλώσσας», *Φιλολόγος* 165, 2016, 341-349.

Δημοσιευμένη ομιλία, που εκφωνήθηκε κατά τη διάρκεια του εορτασμού των 90 χρόνων από την ίδρυση της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. Επιχειρείται μια σύντομη αποτίμηση της προσφοράς των μελών της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. στη μελέτη της Ιστορίας της ελληνικής γλώσσας, ξεκινώντας από τον Γ. Χατζιδάκι και τον Μ. Τριανταφυλλίδη και φτάνοντας ως τις μέρες μας.

Γ.20. (με τον Π. Ανδρέου) «Η ελληνική σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο: ελληνικά στοιχεία στο λεξιλόγιο άλλων γλωσσών», *Διάλεξη στον Πολιτιστικό Σύλλογο Σερβίων “Τα Κάστρα”*, 28 Μαΐου 2017, *Ελιμειακά* 78-79, 2017, 50-69.

Τμήμα της εργασίας Β.35.

Γ.21. «Μιχάλης Σετάτος (1929-2017). Νεκρολογία – Εργογραφία», *Ελληνικά* 67 (2017), 229-247 (= *Φιλολόγος* 171-172, 2018, 6-11)

Νεκρολογία για τον ομότιμο καθηγητή του Α.Π.Θ. Μιχάλη Σετάτο, στην οποία επιχειρείται μια σύντομη αποτίμηση του έργου του και της προσφοράς του στην ελληνική γλωσσολογική επιστήμη και στον Τομέα Γλωσσολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του Α.Π.Θ. Συνοδεύεται από την εργογραφία του εκλιπόντος, το σύνολο του έργου του οποίου είναι πλέον αναρτημένο, σε μορφή βάσης δεδομένων, στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών.

Στον *Φιλολόγο* αναδημοσιεύονται η Νεκρολογία και τμήμα της εργογραφίας.

Γ.22. «Ο 6ος τόμος του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών», *Φιλολόγος* 171-172, 2018, 65-68.

Παρουσίαση του βου τόμου του *Ιστορικού Λεξικού* της Ακαδημίας Αθηνών, στην οποία αναφέρονται οι (νέες) αρχές σύνταξης του βου τόμου (και των υπόλοιπων που θα κυκλοφορήσουν) και καταγράφονται οι δικαιολογημένες διαφορές που παρατηρούνται σε σύγκριση με τους προηγούμενους πέντε, διαπιστώνεται η αυξημένη μέριμνα των συντακτών να ετυμολογήσουν όλους τους τύπους κάθε λήμματος του τόμου, και επισημαίνεται η συνέπεια με την οποία τηρούνται προγραμματικές δηλώσεις των υπευθύνων που είχαν παρουσιαστεί πρόσφατα.

9.Δ Μεταφράσεις

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Λέκτορα

Δ.1. (σε συνεργασία με τον κ. Συμεών Τσολακίδη) R. S. P. Beekes, *Εισαγωγή στη συγκριτική ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2004 (σ. 488) [τίτλος πρωτοτύπου: *Comparative Indo-European Linguistics: An Introduction*, Amsterdam & Philadelphia: J. Benjamins B.V., 1995].

Βιβλιοκριτικό άρθρο της ελληνικής μετάφρασης δημοσιεύθηκε από τον κ. Γ. Γιαννάκη: «Η Ιστορικοσυγκριτική ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία σήμερα στην Ελλάδα», *Γλωσσολογία* 16 (2004-2005), 169-198.

9.Ε Προσκλήσεις, ομιλίες, διαλέξεις (επιλογή)

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Λέκτορα

E.1. «Χρειάζεται προστασία η ελληνική γλώσσα;», Ένωση πρώην βουλευτών και ευρωβουλευτών, Θεσσαλονίκη (17-4-2008)

E.2. «Η ελληνική γλώσσα στη διαχρονία της», Γραφείο Παιδείας Αμέσου Αρχιεπισκοπικής Περιφέρειας Αρχιεπισκοπής Αμερικής, Νέα Υόρκη (25-6-2008)

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή

E.3. «Η ελληνική γλώσσα στη διαχρονία της», Εκπαιδευτήρια Μαντουλίδη, Θεσσαλονίκη (15-5-2009)

E.4. «Ελληνική γλώσσα και γραφή», Γραφείο Παιδείας Αμέσου Αρχιεπισκοπικής Περιφέρειας Αρχιεπισκοπής Αμερικής, Νέα Υόρκη (3-11-2009)

E.5. «Το έργο του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών: μια βιβλιοθήκη του φιλόλογου», Σύνδεσμος Φιλολόγων Νομού Ροδόπης, Κομοτηνή (20-1-2010)

E.6. «Κρητική και κατωιταλική», Σύνδεσμος Φιλολόγων Νομού Λασιθίου, Ιεράπετρα (24-4-2010)

E.7. «Η ελληνική γλώσσα και η γραφή της», Τμήμα Φιλολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα (12-5-2010)

E.8. «Η Γραμματική του Μανόλη Τριανταφυλλίδη», Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα (29-5-2010)

E.9. «Λεξιλογικός δανεισμός και γλωσσική διδασκαλία», Γραφείο Παιδείας Αμέσου Αρχιεπισκοπικής Περιφέρειας Αρχιεπισκοπής Αμερικής, Νέα Υόρκη (2-11-2010)

E.10. «Ελληνική γλώσσα, γραφή και ορθογραφία: από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα», Σύνδεσμος Φιλολόγων Νομού Λασιθίου, Ιεράπετρα (27-11-2010)

- E.11. «Ο Ψυχάρης και η ορθογραφία», Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα (15-12-2010)
- E.12. «Αρχαιογνωσία και Αρχαιογλωσσία στη Μέση Εκπαίδευση», Σύνδεσμος Φιλολόγων Νομού Πέλλας, Έδεσσα (26-1-2011)
- E.13. «Εργαστήρι Ορθογραφίας», 2ο Γυμνάσιο Έδεσσας, Έδεσσα (2-2-2011)
- E.14. «Modern Greek spelling: ideological aspects of an ongoing discussion», Freie Universität, Berlin, Βερολίνο (23-6-2011)
- E.15. «Οι εκδόσεις του Ινστιτούτου για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης/ξένης γλώσσας», Γραφείο Εκπαίδευσης Βρυξελλών, Βρυξέλλες (6-2-2012)
- E.16. «Αρχαιογνωσία και αρχαιογλωσσία στη Μέση Εκπαίδευση», Σύλλογος Αποφοίτων Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ. “Ο Φιλολόγος”, Θεσσαλονίκη (30-3-2012)
- E.17. «Σχέσεις γραφής και προφοράς στη νέα ελληνική: ιστορική τεκμηρίωση», Γραφείο Εκπαίδευσης Λονδίνου, Στοκχόλμη (19-5-2012)
- E.18. «Η ελληνική γλώσσα στη διαχρονία της», Γραφείο Εκπαίδευσης Λονδίνου, Στοκχόλμη (20-5-2012)
- E.19. «Lexical borrowing between English and Greek», Κολέγιο Ανατόλια, Θεσσαλονίκη (2-10-2012)
- E.20. «Μανόλης Τριανταφυλλίδης – Αλέξανδρος Δελμούζος», Εκπαιδευτήρια Μαντουλίδη, Θεσσαλονίκη (5-11-2012)
- E.21. «Ελληνική γλώσσα και ορθογραφία», Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης, Κοζάνη (15-2-2013)
- Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή*
- E.22. «Τα ταξίδια των λέξεων από την ελληνική προς άλλες γλώσσες και αντίστροφα», Δήμος Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη (8-6-2013)
- E.23. «Πρόγραμμα Σπουδών για την ελληνική γλώσσα», Γραφείο Παιδείας Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αμερικής, Νέα Υόρκη (5-11-2013)
- E.24. «Το ελληνικό λεξιλόγιο από τον Όμηρο μέχρι σήμερα», Σύλλογος Ελλήνων Εκπαιδευτικών «Ο Προμηθεύς», Γραφείο Παιδείας Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αμερικής και Ομοσπονδία Ελλήνων Εκπαιδευτικών, Νέα Υόρκη (7-11-2013)
- E.25. «Ζητήματα ορθογραφίας», Ανοιχτό Πανεπιστήμιο Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη (15-1-2014)
- E.26. «Η ελληνική γλώσσα και η ορθογραφία της», 6ο Γυμνάσιο Κατερίνης, Κατερίνη (29-4-2014)

E.27. «Το ελληνικό λεξιλόγιο από τον Όμηρο μέχρι σήμερα», Μορφωτικός Όμιλος Σερβίων “Τα Κάστρα”, Σέρβια Κοζάνης (1-6-2014)

E.28. «Η ιστορία της ελληνικής γλώσσας και η ελληνική ιστορία – μια άρρηκτη σχέση», ΟΔΕΓ Καβάλας, Καβάλα (8-11-2014)

Κατά τη διάρκεια της θητείας μου στη βαθμίδα του Αναπληρωτή Καθηγητή

E.29. Επιμορφωτικό Σεμινάριο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Κοζάνης, με δύο ομιλίες «Θέματα Νεοελληνικής Ορθογραφίας», «Θέματα Νεοελληνικής Γραμματικής», Κοζάνη (17-5-2016).

E.30. «Η Φιλοσοφική Σχολή του Α.Π.Θ. και η Ιστορία της ελληνικής γλώσσας», Εκδήλωση για τα 90 χρόνια από την ίδρυση της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., Φιλοσοφική Σχολή (27-6-2016).

E.31. Συμμετοχή στο “Μείζον Επιμορφωτικό Πρόγραμμα για εκπαιδευτικούς σχολείων ελληνικών” της Ελληνικής Κοινότητας της Μεμβούρνης (Μεμβούρνη, 19-26 Σεπτεμβρίου 2016), με τρεις διαλέξεις: «Dialectal differentiation in Ancient Greek literature: The language of Herodotus» (21-9-2016), «Η γλώσσα μας και η ορθογραφία της» (26-9-2016), «The function of language in Comedy: Aristophanes’ *Clouds*» (28-9-2016).

E.32. «Η ελληνική γλώσσα και η ορθογραφία της», Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία (2-12-2016).

E.33. «Η ελληνική σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο», ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη (30-3-2017).

E.34. «Η ορθογραφία της ελληνικής», ΟΔΕΓ Καβάλας, Καβάλα (3-4-2017).

E.35. «Καθαρεύουσα: χαρακτηριστικά και επιδράσεις της στην κοινή νέα ελληνική», Ημερίδα ελληνικής γλώσσας, Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη (31-5-2017).

E.36. «Ο Κ. Π. Καβάφης για την ελληνική γλώσσα», Καβάφεια 2017, Αλεξάνδρεια (14-10-2017).

E.37. «Ο Μανόλης Τριανταφυλλίδης και ο Εκπαιδευτικός Δημοτικισμός», Σύνδεσμος Φιλολόγων Ιεράπετρας, Ιεράπετρα (25-8-2018).

E.38. «Διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας και Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών», Παράρτημα Αλεξάνδρειας του Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού, Κάιρο (9-2-2019).

E.39. «Ζητήματα προέλευσης του ελληνικού λεξιλογίου», Εταιρεία Κρητικών Σπουδών, Ίδρυμα Καψωμένου, Πύργος Αλικιανού, Χανιά (30-8-2019).

E.40. «Η ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία: μια επιστήμη σχεδόν άγνωστη στην Ελλάδα», Κύκλος διαλέξεων του Ινστιτούτου 2023, Θεσσαλονίκη και διαδικτυακά (29-3-2023).

Ε.41. «Το λεξιλόγιο της ελληνικής γλώσσας», Κύκλος διαλέξεων του ΚΕΓ 2023, διαδικτυακά (8-5-2023).